

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till rättshjälpslag och därtill ansluten lagstiftning

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I propositionen föreslås att den nuvarande fria rättegången och allmänna rättshjälpen skall ersättas med ett nytt, enhetligt rättshjälpsystem. Avsikten är att det skall inrättas ca 70 rättshjälpsbyråer som staten svarar för. Det skall inte finnas någon egentlig mellaninstans, men landet skall indelas enligt hovrättsdistrikt i sex områden. I vart och ett av dem skall det finnas en direktör för rättshjälpsverksamheten som skall svara för att utbudet av servicen är rättvist fördelat inom hans område. Direktören för rättshjälpsverksamheten skall samtidigt vara en rättshjälpsbyrås ledande rättsbiträde, dvs. han skall verka som chef för byrån. Utöver det ledande rättsbiträdet skall det vid varje byrå i regel finnas 1-3 andra rättsbiträden. I större centra skulle antalet rättsbiträden vara större.

Justitieministeriet skall fastställa i vilka kommuner rättshjälpsbyråerna placeras. Rättshjälpsbyråernas verksamhetsområden skall inte fastställas särskilt, emedan klienterna skall få vända sig till den rättshjälpsbyrå de önskar och verksamhetsområdena skall således sakna betydelse. Justitieministeriet skall besluta om rättshjälpsbyråernas filialbyråer och filialmottagningar. Med filialbyrå avses en byrå där ett rättsbiträde arbetar på heltid och med filialmottagning en byrå där kunder tas emot på bestämda tider.

Rättsbiträdet skall besluta om beviljande av rättshjälp. I klara fall skall en medlem av kanslipersonalen kunna bevilja rättshjälp enligt rättsbitrådets anvisningar. Närmare bestämmelser om de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp skall utfärdas genom förordning.

Rättshjälp skall beviljas när sökanden har behov av ett juridiskt biträde. Bestämmelser om befrielse från betalningsskyldigheten skall i mån av möjlighet i första hand utfärdas i ifrågavarande lagstiftning. Rätten att få rättshjälp skall begränsas i ringa ärenden och

i små ärenden skall de åtgärder som rättshjälpen omfattar begränsas. Avsikten med detta är att rättshjälpen så långt som möjligt skall fungera på samma sätt som en förnuftigt agerande kund som själv betalar skulle fungera i motsvarande situation.

Rättshjälp skall alljämt beviljas utan ersättningsskyldighet och mot partiell ersättning. Avsikten är att partiell ersättning skall komma i fråga i större omfattning än tidigare, så att det särskilt i mål och ärenden som föranleder stora rättegångskostnader skall vara möjligt att bevilja rättshjälp mot partiell ersättning vid inkomster som överstiger de inkomster som för närvarande kan komma i fråga. Av andra än dem som får utkomststöd skall en rättsskyddsavgift på 200 mk upp bäras.

Om den huvudsak i vilken rättshjälp har beviljats behandlas vid domstol, skall domstolen fastställa det arvode som skall betalas till biträdet och också fastställa rättshjälpstagens ersättningsskyldighet till staten. I andra ärenden skall det ledande rättsbiträdet fastställa arvodet och ersättningsskyldigheten. Närmare bestämmelser om grunderna för arvoden skall utfärdas genom förordning.

Propositionen innehåller också bestämmelser om försvarare och om ersättning av statsmedel för rättegångskostnaderna för den som befriats från åtal. Enligt propositionen kan en försvarare förordnas för den som misstänks för ett grovt brott eller som är anhållen eller häktad. För en ung person skall en försvarare kunna förordnas också i andra brottmål. Ersättning för rättegångskostnaderna för den som har befriats från åtal skall enligt propositionen kunna dömas ut till skäligt belopp, om åtalet förkastas. Om en del av åtalen godkänns och en del förkastas skall ersättning inte dömas ut, om det inte finns särskilt skäl att ersätta rättegångskostnaderna partiellt.

Propositionen innehåller förslag till rätts-
hjälpslag och lag om rättshjälpsverksamhe-
tens förvaltning samt ändringar av 12 lagar.

Propositionen ansluter sig till budgetpro-
positionen för 1998 och avses bli behandlad

i samband med den. De föreslagna lagarna
avses träda i kraft den 1 juni 1998. Bestäm-
melsen om ersättning för rättegångskostna-
derna för den som har befriats från åtal skall
dock tillämpas först från den 1 januari 1999.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
ALLMÄN MOTIVERING	6
1. Inledning	6
2. Nuläge	7
2.1. Lagstiftning och praxis	7
Allmänt	7
Mål och ärenden som hör till tillämpningsområdet	7
Beviljande av fri rättegång och allmän rättshjälp	7
Ersättningskyldighet	9
Förordnande av rättegångsbiträde i samband med fri rättegång	9
Ersättningar som av statens medel har betalats till rättegångsbiträden	10
Kostnader för allmän rättshjälpsverksamhet	10
2.2. Den internationella utvecklingen och lagstiftningen i utlandet	10
Den offentliga rättshjälpsverksamheten i Sverige	10
Det allmänna rättshjälpssystemet i Norge	12
Det allmänna rättshjälpssystemet i Danmark	13
Det allmänna rättshjälpssystemet i Tyskland	14
Det allmänna rättshjälpssystemet i Frankrike	15
Det allmänna rättshjälpssystemet i Nederländerna	16
2.3. Bedömning av nuläget	16
Allmänt	16
Mål och ärenden som omfattas av rättshjälpen samt förfaranden	17
Beviljande av rättshjälp	17
Ekonomiska förutsättningar för rättshjälp	17
Tillgången på offentliga rättshjälpstjänster	18
Möjligheten att välja ombud	18
Klientens kostnader	18
Systemet ur domstolarnas synvinkel	19
Fri rättegång i besvärinstanserna	20
Offentliga rättshjälpstjänster ur de juristers synvinkel som erbjuder dem	20
Kostnaderna för fria rättegångar	21
Allmän rättshjälp ur statens och kommunernas synvinkel	21
3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen	22
3.1. Mål och medel	22
3.2. De viktigaste förslagen	23
Angelägenheter som omfattas av rättshjälpen	23
Begränsning av åtgärderna i smärre angelägenheter	23
Rättshjälp i angelägenheter som sköts utomlands	24
Personer som är berättigade att få rättshjälp	24
Ekonomiska förutsättningar för rättshjälp	24
Förmåner som hör till rättshjälpen	25
Rättshjälpsavgift	25
Möjligheten att välja ombud	25
Staten som huvudman för rättshjälpsverksamheten	26
Förslag om en statlig rättshjälpsorganisation	26
Om jäv för ett rättsbiträde	28
Kunder som skall betala full ersättning och den offentliga rättshjälpen	28
Myndighetsuppgifter i samband med rättshjälpstjänsterna	29
Privata biträdens arvoden	30

Rättelse och sökande av ändring i beslut om rättshjälp	30
Privata biträden	31
Offentligt försvar	32
Ersättning för rättegångskostnaderna för den som befriats från åtal	32
4. Propositionens verkningar	33
4.1. Ekonomiska verkningar	33
Verkningar för staten och kommunerna	33
Verkningar för klienterna	34
Övriga ekonomiska verkningar	34
4.2. Verkningar i fråga om organisation och personal	35
4.3. Verkningar för medborgarna	35
5. Beredningen av propositionen	36
5.1. Beredningsskeden och beredningsmaterial	36
5.2. Remissutlåtanden	36
6. Andra omständigheter som inverkar på propositionens innehåll	37
6.1. Samband med internationella fördrag	37
Haagkonventionen om internationell rättshjälp	37
Människorättskonventionerna	37
Europeiska unionen och Europeiska ekonomiska samarbetsområdet	38
Europeiska sociala stadgan	38
DETALJMOTIVERING	38
1. Lagförslagen	38
1.1. Rättshjälpslagen	38
1 kap. Allmänna bestämmelser	38
2 kap. Rättshjälpsbeslut	44
3 kap. Ersättningar	47
4 kap. Särskilda bestämmelser	49
5 kap. Ikraftträdande	52
1.2. Lag om förvaltning av rättshjälpsverksamheten	52
1.3. Lag om rättegång i brottmål	55
2 kap. Om biträdande av part	55
9 kap. Om rättegångskostnader	58
1.4. Förundersökningslagen	58
1.5. Lag om internering av farliga återfallsförbrytare	58
1.6. Lag om unga förbrytare	58
1.7. Lag om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar	59
1.8. Lag om ersättning av kommuns eller kommunalförbunds medel till dem som är anställda hos kommunen eller kommunalförbundet för kostnader för vissa rättegångar	59
1.9. Lag om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter	59
1.10. Lag om skuldsanering för privatpersoner	59
1.11. Lag om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer	59
1.12. Rättegångsbalken	59
1.13. Militära rättegångslagen	59
1.14. Utlänningslagen	59
2. Närmare bestämmelser	60
3. Ikraftträdande	60

LAGFÖRSLAGEN

1. Rättshjälpslag	61
2. Lag om förvaltning av rättshjälpsverksamheten	66
3. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål	68
4. Lag om ändring av 29 § förundersökningslagen	69
5. Lag om ändring av 8 § lagen om internering av farliga återfallsförbrytare	70
6. Lag om ändring av 15 § lagen om unga förbrytare	70
7. Lag om ändring av 1 a och 1 d § lagen om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar	71
8. Lag om ändring av lagen om ersättning av kommuns eller kommunalförbunds medel till dem som är anställda hos kommunen eller kommunalförbundet för kostnader för vissa rättegångar	71
9. Lag om ändring av 82 § lagen om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter	72
10. Lag om ändring av 62 § lagen om skuldsanering för privatpersoner	72
11. Lag om ändring av 7 § lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer	73
12. Lag om ändring av 12 kap. 14 § och 15 kap. 4 § rättegångsbalken	73
13. Lag om ändring av 28 § militära rättegångslagen	74
14. Lag om upphävande av 67 § utlänningslagen	74

BILAGA

Parallelltexter

3. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål	75
4. Lag om ändring av 29 § förundersökningslagen	78
5. Lag om ändring av 8 § lagen om internering av farliga återfallsförbrytare	79
6. Lag om ändring av 15 § lagen om unga förbrytare	79
7. Lag om ändring av 1 a och 1 d § lagen om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar	80
8. Lag om ändring av lagen om ersättning av kommuns eller kommunalförbunds medel till dem som är anställda hos kommunen eller kommunalförbundet för kostnader för vissa rättegångar	81
9. Lag om ändring av 82 § lagen om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter	82
10. Lag om ändring av 62 § lagen om skuldsanering för privatpersoner	83
11. Lag om ändring av 7 § lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer	83
12. Lag om ändring av 12 kap. 14 § och 15 kap. 4 § rättegångsbalken	84
13. Lag om ändring av 28 § militära rättegångslagen	85

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

Största delen av den juridiska ombuds- och biträdesservicen tillhandahålls av advokatbyråerna och juridiska byråer. Vid dem arbetar ca 2 200 jurister. Enligt uppskattning sköter varje jurist vid advokatbyråerna och de juridiska byråerna 100-200 uppdrag per år, vilket innebär att det vid dessa byråer sköts ca 220 000-440 000 uppdrag per år. En del av uppdragen hänför sig till affärsjuridiken och en del till privatpersoners rättsliga angelägenheter. Mindre bemedlade personer kan anlita dessa byråers tjänster och även tjänster som tillhandahålls av andra instanser som erbjuder rättshjälp, när det gäller mål och ärenden som omfattas av fria rättegångar och i vilka staten helt eller delvis svarar för ombudets arvode för rättshjälpstjänsten. Vid våra allmänna domstolar beviljas fri rättegång i ca 27 000 fall per år, och största delen av dessa beviljas av tingsrätterna i brottmål.

Mindre bemedlade personer kan i alla sina rättsliga problem ansöka om rättshjälpsservice vid de kommunala allmänna rättshjälpbyråerna. I angelägenheter som inte omfattas av fri rättegång är det huvudsakligen de allmänna rättshjälpbyråerna som erbjuder meddellösa och mindre bemedlade personer rättshjälpsservice. I landets 160 allmänna rättshjälpbyråer där det finns 220 allmänna rättsbiträden sköts årligen nästan 80 000 ärenden, av vilka 22 000 är sådana som behandlas vid domstol. Drygt en tredjedel av uppdragen består av juridisk rådgivning. Av de allmänna rättsbiträden som tjänstgör vid de allmänna rättshjälpbyråerna är ca en fjärdedel medlemmar i Finlands Advokatförbund. I denna proposition avses dock med benämningen advokat endast sådana advokater som arbetar inom den privata sektorn.

Medellösa personer har samma möjligheter som andra personer att få rättshjälpsservice bl.a. av flera olika organisationer och föreningar, antingen kostnadsfritt eller mot en liten ersättning. Dessa instanser är viktiga som juridiska rådgivare inom det rättsområde som ansluter sig till deras respektive verksamhet. Eftersom bara ett fåtal organisationer och föreningar kan ta emot egent-

liga rättsliga uppdrag förblir deras betydelse dock rätt liten i jämförelse med den offentliga rättshjälpsservicen.

Med stöd av lagen om förvaltningsförfarande (598/1982) och vissa andra lagar tillhandahåller myndigheterna juridisk rådgivning som ansluter sig till deras respektive verksamhetsområden till var och en kostnadsfritt, och i vissa grupper av ärenden, t.ex. i konsumentskydds- och skuldsaneringsärenden, erbjuder de också mera omfattande juridisk hjälp. De har betydelse också för mindre bemedlade personer, men inom de offentliga rättshjälpstjänsterna som helhet är förvaltningsmyndigheternas möjlighet att i juridiskt hänseende hjälpa mindre bemedlade personer begränsad.

En rättsskyddsförsäkring tryggar för sin del, oberoende av ekonomisk ställning, möjligheten till rättegång vid domstol. I vissa försäkringsbolagsrättsskyddsförsäkringsvillkor är rättsskyddsförsäkringen sekundär i förhållande till fri rättegång. När kunden utnyttjar sin försäkring skall han alltid betala en självriskandel till sitt biträde eller ombud. De flesta mindre bemedlade personer torde sakna rättsskyddsförsäkring, emedan en sådan är bunden vid övriga försäkringar och mindre bemedlade personer saknar oftast egendom som behöver försäkras. Enligt Finska Försäkringsbolagens Centralförbunds uppskattning saknar ca en fjärdedel av finländarna rättsskyddsförsäkring. Rättsskyddsförsäkringens betydelse för mindre bemedlade personer minskas också av att flera rättsliga ärenden som gäller privatpersoner inte omfattas av det skydd som dessa försäkringar ger. T.ex. juridisk rådgivning, de flesta familjerättsliga ärendena, ärenden som gäller arbetsförhållanden och flera ansökningsärenden faller utanför ramen för dessa försäkringar. I fråga om brottmål gäller rättsskyddsförsäkringar endast för målsägandens del och för svarandens del gäller de när målsäganden ensam driver åtalet. Rättsskyddsförsäkringarnas villkor har också begränsats så att motpartens rättegångskostnader inte ersätts, vilket också är faller inom den offentliga rättshjälp. Den försäkrades rättegångskostnader täcks bara upp till ett visst maximibelopp, som oftast är 50 000 mk per ärende.

2. Nuläge

2.1. Lagstiftning och praxis

Allmänt

Lagen om fri rättegång och lagen om allmän rättshjälpsverksamhet stiftades samtidigt 1973 (87 och 88/1973). Dessförinnan hade båda systemen redan under flera årtionden funnits i en mera begränsad och något anorlunda form. Bestämmelser om fri rättegång fanns i olika lagar, tills de sammanfördes i en lag om fri rättegång (212/1955). Redan före lagen om allmän rättshjälpsverksamhet hade det i vårt land i ett flertal kommuner inletts rättshjälpsverksamhet som riktade sig till mindre bemedlade personer. I början var den allmänna rättshjälpsverksamheten frivillig för kommunerna, och verksamheten understöddes med omfattande statsbidrag. Vid ingången av 1989 blev verksamhet lagstadgad för kommunerna och kom således att omfatta hela landet.

Mål och ärenden som hör till tillämpningsområdet

Fri rättegång kan beviljas i sådana tvistemål och brottmål samt ansökningsärenden som behandlas vid allmän domstol, i bevärsärenden som avses i utsökningslagen, i mål och ärenden som behandlas vid vattendomstolarna, vattenöverdomstolen och jorddomstolarna, i ärenden som behandlas vid länsrätterna och högsta förvaltningsdomstolen och som gäller förordnande till vård eller vårdinrättning samt omhändertagande av barn, placering i vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande samt i sådana vattenmål och sådana ärenden enligt utlänningslagen (378/1991) som skall behandlas vid högsta förvaltningsdomstolen. Vidare kan fri rättegång beviljas särskilt i angelägenheter som gäller klagan, återbrytande av laga kraft vunnen dom eller återställande av försutten fatalietid i ovan nämnda ärenden. I brottmål kan fri rättegång beviljas redan under förundersökningen, oberoende av om saken blir behandlad vid domstol eller inte. Vid fängelsedomstolarna kan fri rättegång beviljas vid behandlingen av ärenden som avses i lagen om internering av farliga återfallsförbrytare och i lagen om unga förbrytare (317/1953 och 262/1940).

Alla angelägenheter som behandlas på an-

nat ställe än vid domstol samt största delen av de mål och ärenden som behandlas vid förvaltnings- och specialdomstolarna faller utanför tillämpningsområdet för lagen om fri rättegång.

Allmän rättshjälp kan beviljas i rättsliga angelägenheter. Ordet rättslig har getts en vid tolkning. Till de rättsliga angelägenheterna hör alla mål och ärenden som behandlas vid domstol och förvaltningsärenden. Verksamheten omfattar också all sådan utredning av ärenden som inte sker i ett myndighetsförfarande och där det behövs juridisk sakkunskap, t.ex. rådgivning, förlikningsförhandlingar samt uppgörande av avtal och andra handlingar. Ett allmän rättsbiträdes skyldighet att bistå i rättsliga angelägenheter påverkas inte heller av att någon annan statlig eller kommunal myndighet eventuellt är skyldig att ge råd i likadana ärenden.

Den allmänna rättshjälpen omfattar inte angelägenheter som hänför sig till näringsverksamhet, yrkesutövning eller allmänt till affärsverksamhet eller gemenskapsärenden. Däremot kan också yrkesutövare få allmän rättshjälp i sina privata angelägenheter, om de uppfyller de övriga villkoren för beviljande av allmän rättshjälp. I konkursärenden kan allmän rättshjälp beviljas när gäldenären behöver juridisk hjälp för att klara av sina skyldigheter som gäldenär.

Beviljande av fri rättegång och allmän rättshjälp

Fri rättegång beviljas den som med hänsyn till sina inkomster och tillgångar samt sin underhållsskyldighet och övriga omständigheter som inverkar på hans ekonomiska ställning inte såsom delaktig i saken utan svårighet förmår betala samtliga kostnader för behandlingen av saken. Domstolen beslutar om beviljande av fri rättegång.

Allmän rättshjälp ges till den som med hänsyn till sina inkomster och tillgångar samt sin underhållsskyldighet och övriga omständigheter som inverkar på hans ekonomiska ställning inte såsom delaktig i saken utan svårighet själv kan skaffa sig sakkunnig hjälp i rättsliga angelägenheter. Beslutet om beviljande av allmän rättshjälp görs av ett allmän rättsbiträde, som också ger allmän rättshjälp.

Fri rättegång beviljas på basis av en skriftlig försäkran som sökanden lämnar beträffande sina ekonomiska förhållanden och sin

underhållsskyldighet samt på annan tillgänglig utredning. Uppgifter om ekonomiska förhållanden och underhållsskyldighet skall också lämnas beträffande dem som lever i samma hushåll som sökanden. Försäkran skall vara granskad och till riktigheten styrkt av socialmyndigheten i sökandens hemkommun. Om det t.ex. på grund av att sökanden befinner sig i fängelse inte är möjligt att granska och styrka riktigheten av försäkran, skall sökanden förete behövlig utredning till stöd för de uppgifter han har lämnat.

Allmän rättshjälp beviljas på basis av sökandens anmälan samt på basis av den utredning som vid behov krävs om sökandens och hans makas förmögenhetsförhållanden och underhållningsskyldighet och övriga omständigheter som inverkar på hans ekonomiska ställning. På basis av de uppgifter och verifikat som sökanden har lämnat avgör det allmänna rättsbiträdet ansökan om rättshjälp och bestämmer storleken av den ersättning som kunden eventuellt skall betala.

När det gäller sökandens ekonomiska ställning är förutsättningarna för att allmän rättshjälp skall kunna beviljas samma som för beviljande av fri rättegång. Både med stöd av lagen om fri rättegång och med stöd av lagen om allmän rättshjälpsverksamhet fastställer justitieministeriet de allmänna grunderna för hur de omständigheter som inverkar på sökandens ekonomiska ställning skall bedömas då det prövas om fri rättegång skall beviljas och allmän rättshjälp skall lämnas, och vilket belopp som skall uppbäras i ersättning för dessa. Justitieministeriets gällande föreskrift har meddelats den 30 mars 1995. I föreskriften avses med månatliga disponibla medel, som skall tas som grund vid beviljande av allmän rättshjälp eller fri rättegång, sökandens och hans familjs månadsinkomster efter avdrag av skatter, skäliga boendekostnader, vårdutgifter för barn, underhållsbidrag samt ett belopp som motsvarar utkomststödets grunddel och som har beräknats med beaktande av familjens storlek och struktur. På sambor tillämpas samma grunder som på äkta makar.

Som sökandens inkomster beaktas bl.a. alla slag av löneinkomster, arvoden samt övriga förmåner och ersättningar som betalas för arbete eller tjänster. Också inkomster av företagsverksamhet och yrkesutövning samt kapitalinkomster och pensioner betraktas som månadsinkomster. Dessutom beaktas

förmögenheten så att familjens stadigvarande bostad och en bil som är nödvändig för arbetet eller arbetsresorna inte inverkar på beviljandet av förmånen. I fråga om annan egendom skall 10 procent av den del som överstiger ett gängse nettovärde på 150 000 mk räknas som årliga inkomst.

Som avdrag beaktas de verkliga boendekostnader som motsvarar de gängse boendekostnaderna på orten, dock så att amorteringar av bostadslån inte beaktas. Dessutom avdras skatter, dagvårdsutgifter för barn, underhållsbidrag, utkomststödets grunddel, betalningar till utsökning och skuldsaneringsutgifter.

En ensamstående person vars nettointkomster per månad överstiger gränsen för utkomststödet med 400 mk kan få kostnadsfri rättshjälp eller fri rättegång. Om sökanden har en maka, make eller barn att försörja, stiger nämnda belopp med 300 mk per person att försörja. Om inkomsterna är större än detta blir sökanden skyldig att delta i kostnaderna. Den vars disponibla medel överskrider nämnda gränser med 1 500 mk har inte rätt till allmän rättshjälp eller fri rättegång.

Justitieministeriets föreskrift innehåller också en jämningsbestämmelse. Om sökandens disponibla medel överstiger den största del som partiellt berättigar till allmän rättshjälp eller fri rättegång och rättegångskostnaderna blir oskäligt höga i förhållande till kundens betalningsförmåga, kan han beviljas partiellt fri rättegång eller allmän rättshjälp mot partiell ersättning.

Fri rättegång kan beviljas såväl finska medborgare som utlänningar. Allmän rättshjälp ges personer som har i lagen om hemkommun (201/1994) avsedd hemort i Finland. Rättshjälp kan ges även personer som inte har hemort i Finland, om den sak i vilken rättshjälp begärs har samband med Finland och det med beaktande av omständigheterna kan anses motiverat att rättshjälp lämnas. På de villkor som anges i konventionen om internationell rättshjälp (FördrS 47/1988) kan juridisk rådgivning lämnas också dem som har sin hemort i en konventionsstat och som enligt vad som anförts ovan inte kan få allmän rättshjälp.

Ändring i ett beslut genom vilket en begäran om allmän rättshjälp har avslagits söks i förvaltningslagskipningsväg. Ändring i ett beslut genom vilket en ansökan om fri rättegång har avslagits söks i den fullföljdsväg

som gäller för allmänna domstolar.

Ersättningskyldighet

Fri rättegång beviljas ersättningsfritt eller mot partiell ersättning. På samma sätt ges allmän rättshjälp ersättningsfritt eller mot partiell ersättning. Ersättningskyldigheten bestäms på basis av sökandens betalningsförmåga, dvs. på basis av de disponibla medlen, familjens storlek och åldersstruktur. Med stöd av ovan nämnda föreskrift som justitieministeriet har meddelat fastställer domstolen eller det allmänna rättegångsbiträdet i det enskilda fallet sökandens ersättningskyldighet, som bestäms enligt tabellen över disponibla medel. I tabellen anges i mark det belopp disponibla medel per månad som ger rätt att bevilja allmän rättshjälp och fri rättegång. Ersättningskyldigheten anges i procent och ersättnings maximibelopp anges i mark. När tabellen utarbetades var utgångspunkten att sökanden inte skall bli tvungen att använda mera än fyra månaders disponibla medel till betalning av rättegångskostnader.

Fri rättegång befriar sökanden från skyldigheten att betala stämpelskatt, lösen och övriga motsvarande avgifter för en tjänstemans åtgärder samt expedition, ersättning och arvode åt biträde, bevisningskostnader och avgifter för kungörelse. Allmän rättshjälp befriar sökanden endast från skyldigheten att betala arvode och kostnadsersättning åt biträde. Sökanden skall betala alla andra ovan uppräknade kostnader även om han har beviljats allmän rättshjälp.

Justitieministeriet fastställer de debiteringsgrunder som skall iaktas när partiell ersättning uppbärs hos den som har lämnats allmän rättshjälp och när ersättning uppbärs hos en allmän rättshjälpsbyrå som har fått handräckning. I debiteringsgrunderna beaktas de kostnader som har uppstått av att allmän rättshjälp har lämnats. Enligt gällande föreskrift som justitieministeriet har meddelat den 22 november 1990 bestäms ersättningen för varje åtgärd enligt den arbetsmängd den har krävt och enligt uppgiftens svårighetsgrad. När ersättningen bestäms kan som huvudsaklig debiteringsgrund också användas den tid som personalen har lagt ner på uppgiften. För det allmänna rättsbitrådets arbete som debiteras som timarbete uppbärs 250 mk per timme. Ersättningen för den allmänna rättshjälpsverksamhetens all-

männa kostnader ingår i den åtgärdsavgift eller timtaxa som anges i föreskriften.

I fria rättegångar skall den del av arvoden och kostnadsersättningarna som klienten dömts att betala redovisas till staten. Staten betalar rättegångsbitrådets arvode och kostnadsersättning till fullt belopp. Om allmän rättshjälp inte kan ges helt kostnadsfritt, skall de ersättningar som klienten ålagts betala redovisas till kommunen. Den allmänna rättshjälpsbyrån kan under vissa förutsättningar betjäna även sådana klienter som betalar full ersättning. Då är tjänsterna dock inte allmän rättshjälpsverksamhet.

Förordnande av rättegångsbiträde i samband med fri rättegång

Om den som har beviljats fri rättegång inte utan biträde förmår bevaka sin rätt i saken på lämpligt sätt, skall domstolen förordna ett biträde för honom. Biträde får inte förordnas

- i ansökningsärenden, om det inte finns särskilda skäl för det,
- i enkla brottmål i vilka strängare straff än böter inte är att vänta enligt allmän straffpraxis eller i vilka den åtalades rättskydd, med hänsyn till det straff som i övrigt kan väntas och med hänsyn till utredningen i saken, inte kräver att ett biträde förordnas.

Till biträde skall det förordnas en advokat eller någon annan för uppdraget lämplig person. För den som är häktad i brottmål och för den som begärs häktad samt för den som inte har fyllt 18 år och för vilken det yrkas straff för ett brott på vilket kan följa frihetsstraff skall till biträde likväl förordnas en advokat eller, av särskilda skäl, någon annan som har avlagt juris kandidatexamen. I regel skall till biträde förordnas det biträde som sökanden har föreslagit, om denne uppfyller behörighetskraven. Ett biträde får av godtagbara skäl tillfälligt i sitt ställe sätta någon annan person som uppfyller behörighetskraven.

Advokater och biträdande jurister vid en advokatbyrå övervakas enligt lagen om advokater (496/1958) av advokatföreningen. Också de allmänna rättsbiträdena står under advokatföreningens tillsyn. Behörighetsvillkoren för dem anges i lagen om allmän rättshjälpsverksamhet. Till allmänt rättsbiträde kan utses en lämplig person som har avlagt juris kandidatexamen eller motsvarande

tidigare examen och som har tillräcklig advokaterfarenhet eller erfarenhet i skötseln av domarvärv.

Ersättningar som av statens medel har betalats till rättegångsbiträden

Till rättegångsbiträden som förordnats med stöd av lagen om fri rättegång betalas av statens medel skäligt arvode samt ersättning för nödvändiga kostnader. Ett allmänt rättsbiträde har inte rätt till arvode med stöd av lagen om fri rättegång.

Justitieministeriet har fastställt de arvoden och kostnadsersättningar som med stöd av lagen om fri rättegång skall betalas till rättegångsbiträden i fria rättegångar. Den gällande föreskriften har meddelats den 19 december 1994.

I denna arvodesföreskrift har man strävat att beakta revideringen av rättegångsförfarandet. Arvodet bestäms utgående från vissa uppgiftshelheter eller åtgärder för vilka det debiteras särskilt, enligt det arbete dessa kräver och enligt uppgiftens svårighetsgrad. För uppgiftshelheterna har det fastställts ett s.k. normalt arvode som under vissa förutsättningar kan höjas eller sänkas.

År 1996 beviljades ca 27 000 fria rättegångar. Kostnaderna för fri rättegång utgörs nästan helt av de arvoden och kostnadsersättningar som betalas till rättegångsbiträden. Enligt statsbokslutet för 1996 var de totala kostnaderna för fria rättegångar 110,2 milj. mk. Enligt statsbokslutet för 1995 var de totala kostnaderna 98,6 milj. mk.

Kostnader för allmän rättshjälpsverksamhet

Den statsandel som beviljas för allmän rättshjälpsverksamhet baserar sig på lagen om statsandelar till kommunerna (1147/1996). Utöver detta betalar justitieministeriet med stöd av 62 § 2 mom. lagen om skuldsanering för privatpersoner ersättning till kommunerna för allmän rättshjälpsverksamhet som har beviljats i dessa ärenden. Med stöd av 67 § utlänningslagen (57/1993) betalas av statens medel ersättning till kommunen för allmän rättshjälpsverksamhet som har lämnats i asylärenden.

År 1996 inkom till rättshjälpsbyråerna c. 76 500 ärenden och år 1995 ca 80 000 ärenden. Minskningen i antalet ärenden beror främst på att antalet skuldsaneringar för privatpersoner har minskat. Största delen av

rättshjälpsbyråernas ärenden utgörs av familje- och arvsärenden. Brottmålen utgör c. tio procent.

Kostnaderna för den allmänna rättshjälpsverksamheten var år 1995 sammanlagt 106,1 milj. mk, av vilka klientdebiteringen uppgick till 16,9 milj. mk och statens och kommunernas inklusive investeringar och överföringsposter är 89,1 milj. mk. Uppgifterna för år 1996 är inte ännu tillgängliga.

2.2 Den internationella utvecklingen och lagstiftningen i utlandet

Den offentliga rättshjälpsverksamheten i Sverige

I Sverige finns det en ny rättshjälpslag som har stadfäst i december 1996 och träder i kraft den 1 december 1997. Bestämmelser som har samband med rättshjälpsverksamheten finns också i många andra lagar. Rättshjälpsverksamhet beviljas en fysisk person, om han behöver ett juridiskt biträde. Rättshjälpsverksamhet kan också beviljas dödsbon. Rättshjälpsverksamhet kan beviljas en person vars årsinkomst är högst 210 000 kronor. Gränsen är högre om den rättssökande har försörjningsplikt. Största delen av befolkningen har på basis av sina inkomster rätt att få rättshjälpsverksamhet åtminstone mot partiell ersättning.

En förutsättning för att rättshjälpsverksamhet skall beviljas är att rådgivning lämnas under minst en timme, om detta inte är uppenbart obehövligt. Rådgivning kan lämnas i högst två timmar. Kunden betalar kostnaderna för rådgivningen, 1 000 kronor per timme, som dock får sättas ned till hälften på grund av kundens svåra ekonomiska situation. Av statens medel betalas till den som lämnar rådgivningen skillnaden mellan den nedsatta avgiften och normal avgift samt ersättning för eventuella kostnader för tolkning och översättning.

Rättshjälpsverksamheten är subsidiär i förhållande till rättsskydds försäkring. Rättshjälpsverksamhet beviljas inte den som har en rättsskydds försäkring som omfattar den rättsliga angelägenheten det är fråga om. Inte heller den som med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller sina ekonomiska och personliga förhållanden borde ha haft en rättsskydds försäkring. Om det finns särskilda skäl kan rättshjälpsverksamhet dock beviljas personer som borde ha haft en rättsskydds försäkring.

En allmän förutsättning för att rättshjälpsverksamhet

skall kunna beviljas är att det med hänsyn till tvisteföremålets värde, sakens art och betydelse och omständigheterna i övrigt är rimligt att staten bidrar till kostnaderna. Vissa grupper av angelägenheter omfattas inte av rättshjälpen, t.ex. upprättande av testamente, äktenskapsförord, gåvohandling och självdeklaration samt bouppteckningar, angelägenheter som gäller skuldsanering, bodelning eller trafikskadeersättning, om dessa inte har förts till domstol. En näringsidkare beviljas inte heller rättshjälp i en angelägenhet som har uppkommit i näringsverksamheten, om det inte finns särskilda skäl med hänsyn till verksamhetens art och begränsade omfattning, näringsidkarens ekonomiska och personliga förhållanden och omständigheterna i övrigt. I angelägenheter som rör äktenskapsskillnad och underhåll till barn beviljas rättshjälp endast när det finns särskilda skäl. I angelägenheter rörande bodelning införs en ny form av rättshjälp, dvs. ersättningsgaranti, som innebär att bodelningsförrättarens arvode för högst fem timmars arbete betalas av allmänna medel, om den rättssökandes nettoandel i boet efter bodelningen är värd mindre än 100 000 kr.

I regel omfattar rättshjälpen inte angelägenheter som behandlas utomlands. Den som bor i Sverige kan dock som målsägande i en sak som gäller sexualbrott beviljas allmän rättshjälp när den behandlas utomlands och även i andra angelägenheter, om det finns särskilda skäl för det. T.ex. familjerättsliga angelägenheter där det har varit fråga om barns fördel och fall där det har funnits starka humanitära skäl för att bevilja rättshjälp har ansetts utgöra sådana särskilda skäl.

Inom den allmänna rättshjälpen svarar staten för alla kostnader som saken kräver. Biträdets arvode är den största av dessa kostnader, ty dess andel av rättshjälpkostnaderna är 98 %. Biträdets arvode betalas, om ett juridiskt biträde anses vara nödvändigt. Behovet bedöms från fall till fall och därvid beaktas det vid vilken domstol eller myndighet saken behandlas, huruvida parten i fråga kan få hjälp på annat håll, t.ex. genom råd av myndigheter, samt rättshjälpssökandens personliga förmåga och möjligheter att sköta saken med hänsyn till dess art. Övriga förmåner som hör till den allmänna rättshjälpen omfattar bl.a. bevisningskostnader, utredningskostnader i förvaltningsärenden och i angelägenheter som inte behandlas vid dom-

stol, rättshjälpstagarens rese- och måltidskostnader, lösen för handlingar, utsokningsavgifter och arvoden till bodelningsförrättare och medlare.

I den nya rättshjälpslagen ställs det beträffande rättshjälpen en övre gräns så att biträdets arvode i en sak betalas av allmänna medel för högst 100 timmars arbete. I undantagsfall kan gränsen enligt domstolens prövning överskridas. Utredningskostnaderna får uppgå till högst 10 000 kr. Kostnaderna för resor till domstolen ersätts inte längre automatiskt, men de kan sökas särskilt även om rättshjälp inte beviljas, och detsamma gäller bevisningskostnader. Dessa stannar alltid staten till last.

Rättshjälpstagaren deltar i kostnaderna med en rättshjälpsavgift. När avgiften bestäms beaktas rättshjälpssökandens faktiska årsinkomster, vari beaktas de inkomster som sökanden har för närvarande, de han har haft på senare tid och de inkomster han sannolikt får under den närmaste tiden. Också fortlöpande sociala förmåner betraktas som inkomster. För varje person som sökanden faktiskt har att underhålla höjs inkomstgränsen med ett halvt basbelopp. Egendom, betydande skulder eller andra särskilda omständigheter kan beaktas när rättshjälp beviljas. Domstolsverket fastställer anvisningar och tabeller enligt vilka avgifterna bestäms.

Rättshjälpsavgiften har förenklats i det nya systemet. För att systemet skall bli enklare och för att öka kostnadsmedvetenheten har man i den nya lagen avstått från grundavgiften och rättshjälpsavgiften utgör, på basis av inkomsterna, en viss procentandel av biträdets arvode. I tabellen anges en minimiersättning för varje ersättningsprocent. De varierar från noll kronor, om årsinkomsten är mindre än 20 000 kronor, till 5 000 kronor, om årsinkomsten överstiger 160 000 kronor. Den procentuella ersättningskyldigheten varierar på motsvarande sätt mellan 2 till 40 procent.

Beslutet om beviljande av allmän rättshjälp fattas av den domstol där saken behandlas. Om saken inte behandlas vid domstol fattas beslutet av rättshjälpsmyndigheten.

Utöver rättshjälpen finns det i Sverige särskilda bestämmelser om offentlig försvarare målsägandebitråde och offentligt biträde. Domstolen skall förordna en offentlig försvarare för den åtalade, om det finns skäl för det. Rättshjälp beviljas inte i angelägen-

heter i vilka offentlig försvarare kan förordnas. Den åtalades ekonomiska situation saknar betydelse när frågan om förordnade prövas. Till offentlig förvarare förordnas i första hand den advokat som den åtalade har föreslagit. Den åtalade behöver inte betala några som helst avgifter på grund av att en offentlig försvarare har förordnats, men om han döms kan han åläggas betala försvararens arvode, bevisnings- och andra rättshjälpskostnader samt arvode till målsägandens biträde. Återbetalningsskyldigheten kan uppgå högst till det belopp som rättshjälpsavgiften skulle ha varit inom den allmänna rättshjälpen.

Målsäganden har rätt att av staten medel få ett biträde i alla angelägenheter som gäller sexualbrott och under vissa förutsättningar även i angelägenheter som gäller misshandel och olaga hot. Även när saken gäller många andra brott är det möjligt att få ett målsägandebiträde, om det är påkallat med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter.

Ett offentligt biträde kan förordnas i angelägenheter som rör en persons rörelsefrihet eller fysiska integritet. Rättshjälper beviljas inte i en angelägenhet i viken en offentlig försvarare kan förordnas. Denna form av rättshjälper är avgiftsfri för sökanden. Beslutet om beviljande av offentlig förvarare fattas av den myndighet som behandlar saken, ofta Invandrarverket eller länsrätten. Om saken inte behandlas vid en myndighet, är det rättsskyddsmyndigheten som fattar beslut om offentligt biträde. Största delen av dessa ärenden är sådana som omfattas av utlänningslagstiftningen. De övriga ärendena gäller oftast administrativt frihetsberövande i samband med bl.a. psykiska sjukdomar, missbrukarvård, omhändertagande av barn eller fångvård. I samband med den nya rättshjälpslagen stiftades det en särskild lag om offentligt biträde, som till sitt innehåll i huvudsak motsvarar de gällande bestämmelserna.

Rättshjälper lämnas huvudsakligen av statliga advokater vid allmänna advokatbyråer och av privata advokater. Det finns 28 allmänna advokatbyråer och vid dem arbetar 110 jurister. Till biträde i ett rätts-hjälpsärende får förordnas en advokat, en biträdande jurist vid en advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget.

Biträdet, en bodelningsförrättare och en medlare får av allmänna medel ersättning för

det arbete, den tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Arvodet för arbetet baserar sig på en timkostnadsnorm som regeringen fastställer med hänsyn till uppdragets art och omfattning. Avvikelser från timkostnadsnormen får göras, om den skicklighet och den omsor som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det. Samma norm tillämpas också på offentliga försvarare och målsägandebiträden.

Om ett biträde som får arvode har föranlett kostnader för rättshjälpen genom vårdlöshet eller försummelse, skall dessa kostnader beaktas i ersättningsbeslutet. Ersättningen skall jämkas, om biträdet har missbrukat sin behörighet vid beviljandet av rättshjälper eller i samband med ersättningsbeslutet eller om det finns andra särskilda skäl för det.

Inom rättshjälpsverksamheten finns det två centralmyndigheter, dvs. domstolsverket och rättshjälpsmyndigheten. Dessutom finns det en rättshjälpsnämnd som är besvärmyndighet i fråga om beslut som har fattas av rättshjälpsmyndigheten.

Domstolsverket bär det huvudsakliga ansvaret för rättshjälpsverksamheten. Den är en centralförvaltningsmyndighet vars behörighet omfattar bl.a. de allmänna domstolarna och förvaltningsdomstolarna, rättshjälpsmyndigheten och de allmänna advokatbyråerna. Rätten att meddela anvisningar om grunderna för bestämmande av rättshjälpsavgifterna har av regeringen delegerats till domstolsverket. Regeringen fastställer dock grunderna för timdebiteringen och de taxor som skall tillämpas i fråga om arvoden inom rättshjälpsverksamheten. Domstolsverket har informationsplikt inom rättshjälpsverksamheten. Domstolsverket bevakar statens fördel i rättshjälpsfrågor genom att överklaga rättshjälpsbeslut som verket finner vara grundlösa.

Rättshjälpsmyndigheten har främst administrativa uppgifter i egenskap av den myndighet som fastställer och betalar avgifter. I vissa angelägenheter som inte behandlas vid domstol beslutar rättshjälpsmyndigheten om beviljande av rättshjälper.

Det allmänna rättshjälpsystemet i Norge

I Norge innehåller straffeprocessloven bestämmelser om den rättshjälper som skall ges i brottmål, och i rettshjelpsloven finns mot-

svarande bestämmelser om den rättshjälp som skall lämnas i civila angelägenheter. I Norge råder advokatmonopol i domstolssaker.

Enligt straffprocessloven skall den misstänkte vid huvudförhandling ha en försvarare, med undantag av vissa mindre mål. Exempel på mindre brottmål är t.ex. sådana som gäller körning under inverkan av alkohol eller narkotika, eller för vilket det strängaste straff som kan dömas ut är fängelse i sex månader. Domstolen förordnar en offentlig försvarare. Om den misstänkte meddelar att han vill ha en privat försvarare, kan en offentlig försvarare förordnas endast om det finns särskilda skäl. Vid högsta domstolen anlitas till uppdraget särskilt berättigade advokater. I övriga domstolar kan varje advokat uppträda som försvarare. Justitieministeriet utser ett tillräckligt antal advokater till permanenta offentliga försvarare. En offentlig försvarare får ersättning av statens medel.

Konungen meddelar närmare föreskrifter om ersättningar när det gäller andra domstolar än högsta domstolen. Högsta domstolen fastställer själv de ersättningar som skall betalas för biträdande där. Konungen meddelar också närmare föreskrifter om hur resekostnader ersätts till en offentlig försvarare som inte är en permanent försvarare vid ifrågavarande domstol.

I mål som gäller våldtäkt och otukt som riktar sig mot barn har målsäganden rätt att få en advokat. Advokaten får ersättning av statens medel på samma grunder som en offentlig försvarare.

S.k. fri sakförrel, dvs. fri rättegång, omfattar biträdande i tvistemål och ansökningsärenden i rättegång i alla instanser, men inte hos förvaltningsmyndigheter. Den beviljas huvudsakligen i arbets- och familjerättsliga ärenden samt i mål som gäller personliga rättskränkningar. Utöver fri rättegång är det möjligt att få befrielse från rättegångsavgifterna (fritak for rettsgebyr).

Den juridiska rådgivningen (fritt rettsråd) omfattar utöver egentliga juridiska råd också uppgörandet av olika slags handlingar, t.ex. testamenten, äktenskapsförord, hyresavtal osv. Dessutom omfattar den anförande av besvär till offentliga organ.

Ministeriet fastställer inkomstgränserna för rätten till rättshjälp. Gränserna bestäms enligt den nettoinkomst som har fastställts vid statsbeskattningen. Inkomsterna för makar och övriga som bor i gemensamt hushåll

beaktas. I vissa särskilda grupper av ärenden, t.ex. ärenden som gäller vård som sker mot patientens vilja och som avses i mentalvårdslagen (lov om psykisk helsevern) samt ärenden som gäller omhändertagande av barn har den ekonomiska ställningen ingen betydelse.

I angelägenheter som skall skötas utomlands lämnas juridisk rådgivning endast om det är naturligt att använda norsk advokat. I vissa fall är det möjligt att få juridisk rådgivning i ärenden som behandlas av kommissionen för de mänskliga rättigheterna.

Enligt rättshjelpsloven är en förutsättning för beviljande av juridisk rådgivning eller fri rättegång att det är skäligt att samhället betalar kostnaderna för biträdandet. Den sak det är fråga om måste från kundens synvinkel vara så betydande att det enligt en helhetsbedömning kan anses vara skäligt att samhället deltar i rättshjälpen.

Rättshjälp lämnas av de offentliga advokatkontoren och av privata advokater. Kunden får fritt välja sitt ombud. Advokatens arvode och kundens självriskandel fastställs genom offentlighetsrättsliga beslut. Advokaten kan inte uppbära tilläggsersättningar hos kunden. Fylkesmannen, domstolen eller den myndighet där saken behandlas avgör de frågor som gäller rättshjälp. Med statens medel finansieras dessutom tre rådgivningsorganisationer som juris studeranden driver i anslutning till universiteten i Oslo och Bergen.

Det allmänna rättshjälpsystemet i Danmark

Det danska rättshjälpsystemet är indelat i fri rättegång (fri process) och rättshjälp. År 1995 omfattade den allmänna rättshjälpen personer vars årsinkomst var högst 180 000 danska kronor. För makar fick årsinkomsten vara sammanlagt högst 228 000 kronor. För varje person under 18 år som den sökande hade att försörja höjdes inomstgränsen med 31 000 kronor. Med dessa inomstgränser omfattas ca 60 procent av den danska befolkningen av den offentliga rättshjälpen. Avvikelser från inkomstgränserna kan göras, om saken är av allmän principiell betydelse.

Rättshjälp beviljas inte svaranden i brottmål, emedan de sköts genom ett system med offentliga försvarare. Rättshjälp beviljas inte heller näringsidkare i ärenden som sammanhänger med affärs- eller yrkesverksamhet och inte heller i förvaltningsärenden i vilka

förvaltningsmyndigheten bistår sökanden i tillräcklig mån. Den offentliga rättshjälpen är sekundär i förhållande till rättsskydds försäkringar i det avseendet, att om en person har en rättsskydds försäkring innebär rättshjälpen att endast självriskandelen betalas av allmänna medel.

Fri rättegång kan beviljas för rättegång i tvistemål och till målsäganden i brottmål. En förutsättning är att det finns grundad anledning till rättegången, varmed avses att det skall finnas möjligheter att driva målet med framgång och att värdet av föremålet för rättegången i relation till rättegångskostnaderna samt sakens natur skall beaktas. Beslutet om beviljande av fri rättegång fattas av länsstyrelsen (statsamtet) och det kan överklagas hos justitiedepartementet. I fri rättegång ersätter staten såväl sökandens som motpartens rättegångskostnader. Det finns också möjlighet till partiellt fri rättegång.

Justitiedepartementet utser domstolsvis de advokater som kan verka som biträden i fria rättegångar. Domstolen beslutar om det arvode som av statens medel skall betalas till advokaten. För flera typer av mål och ärenden finns det fasta taxor.

Rättshjälpen omfattar rådgivning, upprättande av enkla handlingar, t.ex. avvittringsavtal, testamenten och äktenskapsförord, samt biträdande vid förlikningsöverläggningar och sökande av ändring i förvaltningsmyndigheters beslut. En advokat kan ge rättshjälp till ett värde av högst 800 danska kronor, varav staten betalar 75 % och sökanden 25 %. Om en tvistig sak kan lösas genom förhandlingar före rättegång eller dom, kan advokaten utöver den normala rättshjälpen ge rättshjälp till ett värde av högst 1 830 danska kronor, varav staten svarar för hälften och sökanden för den andra hälften. Advokater som av justitieministeriet har fått rätten att verka som biträden i fria rättegångar är också skyldiga att lämna rättshjälp i utomprocessuella ärenden.

Det allmänna rättshjälpsystemet i Tyskland

I Tyskland är det delstaternas uppgift att lämna offentlig rättshjälp. Det sätt på vilket rättshjälpen har organiserats kan variera i de olika delstaterna, men till innehållet är rättshjälpen likadan överallt.

I brottmål får svaranden rättshjälp med stöd av bestämmelserna om försvar för den

åtalade. I målsägandebrott kan målsäganden få rättshjälp, men för att rättegångsbiträde skall förordnas krävs det särskilda skäl. Sådana är t.ex. svåra rättsfakta eller svåra rättsfrågor och målsägandens svårighet att driva sin sak, särskild på grund av sakens känsliga natur, t.ex. när det gäller våldtäkter.

Rättshjälp ges i alla domstolssaker. Saker som behandlas genom skiljeförfarande faller utanför lagens tillämpningsområde. I ansökningsärenden blir det närmast fråga om förordnande av advokat i familjerättsliga ärenden.

Rättshjälp kan ges också i specialdomstolar. Offentlig rättshjälp beviljas dock inte vid dessa domstolar i de fall där parten företräds av ett fackförbunds jurist.

Rättshjälp ges antingen ersättningsfritt eller mot partiell ersättning. Partens skyldighet att delta i rättegångskostnaderna bestäms på basis av inkomst, förmögenhet och underhållsskyldighet. Ansökan om rättshjälp avgörs av den domstol där huvudsaken behandlas.

Med undantag av de allmänna underrätterna (Amtsgericht) råder det advokattvång i de övriga domstolarna i Tyskland. Som rättegångsbiträde inom den offentliga rättshjälpen verkar en sådan medlem av den lokala advokatföreningen som har beviljats rätt att verka som rättegångsbiträde vid domstol. Beloppet av rättegångsbiträdets arvode har bestämts i lag.

Den juridiska rådgivningen omfattar utöver rådgivning också vid behov t.ex. upprättande av handlingar. För rådgivningen uppårs hos kunden en fast avgift, som har bestämts enligt åtgärd. En del av avgiften tillfaller delstaten och en del tillfaller biträdet.

I 13 av Tysklands 16 delstater ges juridisk rådgivning av privata jurister som bedriver notarieverksamhet och en del också advokatverksamhet. En advokat får sin lön i efterskott ur statens kassa. I tre delstater har det inrättats rättshjälpsbyråer med allmänna medel. Rättshjälpens omfattning beror på delstaten. Alla delstater tillhandahåller juridisk rådgivning i civilrättsliga, straffrättsliga och administrativa ärenden, vissa delstater också i frågor som gäller arbets-, social- och skattelagstiftningen.

I allmänhet är det den behöriga allmänna underrätten som avgör ansökan om rådgivning. I brådskande fall kan kunden vända sig direkt till en advokat och tillstå domstolen sin ansökan i efterskott. Mot ett be-

slut genom vilket ansökan om rådgivningshjälp har avslagits kan endast anmärkning anföras, varvid underrättsdomaren kan fatta det slutliga avgörandet. Besvär kan inte anföras.

Det allmänna rättshjälpsystemet i Frankrike

Den nuvarande rättshjälpen i Frankrike (aide juridique) baserar sig på en lag som trädde i kraft vid ingången av 1992. Den offentliga rättshjälpen indelas i två delområden, nämligen dels den rättshjälp som beviljas i domstolssaker och dels annan rättshjälp. Den sistnämnda omfattar juridisk rådgivning och biträdande i kommissioner som verkar utan domsrätt.

Rättshjälp kan beviljas i alla ansökningsärenden, tvistemål och brottmål som avgörs av domstol. Svaranden har alltid rätt till rättshjälp. Till övriga kan rättshjälp beviljas, om saken inte uppenbart är sådan att den skulle lämnas utan prövning eller är grundlös. Rättshjälp kan också beviljas partiellt. Beviljad rättshjälp omfattar alla rättsinstanser i saken.

Fysiska personer vilkas inkomster inte räcker till för att de skall kunna driva sin sak vid domstol har rätt till rättshjälp. Rättshjälp kan beviljas franska medborgare och EU-medborgare samt övriga personer som är varaktigt bosatta i Frankrike. Rättshjälp kan i undantagsfall beviljas också andra utlänningar, om omständigheterna klart kräver det. Dessutom har en utlänningar rätt att oberoende av i vilket land han är bosatta få rättshjälp när han är minderårig, åtalad eller målsägande. I ärenden som behandlas vid besvärskommissionen för flyktingärenden kan utlänningar få rättshjälp, om de har kommit in i landet lagligt och är varaktigt bosatta i landet eller har beviljats uppehållstillstånd för minst ett år. Också juridiska personer som inte driver rörelse i vinstsyfte kan i specialfall få rättshjälp.

Vid prövningen av om rättshjälp skall beviljas beaktas inkomsterna för sökanden och för dem som bor i samma hushåll som sökanden, dock inte familjebidrag och vissa sociala bidrag. Förmögenheten beaktas också, men egendom som inte skulle kunna säljas eller pantsättas utan att detta skulle försätta personer i fråga i en synnerligen besvärlig situation räknas inte som förmögenhet. Den vars inkomster per månad uppgår till högst 4 400 frang kan få rättshjälp utan

ersättningsskyldighet och den vars månadsinkomster är högst 6 600 frang kan få partiell rättshjälp. Inkomstgränserna är högre, om sökanden är underhållsskyldig. Som personer att försörja betraktas förutom barn som inte har fyllt 18 år även barn som är studerande och inte har fyllt 25 år samt barn som bor med sökanden och har ett bestående handikapp. Som person att försörja betraktas också make eller maka eller en sambo som inte har egna inkomster, samt släktingar i uppstigande led som bor i sökandens hushåll och vars inkomster inte överstiger en viss bidragsgräns.

Inom varje tingsrätts (tribunal de grande instance) domkrets finns det en rättshjälpsbyrå, där det beslutas om beviljande av rättshjälp för rättegångar vid underrätterna och hovrätterna samt för verkställigheten av dessas beslut. Det finns specialbyråer för högsta domstolen, högsta förvaltningsdomstolen och för besvärskommissionen för flyktingar.

Ansökan om rättshjälp skall jämte utredning om inkomster och förmögenhet sändas till rättshjälpsbyrån. Rättshjälpsbyrån har också rätt att utan hinder av tystnadsplikt få alla uppgifter om sökandens ekonomiska ställning av statens inrättningar och därtill anslutna organ.

Ett beslut genom vilket ansökan om rättshjälp har avslagits kan överklagas av sökanden, om ansökan har avslagits såsom grundlös, av allmänna åklagaren om sökanden är svarande i brottmål, och i övriga fall av advokatföreningens ordförande. Om ansökan har avslagits på grund av ekonomiska skäl, kan sökanden be rättshjälpsbyrån behandla ansökan på nytt.

Rättshjälpen täcker alla kostnader som hänför sig till rättegången. Den som har rätt till partiell rättshjälp betalar till rättegångsbiträdet en ersättning som överenskommit särskilt med denne. Om den som har fått rättshjälp förlorar målet, svarar han för motpartens kostnader, men domaren kan bestämma att en del av dessa kostnader skall stanna staten till last. Å andra sidan kan domaren besluta att en del av kostnaderna för de åtgärder som staten finansierat överförs på en rättshjälpstagare som förlorat sin sak.

Staten betalar årligen till advokatföreningen ersättning för föreningens advokaters åtgärder. Ersättningen bestäms på basis av åtgärderna och arbetsmängden. Till övriga biträden betalas fasta arvoden enligt sakens

art.

I andra än rättegångssaker lämnas rådgivning, som omfattar bl.a. hjälp vid uppsättande av handlingar. Dessutom ges det hjälp i specialorgan.

I dessa ärenden kan advokater, notarier, stämningmän och officiella auktionsförrättare verka som rättsbiträden, på samma sätt som i domstolssaker, samt juris kandidater, yrkesutövare i frågor som gäller deras eget område och offentliga föreningar, t.ex. konsumentskyddsföreningen. Länens rättshjälpsbyråer leder, övervakar och koordinerar rättshjälpsverksamheten.

Det allmänna rättshjälpsystemet i Nederländerna

I Nederländerna baserar sig den offentliga rättshjälpen på strafflagen, rättshjälpslagen (Wet op de rechtsbijstand, WBR) och notarielagen (Wet op het notarisambt).

Med stöd av strafflagen har den åtalade rätt att få en offentlig försvarare. Domstolsortens rättshjälpsbyrå förordnar en försvarsadvokat, om den åtalade inte själv har något lagfaret biträde. Om den åtalade själv väljer en egen jurist, skall han betala ersättning till juristen om rättshjälp inte beviljas.

Rättshjälp kan fås i alla instanser, dock inte i saker av ringa betydelse. Huruvida rättshjälp beviljas är beroende av sökandens inkomster, förmögenhet och försörjningsplikt. Klienten betalar en självriskandel för rättshjälps servicen, dock inte i brottmål. Utläningar har också rätt till rättshjälp, om de vistats lagligt i landet. Rättshjälpsverksamheten omfattar dock inte sådana ärenden som gäller immigration eller uppehållstillstånd och som har behandlats av ministeriet.

Förvaltningen av rättshjälpen organiserades genom rättshjälpslagen (Wet op de rechtsbijstand, WBR), som trädde i kraft 1994. Med stöd av denna lag inrättades ett rättshjälpsråd (Raad voor rechtsbijstand) i var och en av de fem hovrättsstäderna i Nederländerna. I anslutning till varje rättshjälpsråd har det inrättats en rättshjälpsbyrå eller en rättshjälpsfilialbyrå. Dessutom har det inrättats regionalbyråer i varje stad där det finns en underrätt. Varje rättshjälpsbyrå lyder under ett hovrättsstadsdistrikts eller underrättsstadsdistrikts förvaltning. Personalen består av avlönade jurister.

Rättshjälp erbjuds av tre kategorier av jurister. Dessa utgörs av advokater som biträ-

der i domstolssaker och som rättshjälpsrådet har infört i sin förteckning, av rättshjälpsbyråernas personal samt av notarierna. De sistnämnda har koncentrerat sig på att sköta ägoförhållanden som gäller fastigheter samt på att göra upp testamenten och andra handlingar. I undantagsfall kan rättshjälpsrådet tillåta att en advokat som inte finns i regeringens förteckning över biträden sköter en sak.

2.3. Bedömning av nuläget

Almänt

I enlighet med rättsstatsprincipen skall samhället garantera medborgarna lika möjligheter att uppnå sina rättigheter. Alla medborgare skall oberoende av förmögenhet eller boningsort ha lika rättighet att få hjälp vid skötseln av sina rättsliga angelägenheter. Till de rättskyddsgarantier som 16 § regeringsformen förutsätter, dvs. rätten till rättvis rättegång, hör möjligheten att få ett juridiskt biträde, vid behov av allmänna medel. Detta förverkligas genom fri rättegång. Den allmänna rättshjälpen kompletterar denna och dessutom tryggar den de medellösa rättskydd i ansökningsärenden, förvaltningslagsskipning och i andra angelägenheter än domstolssaker. I ett internationellt perspektiv är de nuvarande systemen väl täckande och garanterar att rättsskyddet för medellösa medborgare och personer som bor i Finland tillgodoses i vårt land, oberoende av boningsort.

Tack vare att verksamheten har pågått länge och är väl etablerad känner kunderna, domstolarna och övriga aktörer väl till såväl fri rättegång som den allmänna rättshjälpsverksamheten, och på basis av de erfarenheter man har fått av dessa litar man också på deras verksamhet. Socialmyndigheterna och övriga yrkeskårer som arbetar med mindre bemedlade personer och å andra sidan de yrkeskårer som tangerar juridiska angelägenheter kan vid behov anvisa sina kunder att ansöka om fri rättegång eller allmän rättshjälp. I rättspolitiska forskningsinstitutets utredning om medborgarnas rättsliga problem var det endast ca tre procent av dem som svarat som inte visste var rättslig hjälp kunde sökas. Av resultatet framgår dock inte hur många som inte kände till de offentliga rättshjälpsystemen eller vad de täcker.

Mål och ärenden som omfattas av rättshjälpen samt förfaranden

Rättshjälpen omfattar angelägenheter som behandlas vid domstolarna och också genom andra förfaranden, t.ex. uppsättande av handlingar och juridisk rådgivning. Även om de två nuvarande systemen tillsammans täcker de rättsliga angelägenheterna rätt väl, omfattar de inte alla rättsliga förfaranden. För avvitrning och arvskifte som sköts av en skiftesman kan man få ett biträde genom den allmänna rättshjälpen, men ingetdera systemet täcker skiftesmannens arvoden. De täcker inte heller arvodena för gode män eller för boutredningsmän.

De allmänna rättshjälpsbyråernas skyldighet att ta emot uppdrag är mycket omfattande, och de allmänna rättsbiträdena blir ibland tvungna att använda sin arbetsinsats för angelägenheter av ringa betydelse, t.ex. sådana där det ifrågavarande intresset är litet i förhållande till kostnaderna för skötseln av saken.

Fri rättegång omfattar inte angelägenheter som sköts utomlands. I dem skall man i första hand anlita det system som tillämpas i respektive land. Vid de allmänna rättshjälpsbyråerna förekommer olika praxis i fråga om angelägenheter som skall skötas utomlands. Oftast begränsas rättshjälpen vid de allmänna rättshjälpsbyråerna så att man hjälper klienten hitta ett ombud i det land till vilket hans ärende hänför sig. I vissa rättshjälpsbyråer anvisas kunden en advokat i ett annat land, varvid dennes arvode betalas av kommunen.

Beviljande av rättshjälp

En av svårigheterna med det nuvarande systemet är att en noggrann utredning av uppgifterna om sökandens inkomster och förmögenhet är mycket arbetskrävande. Trots att beviljandet i princip bygger på mycket detaljerade uppgifter, kan det dock befaras att sökandena inte ändå behandlas jämlikt. Det är kanske lättare att få tillförlitliga uppgifter om en del sökande, medan det kan hända att uppgifterna om andra sökande förblir outhärdade och prövningen av huruvida förmänen skall beviljas således blir mera summarisk. Denna svårighet är särskilt påtaglig när sökanden är en företagare, emedan inkomsterna kan variera betydligt månadsvis och det därför inte är möjligt att få en klar

bild av sökandens betalningsförmåga.

Eftersom beslutet om beviljande av fri rättegång fattas av den domstol som behandlar huvudsaken, kan det fram till att saken bli anhängig och således under hela utredningskedet råda ovisshet om huruvida och i vilken omfattning förmänen beviljas. Den omständigheten att domstolarna i regel tillämpar tabellerna så att ansökan om fri rättegång antingen avslås eller bifalls utan ersättningsskyldighet utgör också ett osäkerhetsmoment. Fri rättegång beviljas i allmänhet inte mot partiell ersättning.

Den som ansöker om allmän rättshjälp får beslutet om beviljande av rättshjälp och om sin eventuella partiella ersättningsskyldighet i början av kundförhållandet, varvid han genast kan bedöma vilka kostnader saken kommer att åsamka honom. Eftersom den allmänna rättshjälpen inte täcker kundens direkta kostnader, bör han också ansöka om fri rättegång när han vill bli befriad från de kostnader som hänför sig till rättegången, även om han redan har beviljats allmän rättshjälp på basis av samma tabell över disponibla medel.

Ekonomiska förutsättningar för rättshjälp

Fri rättegång och allmän rättshjälp är i princip lika tillgängliga enligt inkomst- och förmögenhetsställning, emedan det i båda systemen tillämpas samma av justitieministeriet fastställda tabell över disponibla medel, på basis av vilken rätten till fri rättegång och allmän rättshjälp bestäms. I tabellen anges avdragbara poster. Den har dock kritiserats för att den gynnar personer som valt en sorglös livsstil i förhållande till skötssamma personer som har skaffat en ägarbostad eller som ända in i det sista har försökt fullgöra sina förpliktelser. T.ex. personer som endast har en liten arbetspension och vilkas boendekostnader enbart består av ett bolagsvederlag faller i allmänhet utanför den offentliga rättshjälpens ramar.

Graderingen i tabellen över disponibla medel är rätt brant. Om sökandens disponibla medel ökar med 1 550 mk under en månad, kan han från att ha kunnat vara en helt icke-ersättningsskyldig klient falla helt utanför rätten till rättshjälp, dvs. han blir tvungen att anlita privata tjänster. Problemet är att en person som på grund av sina inkomster inte får rättshjälp ens mot partiell ersättning ändå inte i alla situationer förmår svara för kost-

naderna för en rättslig angelägenhet.

För personer som på grund av sina inkomster inte faller inom ramen för den offentliga rättshjälpen kan det av olika anledningar vara svårt att anlita en privat jurist, då t.ex. ett ombuds arvoden t.ex. i tvistemål kan vara mångdubbla i jämförelse med den största partiella ersättning som kan komma i fråga inom den offentliga rättshjälpen. Enligt den gällande tabellen över disponibla medel är självriskandelen både i fråga om rättshjälp som lämnas mot partiell ersättning och i fråga om partiellt fri rättegång högst 6 200 mk. Den som har fallit utanför systemet blir mycket lätt tvungen att använda betydligt mera än fyra månaders disponibla medel till att betala sina rättegångskostnader.

Tillgången på offentliga rättshjälpstjänster

Inom den offentliga rättshjälpen är tillgången på service för närvarande väl fördelad regionalt. Nätet av allmänna rättshjälpsbyråer är tätt och täcker hela landet. I förhållande till invånarantalet finns det inte några större skillnader i förekomsten av advokatbyråer och juridiskabyråer i olika delar av landet med undtag av huvudstadsregionen. Visserligen är advokatbyråerna och de juridiska byråerna klart koncentrerade till de större bosättningscentren och urbana områdena.

Med tanke på tillgången på allmän rättshjälp är de långa köerna ett problem i städerna. I de flesta rättshjälpsbyråerna är väntetiden mindre än tre veckor, men den kan t.o.m vara sex veckor lång. Anhopningen av ärenden vid rättshjälpsbyråerna förlänger behandlingstiderna för uppdragen. De långa köerna kan försvaga rättsskyddet i mål och ärenden där det finns fataliteter att iakttas. Om fataliteten närmar sig sitt slut då klienten kommer till en jurist kan det hända att det återstår för lite tid för att skaffa tilläggsutredning och vidta behövliga åtgärder.

Advokater och juridiska byråer kan i praktiken i det enskilda fallet avgöra om de åtar sig ett uppdrag av en person som är berättigad till fri rättegång. Därför kan det trots det rätt goda utbudet av rättshjälpstjänster vara svårt att få ett biträde inom den fria rättshjälpen, om advokatbyråerna eller de juridiska byråerna på orten inte hinner ta emot uppdraget eller om de av någon annan anledning, t.ex. på grund av kundens personliga egenskaper, inte vill ta emot uppdraget.

I praktiken har det också förekommit fall där en person har varit berättigad till fri rättegång men ingen privat jurist har åtagit sig att sköta hans sak. Så har skett t.ex. i omfattande tvistemål, som är arbetsdryga och tidskrävande.

Utlänningar som bor och vistas i Finland har samma rätt att få rättshjälpsservice som finländarna. Ersättning för tolknings- och översättningstjänster betalas av statens medel endast i fri rättegång till den del det har varit nödvändigt att använda dessa tjänster vid skötseln av angelägenheter vid domstol. Det kan således i praktiken förekomma språkproblem i andra angelägenheter än sådana som behandlas vid domstol.

Möjligheten att välja ombud

Inom systemet med fri rättegång kan klienten välja det biträde han vill ha. Detta har stor betydelse då uppdraget bygger på ett förtroendefullt förhållande mellan klienten och ombudet.

En allmän rättshjälpsbyrås klient kan välja det rättsbiträde han vill ha från rättshjälpsbyrån, men på små orter har klienten ingen valmöjlighet emedan det endast finns ett allmänt rättsbiträde som arbetar på byrån. Valfriheten begränsas också av att en person kan få allmän rättshjälp endast från den rättshjälpsbyrån inom vars verksamhetsområde han bor eller vistas. T.ex. de kunder som bor och arbetar på olika orter upplever detta som opraktiskt. Vissa personer som bor i små kommuner upplever att deras integritetsskydd är svagt när de besöker rättshjälpsbyrån i den egna kommunen då omgivningen följer med var vem rör sig och de skulle därför hellre sköta sina angelägenheter vid en annan kommuns rättshjälpsbyrå.

Klientens kostnader

Inom den offentliga rättshjälpen är tjänsterna förmånliga för klienten, emedan största delen av de tjänster som erbjuds är helt ersättningsfria och även för de klienter som är partiellt ersättningskyldiga har betalningsskyldigheten övre gränser som är låga i jämförelse med arvodena inom den privata sektorn. Också vid en jämförelse med andra länder ter sig vårt system förmånligt för klienten.

En klient som är berättigad till allmän rättshjälp blir alltid tvungen att betala de direkta

kostnaderna i saken, om saken inte faller inom ramen för fri rättegång. Oftast består kostnaderna av avgifter som myndigheterna uppbär för intyg och registrering, och de uppgår i allmänhet till några hundra mark. Om det i saken är nödvändigt att införa kunngörelser i officiella tidningen och anlita tolknings- och översättningstjänster är kostnaderna betydligt större.

Den omständigheten att bestämmelserna om rättegångskostnader ändrades i samband med 1993 års reform av rättegångsförfarandet i tvistemål har inverkat så att tröskeln för att föra en sak till domstol har stigit. Den som har förlorat målet åläggs nuförtiden i regel att ersätta motpartens rättegångskostnader till fullo. Mindre bemedlade personer och medelinkomsttagare vågar ofta inte ta risken att eventuellt förlora en rättegång och bli tvungna att svara både för sina egna och för motpartens rättegångskostnader.

Till denna utveckling bidrar för sin del den omständigheten att rättsskyddsförsäkringarna under samma tid har inskränkts bl.a. så att den försäkrades rättsskyddsförsäkring inte längre täcker motpartens rättegångskostnader, och så att flera klientkategorier har hamnat utanför det skydd som en rättsskyddsförsäkring skulle erbjuda.

Dessutom har juristernas arvoden stigit. Ombudenas arvoden har stigit dels på grund av revideringen av rättegångsförfarandet, som har medfört att varje sak är mera tidskrävande och kräver att man på förhand sätter sig mera in i saken än tidigare, och dels beror stegringen på mervärdesskatten. Enligt det undersökningsmateriel som insamlats vid rättspolitiska forskningsinstitutet var det genomsnittliga arvode som kärandenan yrkade på i tvistemål som hade kommit till huvudförhandling i tingsrätterna ca 22 000 mk och medianen var ca 17 000 mk år 1995. I det rådande läget kan det förekomma rättsförluster i situationer där det är osäkert att talan bifalls.

Systemet ur domstolarnas synvinkel

Största delen av de fria rättegångarna beviljas i brottmål, oftast vid tingsrätterna. Över hälften av de fria rättegångarna beviljas vid de tio största tingsrätterna. Antalet fria rättegångar vid tingsrätterna har minskat under de senaste åren, vilket beror på att tvistemålsrättegångarna har minskat och på

den tabell över disponibla medel som justitieministeriet har utfärdat och som togs i bruk 1993.

Nästan alla fria rättegångar beviljas utan ersättningsskyldighet till staten. T.ex. av de fria rättegångar som 1993 och 1994 beviljades vid tingsrätterna beviljades drygt 97 % utan ersättningsskyldighet. Under de senaste åren har inte statistik förts över denna andel. Största delen av dem som ansöker om fri rättegång uppfyller klart de ekonomiska förutsättningarna för ersättningsfri fri rättegång. Domstolarna upplever beviljandet av fri rättegång som en extra uppgift i målet, emedan behandlingen av den egentliga rättsliga saken kräver den största uppmärksamheten i behandlingen av målet. Det är mera arbetsdrygt att bevilja partiellt fri rättegång än att bevilja fri rättegång utan ersättningsskyldighet, emedan det för partiellt fri rättegång krävs att en del blanketter fylls i. Av dessa skäl ålägger de flesta domstolar i allmänhet inte den som har beviljats fri rättegång att ens delvis ersätta staten för det arvode som betalas till hans biträde.

De utredningar över inkomsten som fogas till ansökan om fri rättegång är ofta otillräckliga. De blanketter där inkomster och förmögenhet utreds för fri rättegång och som har fastställts av socialbyrån är ibland bristfälligt ifyllda eller granskade. Till ansökan om fri rättegång fogas i synnerhet vid behandlingen av brottmål även icke fastställda eller föråldrade inomstutredningar. I allmänhet finner domstolarna det inte vara ändamålsenligt att uppskjuta behandlingen av hela saken för en komplettering eller granskning av blanketterna. Detta innebär att man blir tvungen att fatta beslut om fri rättegång på basis av osäkra uppgifter.

Beviljandet av fri rättegång innebär ett beslut som till sin form är jämförbart med ett förvaltningsbeslut, emedan frågan om partens rätt att få en viss förmån av statens medel avgörs i detta. Också fastställandet av arvodet till rättegångsbiträdet för den som har beviljats fri rättegång är till sin karaktär jämförbart med ett förvaltningsbeslut, emedan domstolarna då de fastställer arvodet blir tvungna att pröva vad som är ett skäligt arvode med beaktande av de kriterier som i lag och i justitieministeriets anvisningar uppställs beträffande hur arvodet bestäms. I Europarådets rekommendation nr R (86) 12 med syfte att minska domstolarnas arbetsbörda rekommenderas det bl.a. att alla ad-

ministrativa uppgifter överförs från domstolarna till andra myndigheter.

Domstolarna ser i sitt arbete väl de offentliga rättegångstjänsternas rättsliga karaktär. Till biträde i en fri rättegång kan en advokat eller någon annan för uppdraget lämplig person förordnas. I vissa situationer måste biträdet i brottmål vara jurist. Om den som ansöker om förmånen själv har föreslagit till sitt biträde en person som uppfyller kompetenskraven, skall denne förordnas, om inte särskilda skäl påkallar något annat. I praxis har en parts rätt att välja sitt biträde betraktats som en så vägande princip att den har följts också i situationer där det senare visat sig att bitrådets arbete varit av låg kvalitet.

Fri rättegång i besvärinstanserna

Trots att antalet fria rättegångar vid de allmänna underrätterna har minskat sedan början av 1990-talet har det inte skett någon minskning vid de övriga rättsinstanserna. I högsta domstolen har kostnaderna för de fria rättegångarna ökat betydligt, men det beror på ändrad praxis vid tillämpningen av lagen.

Bland de mål där fri rättegång har beviljats är procenten mål som överklagas från underrätterna till högre instans högre än genomsnittet. De brottmål där fri rättegång kan beviljas är till sin karaktär allvarligare än genomsnittet, och de domar som utdöms i dem är således också av större betydelse för folk. Skillnaden i benägenheten att söka ändring är dock betydande. I de brottmål där fri rättegång har beviljats söker två tredjedelar ändring, medan mindre än en femtedel gör det i övriga brottmål. I fria rättegångar händer det också oftare än vad som genomsnittligen är fallet att biträdet byts i det skedet då ändring söks. Av statistiken framgår att en femtedel av de fria rättegångarna vid tingsrätterna sköts av allmänna rättsbiträden, medan motsvarande andel i hovrätterna utgör endast en tjugonedel. Dessa omständigheter skulle tyda på att det kan hända att det med stöd av fri rättegång anförts grundlösa besvär till hovrätterna och att det även i onödan ansöks om besvärstillstånd hos högsta domstolen.

Offentliga rättshjälptjänster ur de juristers synvinkel som erbjuder dem

Genom de offentliga rättshjälpsystemen

får advokater och andra jurister som har som yrke att lämna juridisk hjälp klienter som inte annars skulle ha råd att anlita rättshjälptjänster. För dessa jurister innebär systemet således en utvidgning av kundkretsen och därigenom en ökning av uppdrag och inkomster. De offentliga samfunden, dvs. staten i fråga om fri rättegång och kommunen i fråga om anvisningar angående fri rättegång, är säkra betalare. I anda än domstolssaker finner privata jurister att deras möjligheter att hjälpa mindre bemedlade personer är begränsade, emedan fri rättegång på några undantag när endast täcker rättegångar vid allmänna domstolar.

När rättshjälps ges förutsätter det att man sätter sig väl in i klientens problem. I utlänningsansökningars angelägenheter framträder också språkproblemen och kulturskillnaderna. Somliga advokatbyråer och juridiska byråer åtar sig inte alls att sköta fria rättegångar. Flera av de allmänna rättsbiträdena upplever att en del av kundkontaktarna inom den allmänna rättshjälpsverksamheten har starka drag av socialväsande.

I sitt arbete är de allmänna rättsbiträdena ekonomiskt oberoende av kundernas antal och av förfarandena i deras angelägenheter, emedan dessa inte inverkar på storleken av deras lön.

Som kommunala arbetstagare har flera allmänna rättsbiträden problem i situationer där den som vill bli kund hos den allmänna rättshjälpsverksamheten måste anvisa att anlita privata advokaters tjänster på kommunens bekostnad, t.ex. i fall av jäv. I flera rättshjälpsbyråer räcker medlen för anvisningar till allmän rättshjälps endast till några anvisningar per år, emedan ombudens arvodesfakturor har stigit. De flesta allmänna rättsbiträden anser att de knappa anvisningsresurserna måste reserveras för det viktigaste, dvs. för mål i vilka rättshjälpsbyrån är jävig emedan den rättshjälpsökandes motpart redan är kund hos rättshjälpsbyrån. Därför ger rättshjälpsbyråerna ytterst sällan anvisningar t.ex. på grund av arbetssituationen eller på grund av sakens speciella art. Vidare förekommer det problem i sådana jävssituationer där motparten är ett kommunalt organ, t.ex. kommunens socialnämnd. I vissa kommuner godkänner kommunen som arbetsgivare inte att det i dessa ärenden ges anvisning till en advokat, emedan jävigheten inte ses som ett verkligt problem i kommunen.

Kostnaderna för fria rättegångar

Största delen av kostnaderna för de fria rättegångarna uppstår vid tingsrätterna och hovrätterna. Vid de allmänna domstolarna har kostnaderna stigit i alla rättsinstanser. Under årens lopp har man i flera repriser försökt stävja kostnaderna bl.a. genom att lämna enkla brottmål utanför systemet och genom att i lagstiftningen bemyndiga justitieministeriet att meddela bindande föreskrifter om grunderna för arvodena till biträdena i fria rättegångar, men spareffekterna av dessa åtgärder har förblivit små eller kortvariga. Under de två senaste åren har de totala kostnaderna för de fria rättegångarna ökat med över 10 % per år.

Biträdenas arvoden utgör 96 % av kostnaderna för de fria rättegångarna. Antalet fria rättegångar har minskat under några år, vilket innebär att kostnadsökningen beror på att de arvoden som i de enskilda målen och ärendena har fastställts för biträdena har stigit. Den allmänna ökningen av rättegångsbiträdenas lönenivå är en bidragande orsak till detta, men den förklarar inte ökningen av kostnaderna för fri rättegång, emedan största delen av de fria rättegångarna beviljas i brottmål, och en reform av förfarandet i dessa håller först nu på att genomföras. Mervärdesskatten, som allmänt har höjt biträdenas arvoden, inverkar inte på statens utgifter för fria rättegångar, emedan mervärdesskatten betalas av anslag under ett annat moment. Det är dock möjligt att mervärdesskatten indirekt har ökat arvodena, emedan den har gjort att det har blivit mera arbetsdrygt för domstolarna att ändra arvodesfakturorna. Sedan de enkla brottmålen har utelämnats ur den kategori av mål i vilka fri rättegång kan beviljas har de mål som behandlas blivit i genomsnitt något svårare och mera arbetsdryga än tidigare, vilket sannolikt har bidragit till att kostnaderna per mål har ökat.

Emedan sakkunskapen och praxis vid de olika socialbyråerna varierar när det gäller att fastställa inkomst- och förmögenhetsblanketterna för fria rättegångar, blir domstolarna ofta tvungna att fatta beslut om fri rättegång på basis av bristfällig utredning, vilket kan öka antalet beviljade fria rättegångar, ty i osäkra fall är det också med tanke på rättskyddet säkrare att godkänna än att förkasta ansökan. En annan omständighet som inverkar på antalet fria rättegångar är den att domstolarna inte beviljar fri rättegång med

partiell ersättningsskyldighet till staten, utan i gränsfall förfar man antingen så att fri rättegång beviljas utan ersättningskyldighet eller så att ansökan avslås helt.

Advokater och andra privata jurister får också ibland i uppdrag att sköta rättegångarna för sådana medellösa kunder som först har vänt sig till den allmänna rättshjälpsbyrå, men som det allmänna rättsbiträdet på grund av sin arbetssituation och utan att ge en anvisning har rätt att söka hjälp någon annanstans, sedan han konstaterat att kunden får fri rättegång och att det förordnas ett biträde för honom. Kommunen deltar inte i kostnaderna för fri rättegång, vilket innebär att det i denna form sker en oreglerad överföring av kostnader från kommunen till staten.

Allmän rättshjälp ur statens och kommunernas synvinkel

När lagen om allmän rättshjälpsverksamhet stiftades och när en utveckling av systemet senare planerades har man dryftat frågan om huruvida verksamheten skall höra till statens eller till kommunens uppgifter. Några vägande principiella skäl har inte anförts till stöd för någotdera alternativet, utan det har ansetts att verksamheten skulle kunna ordnas lika väl av kommunen som av staten. Ändamålsenligheten har varit den avgörande motiveringen för att bestämma att verksamheten skall vara kommunal, emedan man redan hade goda erfarenheter av den kommunala frivilliga rättshjälpsverksamheten.

Kommunernas inställning till uppgiften att ordna allmän rättshjälp varierar från kommun till kommun. Vissa kommuner anser att den allmänna rättshjälpsverksamheten utgör en del av kommunens grundläggande service till kommuninvånarna, medan andra kommuner betraktar uppgiften att upprätthålla den allmänna rättshjälpsverksamheten som en plikt som förorsakar extra kostnader.

Den av kommunerna och staten gemensamt planerade statsandelsreformen, som har genomförts stegvis, har inverkat på kommunernas inställning. År 1989 ersattes de kostnadsbaserade statsunderstöden av lagen om allmän statsandel och allmänna finansieringsunderstöd till kommunerna (1273/1988), med stöd av vilken kommunerna beviljades statsandelar under fyra års tid. År 1993 trädde lagen om statsandelar till kommunerna (688/1992) i kraft. Den ger

kommunerna rätt att inom ramen för sina allmänna och särskilda uppgifter fritt besluta om användningen av statsandelarna. Från början av år 1997 trädde lagen om statsandelar till kommunerna (1147/1996) i kraft. Emedan det inte längre särskilt anvisas statsandel för den allmänna rättshjälpsverksamheten har många kommuner ifrågasatt behovet att driva den allmänna rättshjälpsverksamheten i sin tidigare omfattning. Flera kommuner anser att justitieministeriets bestämmanderätt i fråga om de allmänna rättshjälpsverksamheten står i konflikt med det nuvarande statsandelssystemet och i alltför hög grad begränsar den kommunala självbestämmanderätten. Genom en ändring av lagen om allmän rättshjälpsverksamhet ges kommunerna ökade möjligheter när det gäller att ordna den allmänna rättshjälpsverksamheten. De kommuner som deltagit i försöket med frikommuner har redan tidigare gjort rättshjälpsverksamheten mindre tungrodd genom att dra in rättshjälpsnämnderna.

Under de senaste åren har kommunerna på grund av recessionen blivit tvungna att vidta sparåtgärder inom flera av sina verksamhetsområden. I kommunernas budget är den allmänna rättshjälpsandel mycket liten. I flera kommuner har det skett betydande nedskärningar i fråga om utbildning och anskaffning av anordningar för rättshjälpsverksamheten. Vissa kommuner har inskränkt den allmänna rättshjälpsverksamheten bl.a. genom att till de allmänna rättsbiträdenas uppgifter foga andra uppgifter och genom att minska kanslipersonalen. Flera kommuner har planerat betydande nedskärningar i den allmänna rättshjälpsverksamheten.

Kommunernas kostnader för den allmänna rättshjälpsverksamheten består främst av kostnader för löner till allmänna rättsbiträden och kanslipersonal. Inom de flesta rättshjälpsbyråers områden har kommunerna beslutat att också kunder som inte har rätt till allmän rättshjälp kan betjäna vid den allmänna rättshjälpsbyrån mot full ersättning. Inkomsterna av denna verksamhet bidrar till att göra det möjligt att upprätthålla allmän rättshjälpsverksamhet vid små rätts-hjälpsbyråer inom vilkas verksamhetsområde det inte bor så många personer som skulle vara berättigade till allmän rättshjälp att ett allmänt rättsbiträde skulle kunna sysselsättas enbart med att betjäna dem.

Emedan ett allmänt rättsbiträdes arbete på grund av sin karaktär av advokatverksamhet

förutsätter oavhängighet och självständighet och eftersom det också i övriga avviker från kommunens övrigt arbetssätt har beslutsfattarna och tjänstemännen i flera kommuner endast en ytlig kännedom om vad den allmänna rättshjälpen innebär. Detta kan medverka till att man inte vill satsa resurser på rättshjälpsverksamheten. Därför är arbetsbetingelserna, dvs. den personal och de anordningar och de möjligheter till fortbildning som står till buds, mycket olika i olika kommuner.

3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

3.1. Mål och medel

Målet är att skapa ett enda enhetligt rättshjälpsystem som erbjuder mindre bemedlade rättshjälpsökande den juridiska service av god kvalitet som de behöver. Rättshjälpen är till sin natur advokat-service. Verksamheten bör till alla delar motsvara de krav som skall ställas på advokatverksamheten.

Rättshjälpsystemet skall stöda sådant beteende i rättsliga angelägenheter som en medborgare som själv betalar sina kostnader i genomsnitt visar i motsvarande sak. I enlighet med detta föreslås det att ringa angelägenheter inte skall skötas inom ramen för den allmänna rättshjälpen och att det i smärre angelägenheter endast skall vidtas sådana åtgärder som är skäliga med hänsyn till angelägenhetens art. Kostnaderna för rättshjälps-service skall såväl ur sökandens som ur samhällets synvinkel motsvara servicens kvalitet.

I syfte att uppnå ovan nämnda mål skall det skapas ett nätverk av rättshjälpsbyråer som staten driver. Uppgiften att bevilja rättshjälp skall koncentreras till nämnda byråer. Tjänsterna skall alltiämt erbjudas både av de rättsbiträden som arbetar vid dessa byråer och av privata advokater.

Vid förundersökning skall den misstänkte och i brottmålsrättegångar skall svaranden oberoende av ekonomisk ställning garanteras en möjlighet till rättsligt biträde alltid när han inte i tillräcklig mån förmår bevaka sina intressen utan ett biträde. När allmänna åklagarens åtal har förkastats eller svaranden av någon annan anledning har befriats från åtal, skall staten under vissa förutsättningar svara för de rättegångskostnader som svarandens försvar har åsamkat. I lagen om rättegång i

brottmål (689/1997) skall alla ges rätt till försvarare i vissa brottmål. Den som befriats från åtal skall under vissa förutsättningar ha rätt att av statens medel få ersättning för sina rättegångskostnader.

3.2. De viktigaste förslagen

Angelägenheter som omfattas av rättshjälpen

Enligt lagförslaget skall rättshjälp ges till en sökande som har behov av rättshjälp och som av ekonomiska orsaker inte själv förmår bekosta den rättsliga hjälp han behöver. Utgångspunkten är att rättshjälp alltjämt skall ges i alla rättsliga angelägenheter. Rättshjälp skall dock inte ges, om den omständigheten att saken skulle drivas skulle innebära rättsmissbruk eller om saken är av uppenbart ringa betydelse för sökanden. För närvarande är det sällsynt att rättshjälp förvägras på grund av missbruk av tjänsterna eller på grund av att saken är ringa. Sakens ringhet skall bedömas från fall till fall.

Det andra alternativet som dryftades vid beredningen gick ut på en förteckning där det i likhet med den svenska modellen räknas upp de angelägenheter i vilka rättshjälp inte beviljas. En sådan vore dock problematisk i våra förhållanden. Även om största delen av de angelägenheter som skulle ingå i förteckningen skulle vara sådana där rättshjälp inte behöver beviljas, kan ett enskilt fall dock kräva att rättshjälp beviljas.

För att rättshjälpens resurser skall kunna användas effektivt bör rättsbiträdet ha större befogenheter än för närvarande att i klart ringa eller utsiktslösa angelägenheter förvägra rättshjälp. Det är inte motiverat att samhällets begränsade resurser används för skötseln av sådan rättsliga angelägenheter där det inte är fråga om ett äkta behov av rättskydd. Saken skall vara sådan att det kan anses vara skäligt att samhället deltar i kostnaderna för att sköta saken. Rättshjälp skall inte beviljas för en sak som klart inte inverkar på sökandens rättsliga ställning. Det kan dock inte uppställs t.ex. ekonomiska gränser för det intresse som skall skyddas. Bedömningen skall ske utgående från en helhetsbedömning. Vid bedömningen bör man utgå från den betydelse som saken har för den som ansöker om rättshjälp. Det avgörande bör vara att sökanden har behov av ett rättsligt biträde.

Inom rättshjälpssystemet ställs en advokat

eller ett rättsbiträde till sökandens förfogande för att sköta saken. Det är skäl att anlita detta system endast när sökanden är i behov av en sådan specialist. Enligt huvudregeln skall rättshjälp inte beviljas endast för att sökanden skall befrias från vissa avgifter. De befrielser från avgifterna som behövs bör skötas genom de system som finns för detta, t.ex. inom lagstiftningen om domstolsavgifter. Rättshjälp skall ges när det på basis av bedömningen av behovet av rättskydd kan anses vara skäligt att samhällets medel används till att biträda sökanden i saken.

Begränsning av åtgärderna i smärre angelägenheter

Enligt lagförslaget har rättsbiträdet möjlighet att begränsa rättshjälpen så att den i smärre angelägenheter endast omfattar vissa åtgärder. Med smärre angelägenheter avses i detta sammanhang de angelägenheter som enligt begränsningarna i föregående avsnitt berättigar till rättshjälp, men som är smärre bland rättshjälpens ärendena. Bedömningen skall i första hand ske utgående från sökandens synvinkel. Saken skall ha liten betydelse för sökanden. Dessutom skall det göras en helhetsbedömning på basis av vilken det kan konstateras att det ur samhällets synvinkel är skäligt att samhället deltar i kostnaderna för den ifrågavarande saken. Vid denna bedömning skall man utgå från hurdana resurser en kund som själv betalar för tjänsten i genomsnitt skulle vara villig att satsa på motsvarande sak. De resurser som används skall stå i rimlig proportion till intresset. Bedömningen påverkas också av det sannolika slutresultatet i saken, dvs. av om det kan anses sannolikt att sökanden verkligen uppnår det önskade slutresultatet. Om man vet att motparten är notoriskt insolvent är det tveklöst att inleda en fordringsprocess endast för att konstatera att svaranden står i skuld till sökanden.

I enlighet med målen för revideringen av rättegångsförfarandet i tvistemål bör man främja strävanden att nå förlikning. I smärre angelägenheter skall rättshjälpen omfatta rådgivning, uppsättande av handlingar och förhandlingar med motparten i syfte att nå förlikning, men inte t.ex. skötsel av saken vid domstol.

Dessutom skall i lagen vidare införas en bestämmelse om att rättshjälpen i regel i ansökningsärendena och i vissa typer av ringa

brottmål inte skall omfatta biträdande i rättegång. Bestämmelsen skall i huvuddrag motsvara den begränsning som ingår i lagen om fri rättegång.

Rättshjälp i angelägenheter som sköts utomlands

Offentlig rättshjälp i angelägenheter som sköts utomlands skall alltiämt i första hand lämnas enligt rättshjälpssystemet i det land där saken sköts. Detta är ett ändamålsenligt förfaringsätt, emedan rättegångsprinciperna i olika länder avviker betydligt från varandra. I respektive land kan man bäst bedöma behovet av ett biträde och de kostnader som saken orsakar, och det är naturligt att frågan om beviljande av rättshjälp prövas enligt rättsordningen i ifrågavarande land. Det skulle vara svårt och långsamt att utreda motsvarande frågor från Finland. Också domstolen för de mänskliga rättigheterna har sitt eget system för fri rättegång.

I Sverige kan rättshjälp av särskilda skäl beviljas för en sak som behandlas annanstans än i Sverige. Bestämmelsen har tolkats mycket snävt. Rättshjälp har beviljats endast i vissa statusfrågor som har samband med ett barns rättigheter och i angelägenheter som är förbundna med humanitära synpunkter, t.ex. i skadeståndsmål som har samband med ett förflutet förbundet med nazismen. Ytterligare kan rättshjälp beviljas i angelägenheter där sökanden har fallit offer för ett sexualbrott.

Enligt lagförslaget skall allmän rådgivning och biträdande vid anskaffningen av ett biträde i en sak som skall behandlas utomlands alltiämt falla inom ramen för rättshjälp. Dessutom skall justitieministeriet enligt prövning kunna bevilja rättshjälp i en sak som behandlas utomlands. Om det för en sak som behandlas utomlands beviljas rättshjälp så att hjälpen också täcker kostnader som uppstår utomlands skall detta alltid ske på grund av särskilda skäl. Ersättning för dylika kostnader skall komma i fråga endast när humanitära skäl starkt talat för det. I angelägenheter som är starkt förbundna med sökandens person bör det anses vara skäligen att rättshjälp i en sak som behandlas utomlands kan beviljas på samma ekonomiska villkor som rättshjälp skulle beviljas i en sak som skulle behandlas i Finland. Som exempel kan nämnas ett sådant fall där en i Finland bosatt person har fallit offer för

ett sexualbrott utomlands eller s.k. barnaröv.

Personer som är berättigade att få rättshjälp

Rättshjälp skall alltiämt beviljas fysiska personer som har sin hemkommun i Finland samt sådana medborgare i en stat som hör till Europeiska unionen eller Europeiska ekonomiska samarbetsområdet vilka arbetar eller är arbetssökande i Finland. Dessutom skall rättshjälp enligt prövning kunna beviljas i Finland även till andra personer. Huruvida rättshjälp beviljas skall då vara beroende av sakens natur - av hur nära samband den sak i vilken rättshjälp ansöks har med Finland och under vilka förhållanden det skulle vara motiverat att bevilja rättshjälp. Förslaget innebär ingen utvidgning av det nuvarande systemet.

Ekonomiska förutsättningar för rättshjälp

Det föreslås att den tabell över disponibla medel som skall följas vid beviljande av rättshjälp skall vara mera schematisk än den nuvarande. Tabellen skall i första hand bygga på sökandens nettomånadsinkomst. I de fall där det är svårt att utreda månadsinkomsterna eller när dessa varierar kraftigt, vilket kan vara fallet i fråga om t.ex. företagare eller lantbrukare, skall man utgå från årsinkomsten. En makes inkomster samt försörjningsplikten skall alltiämt beaktas i nuvarande omfattning. Om sökanden har större godtagbara utgifter än genomsnittet, skall de beaktas när beslutet om förmånen fattas. I enlighet med det som beskrivits i fråga om bedömningen ger tabellerna över disponibla medel inte alltid ett rättvist slutresultat för personer som lever i olika ekonomiska förhållanden, även om tabellerna skulle vara detaljerade.

Också i fråga om bedömningen av egendomen föreslås det ett förfarande som är mera schematiskt än det nuvarande. I stället för gängse värde skall beskattningsvärdena användas. De är lätta att utreda och numera är de redan nära de gängse värdena. Det föreslås att förmånen inte skall beviljas personer som har bankdepositioner och andra betydande likvida medel, eller att den skall beviljas endast partiellt. Olika slag av egendom skall bedömas på olika sätt, emedan t.ex. det inte är lika lätt att realisera en sommarstuga och använda den till att köpa rättshjälpstjänster som det är att använda en

bankdeposition för ändamålet. Om rätts-hjälpstagaren får en betydande ekonomisk fördel i den sak i vilken rättshjälp har beviljats, skall detta beaktas när rättshjälpstagens ersättningskyldighet bestäms.

En relativt sett mindre bemedlad person kan enligt gällande lag inte ens mot partiell ersättning få rättshjälp i en sak som orsakar honom betydande rättegångskostnader. Avsikten är att förbättra möjligheterna att få rättshjälp mot partiell ersättning. Detta gäller i synnerhet mål och ärenden där det uppstår betydande rättegångskostnader för sökanden.

Förmåner som hör till rättshjälpen

Rättshjälpen skall enligt lagförslaget i första hand täcka biträdets arvoden. I båda nuvarande rättshjälpsystemen utgör biträdets arvoden största delen av kostnaderna.

Det är ändamålsenligt att bestämmelser om befrielse från avgifter utfärdas i annan lagstiftning. Då undviks överlappande arbete där pengar inom staten överförs från ett moment till ett annat. Skötseln av vissa angelägenheter är dock förbunden med kostnader som inte på ett naturligt sätt kan ersättas genom andra system. Dyliga kostnader är bl.a. kostnaderna för tolkning samt för kungörelse och bevisning. Dessa kostnader skall alltså ersättas som rättshjälp.

Rättshjälpsavgift

Det föreslås att det hos var och en som får rättshjälp skall uppbäras en rättshjälpsavgift på 200 mk. Klienter som skulle vara berättigade till utkomststöd skall dock befrias från avgiften. Avsikten är att avgiften skall bidra till att klienten ansöker om rättshjälp i angelägenheter som han finner vara viktiga. Det han hända att man låter bli att ansöka om rättshjälp i mindre viktiga angelägenheter. Klienten blir tvungen att själv bedöma om hans sak är så viktig att det lönar sig att betala för den. I regel skulle avgiften då på rätt sätt styra dem som använder tjänsterna. Syftet med rättshjälpsavgiften är densamma som med den avgift som uppbäras för den avgiftsbelagda rådgivning som tagits i bruk inom rättshjälpsreformen i Sverige och som är en förutsättning för rättshjälp. Genom att en rättshjälpsavgift tas i bruk understryks vikten av klientens eget initiativ och egna ansvar i skötseln av sina angelägenheter.

Om rättshjälpsavgiften tas i bruk minskar

också samhällets utgifter. Å andra sidan ökar debiterings- och indrivningsåtgärderna behandlings- och administrationskostnaderna. Beroende på sin ekonomiska situation skall sökanden, utöver att betala rättshjälpsavgiften, även på samma sätt som för närvarande delta i kostnaderna med en partiell ersättning.

För att den avgift som uppbärs för saken skall styra sökanden att förfara på ett ekonomiskt förnuftigt sätt, skall avgiften uppbäras redan medan förfarandet pågår och inte i efterskott. Avgiften skall dock inte vara en förutsättning för att tjänsten skall beviljas. Den skall vara direkt utmättningsbar utan domstolens dom eller beslut, på samma sätt som avgifterna inom den allmänna rättshjälpen för närvarande.

Möjligheten att välja ombud

I angelägenheter som behandlas vid allmän domstol, i förvaltningsprocessärenden samt i angelägenheter som behandlas i vattendomstol eller jorddomstol skall sökanden ha möjlighet att fritt välja sitt ombud. I övriga angelägenheter tillhandahålls rättshjälpstjänsterna av rättsbiträdena.

Alla advokattjänster bygger på ett absolut förtroendeförhållande mellan klienten och ombudet. De bästa förutsättningarna för uppkomsten av ett förtroendeförhållande finns när klienten själv kan välja sitt ombud. Rätten att fritt välja ombud hör till principen om rättvis rättegång, som är inskriven i 16 § regeringsformen. Den nämns också i artikel 6 punkt 3 c i Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 19/1990) och nedan benämns Europarådets människorättskonvention, beträffande brottmål. Det har ansetts att principen också är tillämplig på angelägenheter som avses i punkt 1 i samma artikel, då det är fråga om att besluta om någons rättigheter eller skyldigheter. Den största friheten att välja ombud har klienten i de fall där ett system med köpta tjänster står till buds. Privata advokater har dock rätt att vägra sköta en enskild sak, vilket i sig redan begränsar valfriheten. Det finns många privata ombud som inte alls sköter fria rättegångar.

Den ovan avsedda rätten att fritt välja ombud skall begränsas på samma sätt som i det nuvarande systemet med fri rättegång. Fortsättningsvis kunde man endast av särskilda

skäl anlita ett ombud som verkar på en ort utanför domkretsen om det orsakar samhället mera kostnader. Detta innebär att om ombudet går med på att uppträda mot samma ersättning som ett ombud som verkar inom domkretsen, kan han också verka utanför sin egen domkrets.

I s.k. utomprocessuella ärenden är möjligheten att helt fritt välja ombud inte lika ovillkorlig som i de angelägenheter som avses i konventionerna om de mänskliga rättigheterna. Ett sådant annat rättsligt biträdande tryggar för sin del medborgarnas möjligheter att nå sina rättigheter, men det är inte lika nödvändigt som i ett mål eller ärende som skall behandlas vid domstol.

En medborgare som råkat i konflikt med statsmakten eller kommunen i en sak som gäller beskattning eller någon social förmån kan ha svårt att godkänna att ett rättsbiträde som står i tjänsteförhållande till det offentliga samfundet är hans ombud. Den omständigheten att rättsbiträdet är tjänsteman medför dock i allmänhet inga problem. En betydande del av målen och ärendena har ingen anknytning till staten eller kommunen. Enbart den omständigheten att rättsbiträdet får sin lön av statens eller kommunens medel gör inte honom jävig i alla ärenden där en statlig eller kommunal myndighet har fattat ett förvaltningsbeslut. I alla de situationer där en ovan nämnd anknytning faktiskt är till förfång för skötseln av en sak skall det genom en anvisning ses till att saken sköts av ett biträde som åtnjuter förtroende.

Möjligheten att välja ombud bland juristerna vid flera olika rättshjälpsbyråer skulle i utomprocessuella ärenden trygga en tillräcklig valmöjlighet. Valfriheten skulle utökas till alla rättshjälpsbyråer som befinner sig på ett skäligt avstånd från den ort där den rätts-hjälpsökande är bosatt. I de situationer där rättshjälpsbyrån på grund av jäv eller arbets-situationen inte skulle kunna betjäna en klient, skulle denne även i utomprocessuella ärenden med en anvisning kunna hänvisas till en advokat. I dessa situationer skulle det vara möjligt att hänvisa klienten också till en annan rättshjälpsbyrå.

Staten som huvudman för rättshjälpsverksamheten

Enligt lagförslaget skall uppgiften att driva rättshjälpsverksamheten helt åligga staten.

För dem som med hänsyn till sin förmögensställning är berättigade till allmän rättshjälps hjälp skall den vara tillgängligt på samma sätt i landets olika delar. En förutsättning för att denna princip om medborgarnas likställdhet skall förverkligas är att statens makt att styra kommunerna är stark också när verksamheten drivs på kommunernas ansvar. Av hävd har det i lag uppställts krav om de sätt på vilka verksamheten skall ordnas. Genom de sätt på vilka verksamheten ordnas har man velat säkerställa verksamhetens karaktär av advokatuppdrag. Statens starka makt att styra kommunerna inom rättshjälpsverksamheten står dock i konflikt med principen om kommunernas självstyre och ger skäl att pröva frågan om staten således även borde driva verksamheten, på grund av dess karaktär. Det är i första hand statens uppgift att göra det möjligt att använda rättsskyddsmedel.

Ett statligt nätverk av rättshjälpsbyråer skulle ha den fördelen att köpta tjänster och de tjänster som samhället producerar lättare kunde utnyttjas ömsesidigt och samordnas, när staten ensam skulle ansvara för båda formerna av rättshjälps-tjänster och dessa skulle finansieras med statens medel. I ett helt statligt system skulle också kundens valfrihet kunna ökas på ett smidigt sätt så att klienten inte längre nödvändigtvis skulle behöva anlita den rättshjälpsbyrå som finns i hans egen hemkommun.

När uppgiften att ansvara för rättshjälpsverksamheten skulle överföras från kommunerna till staten, skulle den nuvarande personalen garanteras en möjlighet att som s.k. gamla arbetstagare övergå till statens tjänst tillsammans med verksamheten. Inom rimliga gränser skulle personalen dock bli tvungen att övergå till att arbeta på en annan ort än tidigare. Senare, när tjänster blir lediga, skall det i mån av möjlighet ses till att efterfrågan och utbudet av rättshjälps-tjänster motsvarar varandra så väl som möjligt.

Förslag om en statlig rättshjälpsorganisation

I regel skall det vid varje rättshjälpsbyrå finnas 2 - 4 rättsbiträden. I större bosättningscentra skall byråerna ha flera rättsbiträden. På övriga orter än glest bebodda orter är målsättningen byråer med minst två rättsbiträden.

Byråer med minst två rättsbiträden har bättre serviceförmåga än byråer med bara ett rättsbiträde. Kunden har valmöjlighet om det

finns flera än ett rättsbiträde vid byrån. Rättsbiträdena kan vikariera för varandra under semestertider och även annars vid behov, kontorsrutinerna kan ordnas på ett smidigare och ändamålsenligare sätt, och i byråer med flera rättsbiträden blir administrationskostnaderna mindre än i byråer med endast ett biträde.

Ett rättsbiträdes arbete är till sin natur ett specialistarbete. Medborgarna anlitar ett rättsbiträde relativt få gånger under sin livstid. Med tanke på rättshjälpstjänsternas kvalitet och rättsbiträdenas möjligheter att utvecklas i sitt yrke är det fruktbarare om det vid byrån också finns en annan eller flera andra jurister med vilka rättsbiträdet kan diskutera rättsliga angelägenheter. I byråer med flera rättsbiträden kan varje rättsbiträde sätta sig in i något specialområde inom juridiken, varvid sakkunskapen på olika områden fördjupas. Vid de flesta rättshjälpsbyråer bör det således finnas minst två rättsbiträden och i de största städernas byråer flera, enligt behov, kanske ett tiotal. Detta arrangemang möjliggör bättre än för närvarande ett utbud av tjänster av hög kvalitet.

När det gäller det sätt på vilket nätverket organiseras är den viktigaste faktorn ur kundens synvinkel att tjänsterna är tillgängliga när de behövs. Då är det väsentligt var och hur rättshjälpstjänster kan fås. I takt med att kommunikationerna och tekniken utvecklas är det ofta viktigare att rättshjälpen fås inom rimlig tid, och det geografiska avståndet får mindre betydelse. På basis av statistiska uppgifter kan det konstateras att rättshjälpsbyråerna i de flesta av de minsta kommunerna inte har ett sådant antal rättshjälpsberättigade klienter som skulle motsvara ett rättsbiträdes arbetskapacitet. Å andra sidan förmår rättshjälpsbyråerna i de flesta av de största städerna inte erbjuda tillräcklig service, vilket bl.a. leder till att de allmänna rättshjälpsbyråernas köer är avsevärt långa och till att kunderna anvisas att ansöka om fri rättegång. När man utvecklar verksamheten skall utbud och efterfrågan fås att motsvara varandra. I praktiken innebär detta att till vissa delar skall ses över i vilka kommuner tjänsterna är placerade. I dessa ändringar beaktas den nuvarande personalens ställning. I glesbygder skall också det geografiska avståndet beaktas när nätverket av byråer skapas.

Det föreslås att det skall inrättas ca 70 självständiga rättshjälpsbyråer i landet. Rätt-

shjälpsbyråerna skall i huvudsak placeras på samma orter som de nuvarande tingsrätterna. Rättshjälpsverksamheten är till sin natur advokatservice. Sakförar- eller advokatverksamheten bygger alltid på ett förtroendeförhållande mellan kunden och ombudet. När verksamheten omorganiserats skall dess oavhängiga ställning tryggas. I en rättsstat är det väsentlig att det finns en självständig och oavhängig advokatkår vars uppgift är att tillgodose medborgarnas rättsskydd vid behov också i förhållande till staten och kommunen.

Byråerna skall vid behov kunna ha filialbyråer eller filialmottagningar. Med filialbyrå avses en byrå där det finns ett rättsbiträde som arbetar på heltid. Med filialmottagning avses en byrå där kunder tas emot på bestämda tider eller vid behov. När filialbyråer och filialmottagningar inrättas skall det ses till att rättsbiträdets arbetsinsats används på ett effektivt sätt. Den tid som går åt till resor och till att vänta är i allmänhet inte effektiv arbetstid. I vissa angelägenheter och i vissa situationer kan det också vara ändamålsenligt att rättsbiträdet besöker kunden.

Avsikten är att organisationen skall vara lätt. Någon egentlig förvaltning på mellannivå behövs inte. Rättshjälpsbyråerna skall indelas i sex distrikt enligt hovrättsdistriktindelningen. Inom varje distrikt skall det finnas en direktör för rättshjälpsverksamheten. Han skall ha till uppgift att sköta den allmänna organisationen av rättshjälpsverksamheten. Han skall verka som ledande rättsbiträde vid sin egen byrå. Utöver de administrativa uppgifter han har att sköta skall han också själv verka som rättsbiträde. Direktören för rättshjälpsverksamheten skall inte få själv överta avgörandet av en ansökan om rättshjälp som har gjorts till ett lokalt rättsbiträde och inte heller bestämma hur saken skall avgöras.

Resultatstyrningen skall ordnas så att justitieministeriet för resultatförhandlingarna med direktörerna för rättshjälpsverksamheten, vilka å sin sida skall föra motsvarande förhandlingar med rättshjälpsbyråerna inom deras distrikt.

Justitieministeriet skall fastställa rättshjälpsbyråernas placeringar. Vid beredningen av saken skall kommunerna, de berörda rättsbiträdena och övriga intressegrupper höras. Justitieministeriet skall bestämma placeringen av filialbyråerna och filialmottagningarna på framställan av de berörda

rättshjälpsbyråerna.

I sin advokatverksamhet och även när de fattar beslut i en enskild sak skall varje rättsbiträde vara helt oberoende och självständig. Direktören för rättshjälpsverksamheten skall inte få avgöra enskilda fall, utan hans administrativa roll skall begränsas till den allmänna organiseringen av servicen.

Om jäv för ett rättsbiträde

På senare tid har man börjat understryka att det inte är tillräckligt att rättvisa nås, det bör också vara uppenbart att så sker. När ett nytt rättshjälpsystem skapas skall man se till att det sker så att rättshjälpsystemet blir sådant att det tjänar detta syfte så väl som möjligt. Då är det nödvändigt att undvika alla sådana kopplingar som försätter eller kan försätta ett rättsbiträdes oavhängighet i fara.

Rättshjälpsverksamheten är till sin natur advokatverksamhet. Emedan advokatverksamheten bygger på ett förtroendeförhållande mellan ombudet och klienten, skall frågan om jäv för rättsbiträdet ägnas tillräcklig uppmärksamhet. Enligt de anvisningar om god advokatsed som Finlands Advokatförbund har godkänt får advokater som verkar vid samma byrå inte vara ombud för parter som är varandras motparter. På motsvarande sätt får advokater som har sin byrå i samma lokal inte biträda parter som är varandras motparter. Rättsbiträdena vid en rättshjälpsbyrå skall vara jäviga att verka i en sak där rättshjälpsökandens motpart redan i samma sak är kund hos ett rättsbiträde vid samma rättshjälpsbyrå.

Rättsbiträden som verkar vid olika byråer inom samma hovrättsdistrikt skall få biträda motparter. Direktören för rättshjälpsverksamheten skall inte få biträda en person vars motpart biträds av ett rättsbiträde inom samma hovrättsdistrikt. Direktören för rättshjälpsverksamheten skall ha mycket liten makt att styra ett enskilt rättsbiträde i dennes arbetsuppgifter. Han skall inte kunna blanda sig i skötseln av en enskild sak. Trots detta är det skäl att undvika situationer där direktören för rättshjälpsverksamheten skulle vara biträde för motparten till en person som biträds av ett annat rättsbiträde inom hans distrikt. Den omständigheten att rättsbiträdena har staten som gemensam arbetsgivare utgör ingen jävsgrund.

I de situationer där rättsbiträdena vid en

viss rättshjälpsbyrå skulle vara jäviga att sköta en sak på den grunden att ett rättsbiträde vid byrån biträder sökandens motpart, skall kunden kunna anvisas till en annan rättshjälpsbyrå eller till en advokat. Den omständigheten att rättsbiträdena vid en viss rättshjälpsbyrå är jäviga skall inte i sig innebära jäv mellan byråerna inom hela rätts-hjälpsdistriktet.

Kunder som skall betala full ersättning och den offentliga rättshjälpen

Utgångspunkten i fråga om de offentliga rättshjälps-tjänsterna är att de tillhandahålls personer som uttryckligen på ekonomiska grunder är berättigade till rättshjälp. Övriga personer skall anlita privata advokattjänster. Avsikten är således att inskränka användningen av offentlig rättshjälp, i förhållande till nuläget, i de situationer där den som vill bli kund har sådan ekonomi att de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp inte uppfylls. Endast i undantagsfall kan rättshjälps-tjänster erbjudas i dessa fall. När rättshjälps-tjänster erbjuds mot full ersättning, skall den ersättning som upp bärs motsvara de genomsnittliga advokatarvodena på orten. Rättshjälps-tjänster mot full ersättning skall kunna erbjudas på tre grunder.

Den ena grunden är regional. I särskilt glesbebodda trakter, t.ex. i norra Finland, skulle avstånden till rättshjälpsbyråerna bli oskäligt långa om nätverket av rättshjälpsbyråer skulle byggas så att det skulle bli så glest att ett rättsbiträdes arbetsinsats skulle bli fullt utnyttjad enbart genom betjäning av dem som är berättigade till rättshjälp. För att rättshjälpsverksamheten skall kunna organiseras på ett ändamålsenligt sätt krävs det således att det inom vissa glest bebyggda områden är möjligt att enligt prövning, och i den mån arbets-situationen tillåter det, betjäna också sådana kunder som betalar full ersättning.

Den andra grunden är behovet av rättshjälp. På olika håll har det konstaterats att det i vissa angelägenheter förekommer att också personer som på grund av sina ekonomiska omständigheter inte är berättigade till rättshjälp har svårigheter att få rättslig service. Detta problem kan uppstå överallt, men sannolikast på orter där det endast finns få aktörer som tillhandahåller advokattjänster. I dessa situationer bör de som behöver rättshjälp ha möjlighet att vända sig till en rätts-

hjälpbyrå. Rättsbiträdet skall då enligt prövning kunna ge rättshjälp i saken.

Den tredje grunden för att sköta ett uppdrag mot full ersättning är att omständigheterna innan uppdraget är slutfört ändras så att en kund som ursprungligen var berättigad till rättshjälp inte längre uppfyller de ekonomiska förutsättningarna. Om uppdraget redan har skötts länge är det ändamålsenligt och från kundens synpunkt skäligt att rättsbiträdet enligt prövning kan sköta uppdraget till slut. Situationen kan vara sådan t.ex. i ett äktenskapsskillnadsärende där makarna kommer till ett avtal men inte tillsammans är berättigade till rättshjälp.

Myndighetsuppgifter i samband med rättshjälpstjänsterna

Det skulle vara ändamålsenligt att samordna myndighetsuppgifterna inom den offentliga rättshjälpsverksamheten så att de så långt som möjligt skulle motsvara varandra oberoende av om det är köpta tjänster eller en rättshjälpsbyrå som anlitas. Myndighetsuppgifterna omfattar bl.a. beslut om beviljande av rättshjälp, beslut om bitrådets arvode och debitering. Av dessa uppgifter skall debiteringen och, med vissa undantag, besluten om beviljande av rättshjälp, göras vid rättshjälpsbyrån. Bitrådets arvode skall i regel bestämmas av domstolen.

Beslutet om beviljande av rättshjälp skall fattas vid rättshjälpsbyrån oberoende av om det är ett rättsbiträde eller en advokat som är biträde. Kanslipersonalen vid rättshjälpsbyrån skall alltid kontrollera uppgifterna om rättshjälpsökandens inkomster och förmögenhet, vilket innebär att socialmyndigheterna inte längre skulle fastställa sådana blanketter som innehåller kundens försäkran om dessa omständigheter. Uppgifterna om kundens inkomster utreds redan för närvarande vid rättshjälpsbyråerna. I de flesta byråer finns det adb-program till hjälp för detta. Kanslipersonalen skall få fatta beslut om beviljande av rättshjälp i sådana angelägenheter där både de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp och även de förutsättningarna som har samband med sakens art uppfylls klart.

Till den del frågan om beviljande av rättshjälp kräver rättslig prövning skall beslutet fattas av ett rättsbiträde. Den rättsliga prövningen omfattar bl.a. bedömning av huruvida saken gäller en sådan rättslig angelägen-

het där rättshjälp beviljas och å andra sidan bedömning av huruvida det är fråga om en sak av ringa betydelse där rättshjälp inte alls beviljas eller en sådan smärre sak där rättshjälp lämnas endast i begränsad omfattning.

Förslaget att rättshjälp skall beviljas vid rättshjälpsbyråerna också i de fall där klienten anlitar köpta tjänster har kritiserats och man har därvid ansett att särskilt när motparten till den som söker rättshjälp redan är kund hos rättshjälpsbyrån kan sökanden anse samma rättshjälpsbyrå vara jävig att besluta om rättshjälpen. Dessutom måste sökanden alltid lägga fram uppgifterna om sin ekonomi när han ansöker om rättshjälp. I vissa angelägenheter, t.ex. i sådana som gäller underhållsbidrag, har dessa uppgifter en avgörande betydelse för avgörandet i tvisten. Då kan den som ansöker om rättshjälp känna att han är i en ojämlig ställning, om han misstänker att det rättsbiträde som är motpartens biträde får reda på dessa uppgifter ur sökandens ansökan om rättshjälp.

Problemet löser sig delvis genom sökandens valfrihet, emedan sökanden kan vända sig till vilken rättshjälpsbyrå han vill. När sökanden anser att den rättshjälpsbyrå som biträder motparten är jävig, kan sökanden direkt vända sig till en annan rättshjälpsbyrå för att få ett beslut om rättshjälp. I de fall där sökanden inte har vetat att motparten redan är kund hos ifrågavarande rättshjälpsbyrå skall han anvisas att framställa sin ansökan om rättshjälp hos någon annan rättshjälpsbyrå. Om han dock begär ett rättshjälpsbeslut av den byrå, till vilken han vänt sig och omständigheterna inte förutsätter överförande av ärendet, kan beslutet göras. På detta sätt undviker man onödigt besvär för sökanden och systemet är flexibelt. Grunderna för beviljande av rättshjälp är oftast klara, varför sökanden inte i allmänhet i dessa situationer anser att den rättshjälpsbyrå som biträder motparten är jävig att bevilja rättshjälp. Beslutet om rättshjälp skall dock inte få fattas av det rättsbiträde som biträder motparten.

För att det skall vara möjligt att i alla situationer undvika rättsförluster är det alltså nödvändigt att ett rättsbiträde, när han avslår en ansökan om rättshjälp, på sökandens begäran skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att sökandens rättigheter skall bevaras tills ändringsansökan har avgjorts. Kunden har således möjlighet att få ett biträde i dessa situationer. Om besvaren förkastas,

skall sökanden ersätta de kostnader som förorsakats.

Eventuella klara fel i ett rättshjälpsbeslut skall rättas vid rättshjälpsbyrån genom själv rättelse. I allmänhet strävar man efter att rätta klara fel genom ett så enkelt förfarande som möjligt.

För att trygga kundens rättssäkerhet skall det finnas ett ändamålsenligt förfarande i sådana situationer där rättegångsbiträdet har avslagit en ansökan om rättshjälp som har gjorts av en sökande som uppfyller de ekonomiska förutsättningarna. Detta kan bli aktuellt i två olika situationer. Saken kan vara så ringa att det enligt de nya bestämmelserna inte alls beviljas rättshjälp för den eller i smärre sak kan rättshjälp i saken beviljas begränsat så att rättshjälpen endast omfattar vissa åtgärder. Den domstol som behandlar huvudsaken kan i dessa situationer bevilja rättshjälp till en sökande som uppfyller de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp. Den domstol som behandlar huvudsaken har de bästa förutsättningarna att bedöma behovet av biträde. En sak som ursprungligen var enkel kan under behandlingens gång förändras och bli en svår sak där det krävs ett biträde.

I en sak där det på grund av dess svårighet eller omfattning uppstår exceptionellt stora rättegångskostnader skall domstolen enligt prövning kunna bevilja rättshjälp också till en sökande vars ekonomiska situation är sådan att de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp i en ordinär rättegång inte uppfylls. Avsikten är att närmare bestämmelser om sökandens ersättningskyldighet i dessa situationer skall utfärdas genom förordning.

Den domstol som behandlar huvudsaken kan också under behandlingens gång upptäcka att den person som förordnats till biträde blir jävig i saken. I exceptionella fall kan biträdet under behandlingens gång bli olämplig som biträde också av andra orsaker. Av dessa skäl skall domstolen också ha möjlighet att återkalla ett biträdes förordnande och förordna ett annat biträde i hans ställe. Saken kan också ändras så att den bli enkel, varvid det inte längre behövs något biträde. Rättshjälpen skall kunna upphöra också på denna grund.

Privata biträdens arvoden

Den domstol som har behandlat huvudsaken skall godkänna det arvode som av sta-

tens medel skall betalas till biträdet, på samma sätt som för närvarande. Domstolen är en instans som är opartisk i förhållande till parterna, och emedan den har satt sig in i huvudsaken har den de bästa förutsättningarna att konstatera vad skötseln av saken har krävt.

Besvärdomstolen skall ha möjlighet att enligt prövning låta bli att bestämma ett arvode för biträdet, om besvären eller ansökan om besvärstillstånd är grundlös. I andra angelägenheter än sådan som behandlas vid domstol skall förfarandet vara samma som för närvarande, dvs. det är rättshjälpsbyrån som skall godkänna räkningen.

Grunderna för de arvoden som upp bärs inom rättshjälpsverksamheten skall bestämmas i förordning. Det torde inte vara ändamålsenligt att direkt i lag införa detaljerade bestämmelser om debiteringen, även om så har skett i vissa länder.

Rättelse och sökande av ändring i beslut om rättshjälp

Rättelse av ett beslut genom vilket en ansökan om rättshjälp har avslagits på grund av sökandens ekonomiska situation eller av någon annan orsak skall yrkas hos rättshjälpsbyrån. Ändring i rättelsebeslutet skall med stöd av förvaltningsprocesslagen (586/1996) sökas hos länsrätten och högsta förvaltningsdomstolen. Ett beslut om rättshjälp är till sin natur ett förvaltningsbeslut. Därför är den förvaltningsrättsliga besvärsvägen naturlig.

I ett sådant beslut om beviljande av rättshjälp som har fattats av den domstol som behandlat huvudsaken får ändring inte sökas, utan också i dessa fall skall rättelse yrkas hos rättshjälpsbyrån, och ändring skall vidare sökas i rättshjälpsbyråns beslut. Därigenom förhindras den situationen att besvär i samma sak samtidigt skulle vara anhängiga vid två olika domstolar.

Ett beslut genom vilket en begäran om rättshjälp har avslagits skall inte utgöra hinder för en ny ansökan. Om omständigheterna har förändrats så att sökanden anser att han har förutsättningar att få rättshjälp, kan han göra en ny ansökan. För att onödiga besvär skall kunna undvikas är det ändamålsenligt att det finns möjlighet att framställa rättelseyrkande så länge som huvudsaken är anhängig. Sökanden kan då hos den domstol som behandlar huvudsaken be att

ett biträde skall förordnas, och först sedan han fått avslag på sin ansökan framställa ett rättelseyrkande och anföra besvär över beslutet om rättshjälp.

I samband med beredningen har det anförts kritik mot att ändring i ett rättshjälpsbeslut som hänförs till en sak som behandlas vid allmän domstol skall sökas i administrativ väg. Som argument har det framförts att den besvärsväg som iakttas i huvudsaken, dvs. från tingsrätten till hovrätten, skulle vara en mera ändamålsenligt besvärsväg i dessa ärenden. Så kan vara fallet i de fall där ändring söks samtidigt både i rättshjälpsbeslutet och i avgörandet i huvudsaken. Ett avgörande som gäller rättshjälp är dock ett i relation till huvudsaken självständigt avgörande som har karaktären av ett förvaltningsbeslut, och ändringssökande i ett rättshjälpsbeslut är inte bundet vid ändringssökande i huvudsaken. Det är möjligt att söka ändring enbart i rättshjälpsbeslutet, varvid domstolen i alla fall blir tvungen att sätta sig in i saken bara för att kunna pröva beslutet om rättshjälp. Avsikten är att beslutet om rättshjälp skall fattas i ett tidigare skede. Därav följer att också ändring i rättshjälpsbeslutet söks tidigare än i huvudsaken. I det nya systemet skall domstolen också annars endast i undantagsfall pröva de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp. Om det är en förvaltningsdomstol som är besvärinstans skaffar den i enlighet med officialprincipen allt det material som behövs från den domstol som har behandlat huvudsaken.

Allmänna rättshjälpsbyråers beslut om rättshjälp har regelmässigt överklagats hos länsrätten. Det har i allmänhet ansetts vara bra att fullföljsvägen i utomprocessuella ärenden är administrativ. T.ex. med tanke på en enhetlig praxis när det gäller avgörandena skulle det vara problematiskt om ändringssökandet i rättshjälpsbeslut skulle fördelas både på länsrätterna och på hovrätterna och vidare till högsta förvaltningsdomstolen och högsta domstolen.

Privata biträden

Enlig lagförslaget skall rättshjälpstjänster förutom av rättsbiträdena också erbjudas av privata biträden. I regel skall en advokat eller en biträdande jurist vid en advokatbyrå förordnas till privat biträde. Endast av särskilda skäl skall någon annan person som har avlagt juris kandidatexamen godkännas

som biträde. Traditionellt har man hos oss som kompetensvillkor för ett rättegångsombud endast krävt att han skall vara lämplig för uppdraget. Kompetensvillkor i fråga om utbildning eller yrke har inte uppställts. I de flesta angelägenheter kan för närvarande vem som helst förordnas till biträde i fri rättegång. I första hand bör ett biträde i fri rättegång dock vara advokat, och i vissa situationer krävs detta, eller åtminstone juridisk examen, med stöd av lag. Anvisningar i samband med allmän rättshjälp ges bara till advokater.

I en rättegång krävs det, för att kundens fördel skall kunna bevakas, att biträdet har god kännedom om rättegångsförfarandet och att han har stor erfarenhet av advokatverksamhet. För närvarande finns det i hela landet jurister som erbjuder rättshjälpstjänster. Kretsen av dem som tillhandahåller rättshjälpstjänster bör således begränsas så att dessa tjänster endast kan erbjudas av personer som har avlagt juris kandidatexamen.

I ett flertal länder har tillhandahållandet av rättshjälpstjänster definierats som ett monopol för advokater. I många länder råder advokattvång, vilket innebär att endast en advokat får biträda vid domstol. I Finland finns det dock vid sidan av advokatbyråerna ett betydande antal juridiska byråer där juridiska tjänster erbjuds. Om dessa skulle lämnas utanför systemet, skulle klienternas möjlighet att välja sitt ombud inskränkas och det skulle kunna bli svårare att hitta ett biträde.

Advokaternas och de allmänna rättsbiträdenas verksamhet står under tillsyn, vilket inte är fallet i fråga om juridiska byråer. Övervakningen gäller också biträdande jurister vid advokatbyråerna. Advokater måste ha en ansvarsförsäkring. För att bli medlemmar i förbundet krävs det att de har en viss kompetens, som bör trygga advokatservicens kvalitet. Dessa omständigheter talar för att offentliga rättshjälpstjänster inom den privata sektorn endast skall få erbjudas av advokater.

Rättshjälpstjänster som bekostas av allmänna medel bör alltid uppfylla vissa kvalitetskrav. Denna kvalitetsnivå kan bäst säkerställas om det huvudsakligen är rättsbiträdena och advokaterna som erbjuder dem. De sistnämnda står under Finlands Advokatförbunds tillsyn. De har alla avlagt juridisk examen och de har alla erfarenhet i skötseln av motsvarande angelägenheter. Dessutom har kundens möjligheter att få skadestånd ord-

nats genom arbetsgivarens ansvar och försäkringar.

Rättshjälptjänsterna bekostas av allmänna medel. Därför skall samhället också ha möjlighet att bestämma vilka personer som får tillhandahålla dessa tjänster. I fortsättningen skall rättshjälptjänster som bekostas av allmänna medel få erbjudas endast av personer vilka som yrke bedriver advokatverksamhet och som har tillräcklig erfarenhet i detta värv. Avsikten är att anda juristers möjligheter att erbjuda juridiska tjänster som bekostas av allmänna medel skall inskränkas jämfört med nuläget. Klientens önskemål om att få en viss annan jurist som sitt biträde är inte en tillräcklig grund för att förordna denne till biträde som bekostas av allmänna medel.

Offentligt försvar

Den som är misstänkt för brott skall alltid, oberoende av ekonomisk ställning, ha rätt att på statens bekostnad på en försvarare vid förundersökning och i brottmålsrättegång när han inte utan sakkunnigt biträde tillräckligt väl förmår bevaka sin rätt. Den som misstänks för ett allvarligt brott och den som är anhållen eller häktad skall ha rätt till en försvarare. För den som inte har fyllt 18 år skall en offentlig försvarare kunna förordnas också i andra fall, om det inte är uppenbart onödigt.

En av de centrala principerna när det gäller en brottmålsrättegång är att den som misstänks för brott eller som är svarande i ett brottmål skall, oberoende av förmögenhetsställning, ha möjlighet att få ett rättegångsbiträde, dvs. en försvarare. Principen har inskrivits bl.a. i artikel 14 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och i artikel 6 i Europarådets människorättskonvention. Också i förarbetena till 16 § regeringsformen har det konstaterats att principen om en rättvis rättegång också betyder rätten till biträde. Rätten att anlita försvarare är viktig för att svaranden skall kunna ha en jämbördig ställning i relation till motparten, dvs. i brottmål till allmänna åklagaren som är sakkunnig i straffrätt. Den som är misstänkt för ett allvarligt brott skall ha möjlighet att förstå sin ställning i rättegången och de principer som skall iakttas i en brottmålsrättegång och som garanterar att oskyldiga inte döms till straff. Försvararen skall för svaranden i brottmålet förklara vil-

ken betydelse de principer som iakttas i straffrätten har i hans sak.

Också med hänsyn till domstolens verksamhet är det önskvärt med en förvarare som biträder svaranden i en brottmålsrättegång. När domstolen behandlar ett brottmål skall den på tjänstens vägnar beakta de omständigheter som kommer fram under rättegången och som talar till svarandens fördel. För domstolen är det dock betydligt lättare att leda rättegången, om svaranden och åklagaren är jämbördiga parter och man på svarandesidan självmant kan fästa domstolens uppmärksamhet på omständigheter som är till fördel för svaranden. Försvararens betydelse i rättegången är särskilt framträdande i de fall där det i brottmålet finns en svår rättslig fråga eller saken är omfattande och komplicerad.

Ersättning för rättegångskostnaderna för den som befriats från åtal

Enligt lagförslaget skall svaranden under vissa förutsättningar ha rätt till ersättning för sina rättegångskostnader i de fall där ett åtal som allmänna åklagaren har drivit förkastas. Denna bestämmelse bidrar till att trygga en rättvis rättegång. Även om människorättskonventionerna inte uttryckligen förutsätter att rättegångskostnaderna för den som har befriats från åtal skall ersättas, kan detta anses höra till de principer om särskilda rättskyddsgarantier som har blivit vedertagna i västerländerna.

Det hör till statens grundläggande uppgifter att upprätthålla en sådan rättsordning att de personer som hör till dess domsmakt garanteras ett möjligast jämlikt skydd mot rättskränkningar. Till domsmakten hör att fastställa vad som i det enskilda fallet skall anses vara rätt och att vid behov verkställa detta genom tvång. När staten utövar sin domsmakt få den inte göra sig skyldig till godtycke. Också fel som av oaktsamhet görs i myndighetsverksamhet, och som beror bl.a. på att alla myndigheter inte har samma förmåga, färdigheter, utbildning eller erfarenhet, kan på grund av sin slumpmässighet jämställas med godtycke.

I domsmakten ingår risker på grund av dess karaktär. I straffprocesser blir personer t.ex. på grund av olikheter i fråga om tröskeln för åtal och dömande föremål för sådana straffyrkanden som domstolen förkastar eller som annars konstateras vara obefogade.

Detta hör till rättsstatens väsen, på samma sätt som den omständigheten att det å andra sidan på grund av straffprocessuella principer är möjligt att skyldiga personer blir befriade från åtal. Staten bör sträva efter att minimera dessa risker och se till att de fördelas så jämnt som möjligt. Detta kan man göra genom att sörja för att skador som har uppkommit genom myndighetsverksamhet ersätts så att den som har lidit skada i mån av möjlighets försätts i samma ställning som den han hade innan skadan uppstod.

Om en del av åtalen mot en svarande godkänns, skall svarandens rättegångskostnader inte ersättas. Ersättning för rättegångskostnaderna skall inte heller betalas om svaranden genom sitt eget handlande vid förundersökningen eller annars har gett anledning att väcka åtalet.

4. Propositionens verkningar

4.1. Ekonomiska verkningar

Verkningar för staten och kommunerna

Kostnaderna för fria rättegångar uppgick år 1996 till 110 milj. mk. I statsbudgeten för 1997 har 105 milj. mk reserverats för fria rättegångar. Detta anslag är ett förslagsanslag. För allmän rättshjälpsverksamhet har det 1995 enligt statistikcentralens uppgifter använts sammanlagt 89 milj. mk av samhällets medel. Enligt kommunernas budgeter för 1997 är utgifterna för den allmänna rättshjälpsverksamheten ca 106,5 milj. mk och kunddebiteringen utgör ca 15,5 milj. mk. Nettokostnaderna skulle således uppgå till ca 91 milj. mk. I alla kommuner har hyresutgifter och andra indirekta kostnader inte hänförs till rättshjälpsverksamheten. När dessa kostnader beaktas har ca 96,5 milj. mk använts för rättshjälpsverksamheten.

I denna proposition har man utgått från att de offentliga samfundens kostnader för rättshjälpsverksamheten hålls på sin nuvarande nivå. Uppgiften att driva verksamheten övergår i sin helhet på staten. Statens kostnader för det nya rättshjälpsystemet kommer enligt propositionen att bli av den storleksklass som de sammanlagda kostnaderna för de nuvarande fria rättegångarna och den nuvarande allmänna rättshjälpsverksamheten är för närvarande. För kommunerna faller kostnaderna för rättshjälpsverksamheten bort. Statsandelarna till kommunerna skall mins-

kas med samma belopp som det med vilket kommunernas nettoutgifter minskar till följd av denna ändring. Ändringen är således kostnadsneutral i relationen mellan staten och kommunerna.

Propositionen innehåller tre mera betydande ändringar som gäller verksamheten, dvs.

- vissa ringa angelägenheter lämnas utanför systemet och i vissa smärre angelägenheter skall åtgärder vidtas i begränsad omfattning,

- för rättshjälpen skall det i regel uppbäras en avgift,

- genom en ändring av tabellen över disponibla medel skall rättshjälpen i vissa angelägenheter beviljas en större grupp personer än för närvarande.

Enligt uppskattning kan den omständigheten att ringa angelägenheter inte skall berättiga till rättshjälpen samt att åtgärderna i smärre angelägenheter begränsas innebära att arbetsmängden minskar med ca 5-10 procent jämfört med nuläget. Motsvarande minskning av arbetsmängden i de nuvarande fria rättegångarna torde vara marginell.

Avsikten är att det hos varje person som är kund inom rättshjälpen skall uppbäras en fast avgift på 200 mk. Det motsvarar ca 16 milj. mk, förutsatt att man lyckas driva in avgiften hos varje kund. Med beaktande av betalningsförmågan hos kundkåren inom rättshjälpsverksamheten kan man försiktigtvis uppskatta att avgiften inbringa ca 10 milj. mk per år.

Det är meningen att den partiella rättshjälpen skall utvidgas så att den omfattar större inkomstgrupper och att utvidgningen skall ske försiktigt. I angelägenheter där det uppstår betydande kostnader har det redan enligt gällande lagstiftning varit möjligt att bevilja fri rättegång. När tabellerna ändras bör man gå försiktigt fram och så att ändringarna gäller sökande som befinner sig i en särskilt svår situation. På det sättet kan överraskande ekonomiska effekter undvikas.

Enligt propositionen skall privata jurister erbjuda tjänster ungefär i samma utsträckning som inom det nuvarande systemet med fri rättegång. I förvaltningsprocessuella ärenden skulle benägenheten att anlita advokater vara större än inom det nuvarande systemet med fri rättegång. Det är svårt att exakt uppskatta i hur många ärenden det genom rättshjälpsystemet skulle begäras att ett biträde skall förordnas. I första hand skulle ett förordnande kunna bli aktuellt i vissa sociala

ärenden. Deras antal torde uppskattningsvis bli mindre än 1 000 per år. Reformens kostnadseffekt skulle vara högst 4 milj. mk per år.

Avsikten är att bestämmelser om grunderna för arvodena skall utfärdas genom förordning och att de skall vara bindande för domstolarna. Syftet med detta arrangemang är att stävja kostnadsutvecklingen.

Enligt propositionen skall rättshjälpen beviljas vid en rättshjälpsbyrå. De kommunala socialbyråerna granskar för närvarande de blanketter med klientens försäkran beträffande sin ekonomiska situation som behövs för fri rättegång. Detta arbete övergår på rättshjälpsbyråerna, och denna överföring av åligganden från kommunerna till staten motsvarar enligt uppskattning 1 milj. mk. Motsvarande arbetsinsparning vid domstolarna torde vara liten, särskilt med hänsyn till att det alltjämt skall vara domstolens uppgift att förordna en försvarare för svaranden i brottmål.

I statsbudgeten bör det för justitieministeriets förvaltningsområde införas ett tilläggsbelopp som motsvarar de allmänna rättshjälpsbyråernas nuvarande nettoutgifter. Till detta bör ytterligare fogas de nettokostnader som överföringen av uppgifter från socialbyråerna till rättshjälpsbyråerna motsvarar för kommunerna. Uppskattningsvis skulle överföringen utgöra 97,5 milj. mk på årsnivå. År 1998, då verksamheten överförs på staten den 1 juni, är överföringen 66,55 milj. mk. Motsvarande belopp skall avdras från de statsandelar som skall betalas till kommunerna. För de egångskostnader som inrättande av nya byråer medför har i budgetpropositionen för år 1998 reserverats 7 milj. mk.

De försvarare som avses i lagen om rättegång i brottmål kommer inte att medföra några betydande merkostnader för staten. Största delen av sådana svarande som får en försvarare har tidigare fått fri rättegång. En svarande som döms till straff åläggs att ersätta staten för kostnaderna enligt sina ekonomiska förutsättningar. Därför har det uppskattats att försvararna kommer att ge upphov till högst 1 milj. mk i merkostnader för staten på årsnivå.

Av de åtal som har väckts har ca 6 % förkastats. Enligt detta befrias årligen ca 4 400 personer från årtal. I fria rättegångar har den genomsnittliga ersättningen varit knappt 6 200 mk per mål. Då det beaktas att det för

en del av svarandena redan tidigare har förordnats en försvarare eller beviljats rättshjälp och att en del av målen är så ringa att det inte använts något biträde i dem, kan det uppskattas att statens utgifter för ersättningar för rättegångskostnaderna för dem som befriats från åtal blir ca 15,5 milj. mk per år. Avsikten är att reformen skall träda i kraft vid ingången av 1999 och den inverkar således första gången på statsbudgeten för nämnda år.

Verkningar för klienterna

Enligt propositionen skall för alla rättshjälpstjänster i regel uppbäras en avgift på 200 mk. Detta innebär en liten kostnadsökning för kunderna. Kunder som har den sämsta ekonomiska situationen skall dock befrias från nämnda avgift. Genom avgiften styrs kunderna till att anlita tjänsterna i de angelägenheter där det finns ett reellt behov av rättsskydd. I gengäld kommer sökandena att låta bli att anlita tjänsterna i ringa angelägenheter. Den föreslagna avgiften är så liten att det inte är sannolikt att den skulle avhålla sökandena från att anlita tjänsterna i angelägenheter där det finns ett reellt behov av rättsskydd.

Avsikten är att kretsen av personer som är berättigade till rättshjälp skall utvidgas så att det på mindre rigida ekonomiska grunder än för närvarande skall bli möjligt att få rättshjälp mot partiell ersättning. Då får flera personer än tidigare möjlighet att anlita offentliga rättshjälpstjänster delvis på samhällets bekostnad.

Övriga ekonomiska verkningar

Enligt propositionen skall det inte i samma utsträckning som för närvarande vara möjligt att för rättshjälp anlita andra producenter av rättshjälpstjänster än offentligt anställda rättsbiträden samt privata advokater. Andra personer än sådana som har avlagt juris kandidatexamen skall inte alls kunna anlitas som producenter av dessa tjänster. Det har endast funnits ett fåtal av det senare slaget. År 1996 var antalet 217 och år 1995 var antalet 203. Förslaget innebär att mål och ärenden i viss utsträckning överförs från övriga jurister till advokaterna och de offentligt anställda rättsbiträdena. År 1996 skötte övriga jurister 4 382 och år 1995 4 296 fria rättegångar. Förslaget innebär att antalet mål

och ärenden som sköts av övriga jurister kanske kommer att minska till ca 1 000. Det föreslagna systemet skulle således innebära att ca 3 000 mål eller ärenden överförs från övriga jurister till advokaterna och de offentligt anställda rättsbiträdena. Förslaget medför ingen ökning av samhällets utgifter, då lönenivån regleras på ett bindande sätt. Syftet med förslaget är att trygga servicens kvalitet.

4.2. Verknningar i fråga om organisation och personal

Enligt propositionen skall det skapas en ny statlig rättshjälpsorganisation som skall bestå av ca 70 självständiga rättshjälpsbyråer som skall ersätta de 160 kommunala byråerna. Rättshjälpsbyråerna skall i första hand vara belägna på de orter där det finns en tingsrätt. Någon egentlig mellannivå skall inte inrättas. I varje hovrättsdistrikt skall det där emot finnas en direktör för rättshjälpsverksamheten, som skall svara för rättshjälps-tjänsterna inom hela hovrättsdistriktet. Den högsta ledningen av och tillsynen över verksamheten skall alltjämt ankomma på justitieministeriet. På det sättet blir organisationen så lite tungrodd som möjligt.

Vid de nuvarande allmänna rättshjälpsbyråerna finns det sammanlagt 220 rättsbiträden, 4 juridiska rådgivare och 206 personer som hör till kanslipersonalen. Var och en som för närvarande har en ordinarie anställning och som har utnämnts före den 1 januari 1997 skall ha möjlighet att övergå i statens tjänst när verksamheten blir statlig. Förslaget innebär att personal i vissa fall måste överflyttas från en ort till en annan. Då skall det beaktas att överflyttningen måste vara skälig ur de anställdas synvinkel. Man måste bereda sig på en viss övergångsperiod.

I slutskedet av beredningen har det framkommit att enligt de allmänna kommunala pensionsreglerna kommer de tjänsteinnehavare och arbetstagare som är födda på 40- och 50-talet och som övergår från tjänstgöring i kommun till en statlig tjänst att mista sin rätt till tilläggspension. Frågan är föremål för en specialutredning.

4.3. Verknningar för medborgarna

Syftet med förslaget är bl.a. att säkerställa att medborgarnas likställighet tillgodoses så

att också de personer som på grund av sin ekonomiska situation inte har råd att själv betala kostnaderna för rättshjälp kan få sådan. Den regionala likställigheten kan tillgodoses genom att rättshjälpsbyråernas befolkningsunderlag och personalantal förenhetligas. Då kan det säkerställas att sakkunskapen i utbudet av tjänster är tillräcklig och att tjänsterna finns att tillgå inom rimlig tid och på samma sätt på olika orter.

Jämfört med vad som är fallet i fråga om de nuvarande systemen kommer omfattningen av rättshjälpen att inskränkas i ringa mål och ärenden. Dessa inskränkningar gäller dock sådana angelägenheter där behovet av rättshjälp är litet. Dessutom skall rättshjälpen i smärre angelägenheter begränsas så att den endast omfattar vissa åtgärder. Syftet med dessa begränsningar är att den som behöver rättshjälp skall fungera på samma sätt som en medborgare som agerar förnuftigt och som har råd att bekosta den rättshjälp han behöver skulle agera i motsvarande situation. Med hjälp av de föreslagna begränsningarna inriktas rättshjälpens resurser mera exakt än tidigare på angelägenheter i vilka medborgarnas behov av rättsskydd är störst.

Avsikten är att en större grupp av personer än tidigare skall kunna få rättshjälp mot partiell ersättning, inom ramen för de resurser som står till buds. Avsikten är att göra det möjligt att få rättshjälp i sådana angelägenheter där den som behöver rättshjälp inte, på grund av sin ekonomiska ställning, har faktiska möjligheter att själv helt bekosta den juridiska hjälp han behöver.

Genom att inrätta byråer med minst två rättsbiträden, med undantag för glest bebyggda trakter, strävar man efter att förbättra servicenivån inom rättshjälpsverksamheten. Syftet med att begränsa kretsen av dem som tillhandahåller tjänsterna så att den i främsta rummet omfattar de offentligt anställda rättsbiträdena och privata advokater är att säkerställa att servicens kvalitet blir jämnare än förut.

Ordnandet av offentligt försvar samt möjligheten att få ersättning för rättegångskostnaderna som förorsakas av svaromål på ett åtal som förkastas eller lämnas därhän förbättrar svarandens jämnställdhet inför lagen, då svarandens förutsättningar att förbereda sitt försvar inte längre är beroende av om han har råd att själv bekosta ett biträde eller om han har rätt till offentligt rättshjälp.

5. Beredningen av propositionen

5.1. Beredningsskeden och beredningsmaterial

Propositionen har beretts inom den kommission för offentliga rättshjälptjänster som har tillsatts av justitieministeriet och som överlät sitt betänkande den 9 januari 1997 (kommitébetänkande 1997:1). På basis av detta principbetänkande och de utlåtanden som inhämtats om det har propositionen utarbetats som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet.

Riksdagens lagutskott har i sitt betänkande med anledning av regeringens proposition med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna (LaUB 9/1997 rd) förutsatt att propositionerna om offentlig försvarare och om rättegångskostnaderna för den som befriats från åtal skall avges i samband med rättshjälpsreformen och att lagstiftningen skall träda i kraft senast vid ingången av 1999. Riksdagen har i sitt svar till regeringens proposition med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i under rätt förutsatt att det i samband med rättshjälpsreformen införs stadganden om offentligt försvar och ersättning av rättegångskostnader för den som befrias från åtal. Tidigare har riksdagen 1994 förelagts en regeringsproposition med förslag till lagstiftning om offentliga försvarare för åtalade (RP 9/1964 rd). Propositionen återkallades på grund av statsfinansiella svårigheter. Dessutom har riksdagen i sitt svar på regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om förundersökning och tvångsmedel i brottmål (RP 14/1985 rd) förutsatt att regeringen i brådskande ordning vidtar åtgärder bl.a. för att ordna offentligt försvar. Någon proposition har inte avlåtits. Senast 1993 har lagutskottet förutsatt att de bestämmelser om rättegångskostnader i brottmål som finns i 21 kap. rättegångsbalken skall kompletteras bl.a. med en bestämmelse enligt vilken den åtalade skall ha rätt att av statens medel få ersättning för sina rättegångskostnader när åtalet har förkastats.

5.2. Remissutlåtanden

Remissutlåtanden om kommittébetänkandet begärdes av inrikesministeriet, finansministeriet, social- och hälsovårdsministeriet, hov-

rätterna, länsrätterna samt av Heinola, Kajana, Raseborgs, Rovaniemi och Åbo tingsrätt, juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet, vid Lapplands universitet och vid Åbo universitet, Kommunaltjänstemannaförbundet KTF ry, Kommunsektorns fackförbund KAT, Tingsrättsdomarna rf, Länsrättsdomarna rf, Finlands Advokatförbund, Finlands Juristförbund rf, Finlands Kommunförbund rf, Finlands Konsumentförbund rf och de allmänna rättsbiträdenas förening Yleiset oikeusavustajat ry. Dessutom bereddes justitietieklarnern i statsrådet, riksdagens justitieombudsman, högsta domstolen, högsta förvaltningsdomstolen samt alla allmänna rättshjälpsbyråer tillfälle att yttra sin om betänkandet. På basis av begäran om utlåtande avgavs 34 utlåtanden. Dessutom avgav 61 allmänna rättshjälpsbyråer sitt utlåtande. Ett sammandrag av utlåtandena har sammanställts vid justitieministeriet.

Huvudsakligen understöddes förslaget att förstatliga den allmänna rättshjälpsverksamheten och förenhetliga de nuvarande rättshjälpsystemen. I fråga om beviljandet av rättshjälpsdivergerade remissinstansernas synsätt. Förslaget om att rättshjälps skall beviljas vid rättshjälpsbyråerna understöddes bl.a. på den grunden att avgörandet då fås alltid före rättegången och att rättspraxis skulle bli något enhetligare. De remissinstanser som delvis motsatte sig förslaget ansåg att domstolen bör besluta om beviljande av rättshjälps i fråga om mål och ärenden som de behandlar. Domstolarna skulle ha de bästa förutsättningarna att göra en helhetsbedömning vid beviljandet av rättshjälps. Vissa remissinstanser ansåg det vara viktigt att prövningen av de rättsliga förutsättningarna för rättshjälps skulle ske vid domstol, och att rättshjälpsbyrån skulle kunna fatta beslut om de ekonomiska förutsättningarna.

I utlåtandena togs det i hög grad ställning till förslaget angående fullföljdsförfarandet i rättshjälpsärenden, och både positiva och negativa synpunkter framfördes. Många remissinstanser förordade en förvaltningsbesvärsväg med motiveringen att det inte bör finnas två besvärsvägar för rättshjälpsbeslut. Flera remissinstanser ansåg att beviljandet av rättshjälps till sin karaktär är ett förvaltningsavgörande, och att de problem som ansluter sig till dem bör avgöras i domstolar som är insatta i dessa frågor. De remissinstanser som anfört avvikande mening om kommissionens förslag ansåg i allmänhet det

vara mest ändamålsenligt att besvärsvägen i fråga om rättshjälpsbeslut som domstolen har fattat bestäms enligt den behandlingsordning som gäller för huvudsaken.

Ytterligare framfördes det både sådana ställningstaganden som talade för och sådana som talade mot kommissionens förslag om bl.a. rättshjälpsavgiften, omfattningen av möjligheten att anlita köpta tjänster, om att rättshjälpsbyråerna skall organiseras enligt hovrättsdistriktsindelningen och om frågan om det bland de privata juristerna endast skall vara advokater som enligt huvudregeln skall ha rätt att tillhandahålla rättshjälpstjänster.

Propositionen har utgående från kommissionens betänkande beretts som tjänstearbete vid justitieministeriet. Utlåtanden har inbegärts över ett utkast till proposition av så gott som alla ovan nämnda instanser.

6. Andra omständigheter som inverkar på propositionens innehåll

6.1. Samband med internationella fördrag

Haagkonventionen om internationell rättshjälp

Med stöd av artikel 1 i konventionen om internationell rättshjälp är medborgare i en fördragsslutande stat och personer med hemvist i en fördragsslutande stat berättigade till fri rättegång i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur i varje fördragsslutande stat på samma villkor som om de själva vore medborgare med hemvist i denna stat. Artikel 2 gäller också sådan juridisk rådgivning som lämnas annorstädes än vid domstol. Principen är att dylik rådgivning i en fördragsslutande stat skall lämnas till medborgare i en fördragsslutande stat, eller till dem som har sitt hemvist i en fördragsslutande stat, på samma villkor som om de själva vore medborgare med hemvist i denna stat. En förutsättning är dock att den som begär rättshjälp vistas i den stat där han begär rådgivning.

Människorättskonventionerna

Enligt artikel 14 stycke 3 punkt d i FN:s konvention om medborgerliga och politiska

rättigheter, skall envar, när ett åtal som väckts mot honom prövas, bl.a. ha rätt att försvara sig personligen eller genom ett rättegångsbiträde som han själv har valt och, om han inte har ett rättegångsbiträde, att bli underrättad om sin rätt till ett sådant, samt att i varje mål där rättvisans intresse så kräver, få sig anvisat ett rättegångsbiträde kostnadsfritt om han saknar medel att betala för ett sådant.

Enligt artikel 6 stycke 3 punkt c i Europarådets människorättskonvention, skall envar som har anklagats för ett brott ha rätt att försvara sig personligen eller genom ett rättegångsbiträde som han själv har utsett, och om han inte själv förmår betala för den rättshjälp han får skall ha få den kostnadsfritt när rättsvisan kräver det.

Enligt artikel 6 stycke 1 i Europarådets människorättskonvention är envar berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid när det gäller att pröva hans rättigheter och skyldigheter eller anklagelser mot honom för brott. I den svenska översättningen talas det om rättigheter och skyldigheter. Det motsvarande engelska uttrycket är "civil rights and obligations". Vid tillämpningen av denna bestämmelse i konventionen har den centrala frågan blivit i vilka angelägenheter som enligt den nationella lagstiftningen skall behandlas i förvaltningsprocessuell ordning bestämmelsen skall iaktas. Domstolen för de mänskliga rättigheterna har gett begreppet en självständig innebörd. Ur praxis kan det åtminstone inte ännu utläsas någon klar allmän anvisning om på vilka primärt offentligtrettsliga angelägenheter bestämmelsen är tillämplig. Tendensen har varit att tillämpningsområdet har utvidgats. Till en rättvis rättegång hör bl.a. rätten att få använda ett biträde samt möjligheten att få fri rättegång.

I fråga om mål och ärenden som behandlas vid domstol har de förpliktelser som konventionerna ställer i första hand uppfyllts med stöd av lagen om fri rättegång. Den allmänna rättshjälpsverksamheten är mera omfattande till sitt innehåll, emedan den också omfattar bl.a. alla förvaltningslagsskipningsärenden och juridisk rådgivning som ges utanför domstolen. Till denna del har de förpliktelser som konventionerna uppställer uppfyllts genom den allmänna rättshjälpsverksamheten. Den föreslagna bestämmelsen om försvarare och det nya rättshjälpsystemet uppfyller ovan nämnda förpliktelser.

Europeiska unionen och Europeiska ekonomiska samarbetsområdet

I fråga om medborgare i EU-länderna bör rådets förordning (EEG) nr 1612/68 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen beaktas. Artikel 7 punkt 2 i förordningen förutsätter att ett EU-lands medborgare som arbetar i Finland och hans familj skall ges bl.a. rättshjälpstjänster på samma villkor som finska medborgare. Möjligen skall nämnda bestämmelse tolkas så att rättshjälpstjänster skall ges också till en EU-stats medborgare som söker arbete i Finland. Till den sistnämnda gruppen torde det kunna lämnas rättshjälpstjänster endast i en angelägenhet som direkt ansluter sig till arbetsökandet eller till möjligheten att utöva denna rätt.

Artikel 28 i avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet, nedan EES-avtalet, finns bestämmelser om fri rörlighet för arbetstagare och egenföretagare. I punkt 5 i artikeln hänvisas det till bilaga V, som innehåller specialbestämmelser om fri rörlighet för arbetstagare. Denna bilaga innehåller bl.a. ovan nämnda förordning nr 1612/68 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen. Detta innebär att också EES-stater-

nas medborgare har motsvarande rätt. Allmän rättshjälpsverksamhet är inte en sådan tjänst som sammanhänger med socialskyddet och som avses i artikel 29 i EES-avtalet.

Europeiska sociala stadgan

Syftet med Europeiska sociala stadgan (FördrS 44/1991) är att säkerställa och främja sociala rättigheter i Europa genom att ställa upp minimikrav för de fördragsslutande staternas lagstiftning och praxis. Enligt artikel 19 punkt 7 i fördraget har de fördragsslutande parterna förbundit sig att garantera ifrågavarande arbetstagare, då de lagligen vistas på parternas territorium, en behandling som inte är mindre förmånlig än den som tillkommer parternas medborgare vid rättsligt förfarande i samband med frågor som avses i artikel 19. Nämnda artikel gäller närmast frågor som har att göra med arbets- och bostadsförhållanden. I de tillsynsorgan som finns för att övervaka att stadgan följs, närmast expertkommittén, har det ansetts att detta bl.a. betyder att de som omfattas av konventionen skall få rättshjälp i ovan nämnda angelägenheter under samma förutsättningar som finska medborgare.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslagen

1.1. Rättshjälpslagen

1 kap. Allmänna bestämmelser

1 §. *Definition.* I den första paragrafen i laget skall begreppet rättshjälp definieras. Rättshjälp innebär juridisk sakkunnigservice som bekostas av statens medel. Av definitionen skall framgå under vilka förutsättningar en person har rätt att få rätts-hjälpstjänster med allmänna medel. Rättshjälp skall erbjudas mindre bemedlade personer som är i behov av juridisk experthjälp.

Av paragrafens 2 mom. skall det framgå att rättshjälpsens innehåll inte kan utläsas enbart ur definitionen, utan dess innehåll bestäms enligt den helhet som alla paragrafer i rättshjälpslagen utgör. Syftet med den korta definitionen som föreslås ingå i den första paragrafen är endast att beskriva vad

som avses med rättshjälp. Rättshjälp lämnas på ansökan. Ansökan om rättshjälp skall kunna göras muntligen eller skriftligen.

2 §. *Förmåner som hör till rättshjälpen.* I den föreslagna paragrafen uppräknas de förmåner som ingår i rättshjälpen. På de grunder som har angetts i den allmänna motiveringen föreslås det att rättshjälpen skall omfatta rättshjälpsbyråns tjänster, arvoden och kostnadsersättningar till privat biträde, kostnader för tolkning, översättning, bevisning och kungörelse.

Primärt innebär rättshjälpen sakkunnig-hjälp som tillhandahålls av jurister. Avsikten är att dessa tjänster skall tillhandahållas av till biträde förordnade rättsbiträden vid rättshjälpsbyråerna och privata biträden enligt vad som bestäms i den föreslagna 8 §. Det föreslås att bestämmelser om grunderna för de ersättningar som skall betalas till biträden skall ingå i 17 § och att närmare bestämmelser om dem skall utfärdas genom förord-

ning. Bestämmelser om grunderna för övriga ersättningar som skall betalas som en rätts-hjälpsförmån och om hur de bestäms skall ingå i 19 §.

De kostnader för tolkning och översättning som uppstår vid skötseln av rättshjälpsstagarens sak skall ersättas av statens medel. Ett undantag i detta avseende är de kostnader som skall ersättas till en tolk för en svarande i ett brottmål. Dessa behöver inte ersättas som rättshjälp, emedan de i rättspraxis med stöd av människorättskonventionerna alltid ersätts av statens medel. För närvarande ersätts övriga kostnader för tolkning och översättning som rättegångskostnader för den som har beviljats fri rättegång, men tolknings- och översättningstjänster har inte hört till den allmänna rättshjälpen. Det är viktigt att det föreskrivs att rättshjälpen också i utomprocessuella ärenden skall omfatta kostnaderna för dessa tjänster. Annars kan det i vissa situationer hända att personer som är berättigade till rättshjälp men som inte kan sköta sina angelägenheter på finska eller svenska de facto blir utan rättsjälpförmåner i dessa ärenden.

I de mål och ärenden som drivs i domstol skall rättshjälpen alltjämt omfatta bevisningskostnaderna, på samma sätt som de för närvarande ersätts enligt lagen om fri rättegång. Arvoden och ersättningar som tilldömts ett vittne som åberopats av den som beviljats rättshjälp skall som en del av rättshjälpen betalas av statens medel, om det inte har varit uppenbart onödigt att höra vittnet. På samma sätt skall övriga nödvändiga bevisningskostnader ersättas. För närvarande försöker man i tvistemålsrättegångar, med hjälp av förberedelsen, se till att bevisning framläggs endast i klart tvistiga frågor. En annan betydande målsättning, som ofta nås i praktiken, är att uppnå förlikning mellan parterna. På grund av dessa förfaringssätt blir parterna ofta tvungna att för rättegången skaffa bevisning som sedan inte behöver läggas fram vid huvudförhandlingen. Frågan om huruvida de kostnader som orsakas av att bevisning och utredning skaffas skall stanna rättshjälpsstagaren till last bör inte vara beroende av hur motparten agerar. Det kan hända att en tvistig fråga blir otvistig eller att förlikning nås uttryckligen på grund av att det finns bevis som kan läggas fram vid behov. Därför skall alla kostnader som är nödvändiga för att saken skall kunna utredas, och som behövs för att saken skall

kunna drivas i domstol, jämföras med bevisningskostnader.

3 §. *Personer som är berättigade till rättshjälp.* I denna paragraf skall det anges vem som kan få rättshjälp. Rätten till rättshjälp skall tillkomma den som har i lagen om hemkommun avsedd hemkommun i Finland. Enligt detta kan rättshjälp beviljas för det första den som bor i Finland eller som på grund av sina familjeförhållanden, sin utkomst eller andra motsvarande omständigheter har fast anknytning till någon kommun i Finland. För en utlänning som har kommit till Finland bestäms rätten till rättshjälp på motsvarande sätt, om han bor i Finland och har för avsikt att stadigvarande bosätta sig här och han dessutom har ett giltigt uppehållstillstånd som berättigar till minst ett års vistelse, såvida sådant tillstånd krävs av honom.

Så som anförts ovan i den allmänna motiveringen förutsätter rådets förordning om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen att var och en som är medborgare i en EU-stat och arbetar i Finland skall ha rätt till rättshjälps-tjänster under samma förutsättningar som finska medborgare. Denna rätt skall anges i 3 §. Utöver sådana medborgare i en EU-stat som arbetar i Finland skall också deras familjemedlemmar ha motsvarande rätt. Också sådana EU-medborgare som är i Finland som arbetssökande skall ha rätt till rättshjälp i ärenden som hänför sig till sökandet av arbete och till vistelsen i Finland på denna grund. Motsvarande rätt skall i lagen också ges medborgare i EES-staterna, varvid den bestämmelse i artikel 28 i EES-avtalet som beskrivits i den allmänna motiveringen genomförs i vår lagstiftning.

I det föreslagna 2 mom. anges när andra personer än de som nämns i 1 mom. skall kunna beviljas rättshjälp. I domstolsärenden som behandlas i Finland skulle alla fysiska personer alltid ha rätt till rättshjälp. I övriga ärenden kunde de beviljas rättshjälp enligt prövning, om det finns särskilda skäl för det. I den allmänna motiveringen anges de förpliktelser som FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och Europarådets människorättskonvention uppställer i fråga om att säkerställa en rättvis rättegång. Den allmänna motiveringen innehåller också en beskrivning av de förpliktelser som Europeiska sociala stadgan uppställer. Genom det föreslagna momentet uppfylls dessa förpliktelser vid rättegångar i Finland, oberoende

av i vilket land parten i fråga är bosatt.

Det kan anses att det föreligger särskilda skäl också i andra angelägenheter än sådana som behandlas vid domstol. Detta kan vara fallet t.ex. i situationer där en person som inte uppfyller förutsättningarna i 1 mom., men som ändå bor i Finland, behöver juridiska råd eller annan juridisk hjälp i ett ärende som gäller hans vistelse i Finland.

Endast fysiska personer skall kunna få rättshjälp. Rättshjälp skall inte beviljas till dödsbon, men en delägare eller alla delägare i ett dödsbo skall också i fortsättningen kunna få rättshjälp. Inte heller ett konkursbo skall kunna få rättshjälp, men gäldenären skall kunna få rättshjälp för konkursansökan, på samma sätt som enligt gällande lagstiftning.

4 §. *Ekonomiska förutsättningar.* Paragrafen skall innehålla bestämmelser om de allmänna ekonomiska grunder enligt vilka rätten till rättshjälp bestäms. I huvudsak skall principerna om hur en persons familjeförhållanden, hans förpliktelser och ekonomiska situation skall beaktas när frågan om beviljande av rättshjälp prövas kvarstå sådana de är i det nuvarande systemet.

Rättshjälp skall beviljas ersättningsfritt eller mot partiell ersättning, på samma sätt som inom de nuvarande systemen. Målsättningen är att gränsen för att få ersättningsfri rättshjälp skall förbli på samma nivå som inom de tidigare systemen. Däremot skall en större grupp av människor än för närvarande, inom ramen för de resurser som står till buds, få möjligheten att få rättshjälp mot partiell ersättning, dvs. med en självriskandel.

Avsikten är att de månadsinkomster som berättigar till kostnadsfri rättshjälp eller till rättshjälp med självriskandel skall bestämmas i förordning utgående från dessa principer. De genomsnittliga utgifterna per månad skall anges i en tabell. Vid behov skall det utföras en särskild kalkyl där boendekostnader som överstiger ett visst belopp och vissa andra månatliga utgifter avdras särskilt från månadsinkomsterna.

Flera instanser har ansett det vara viktigt att också exceptionellt stora utgifter som kan uppstå på grund av att ett mål eller ärende är mycket omfattande eller svårt skall kunna beaktas vid prövningen av de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp. Dylika kostnader kan uppstå t.ex. i omfattande tvistemål. Högsta domstolen har i sitt avgörande

1996:156 konstaterat att trots att rättshjälpsökandens ekonomiska förhållanden var klart bättre än vad som normalt skulle berättiga till fri rättegång, kunde sökanden såsom svarande i ett exceptionellt stort skadeståndsmål som föranledde anmärkningsvärt stora rättegångskostnader beviljas fri rättegång. I sådana situationer skall det alltså vara möjligt att bevilja fri rättegång även om rättshjälpsökandens inkomster skulle överstiga de inkomstgränser som normalt berättigar till rättshjälp. Rättshjälp skall då beviljas mot partiell ersättning.

Det föreslagna 2 mom. innehåller en bestämmelse om att också den eventuella nytta som rättshjälpstagaren har fått i den sak i vilken rättshjälp har beviljats skall beaktas i hans ersättningskyldighet till staten. T.ex. i angelägenheter som gäller arv, avvittring eller skadestånd och i besvärärenden som gäller pensioner kan en mindre bemedlad person få pengar eller annan förmögenhet som avsevärt förbättrar hans ekonomiska situation. I sådana situationer kan det anses vara skäligt ur samhällets synvinkel att förmånen, när det har klargjorts att sådan tillfaller rättshjälpstagaren och dess belopp har fastslagits, beaktas i rättshjälpstagarens ersättningskyldighet. Bestämmelser om grunderna för hur en ekonomisk förmån skall beaktas skall utfärdas genom förordning.

Enligt 4 mom. skall närmare bestämmelser om de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp utfärdas genom förordning. För närvarande bestäms rätten till fri rättegång och allmän rättshjälp på grundval av den tabell över disponibla medel som har utfärdats som justitieministeriets föreskrift och som används i båda systemen. I den allmänna motiveringen beskrivs de problem som har uppkommit i det nuvarande systemen.

5 §. *Rättsliga förutsättningar.* I paragrafen definieras de angelägenheter i vilka rättshjälp ges. I enlighet med vad som framförts i den allmänna motiveringen föreslås det att ingen kategori av mål eller ärenden skall lämnas utanför möjligheten till rättshjälp. Rättshjälp skall alltså ges i alla slag av rättsliga angelägenheter.

Vid prövningen av om rättshjälp skall ges skall det avgörande kriteriet vara huruvida sökanden har behov av rättshjälp. Om rättshjälp söks primärt av andra orsaker än för att få rättsskydd, skall rättshjälp inte ges. Om t.ex. resultatet av en rättstvist inte skulle medföra någon annan nytta än den att

sökanden av principiella skäl vill utreda om han har rätt i en viss sak, är det inte fråga om en angelägenhet i vilken sökanden har behov av rättsskydd.

Något behov av rättsskydd föreligger inte heller i de fall där det uppdrag som sökanden ger skulle leda till rättsmissbruk. Den princip enligt vilken ett ombud inte kan hjälpa i en sak där de medel som vår rättsordning erbjuder skulle användas i syfte att uppnå ett slutresultat som strider mot rättsordningen ingår bl.a. i Finlands Advokatförbunds anvisningar om god advokatsed. Rättshjälp skall också förvägras om sökandens sak grundar sig på en överlåten rätt, om det är skäl att misstänka att överlåtelsen har skett i syfte att få rättshjälp. I praktiken har överlåtelser av rättigheter varit mycket sällsynta mellan privatpersoner.

Utöver kravet på behov av rättshjälp förutsätter rätten till rättshjälp dessutom att det är skäligt att rättshjälp i den ifrågavarande saken bekostas av statens medel. Bedömningen av skäligheten i detta avseende skall ske utgående från en helhetsbedömning. Av de faktorer som skall beaktas vid bedömningen nämns i paragrafen sakens natur och dess ekonomiska och övriga betydelse för sökanden.

Bland sådana mål och ärenden som det på grund av deras art inte vore skäligt att driva med allmänna medel är t.ex. sådana som hänför sig till förmögenhetsplacering. Sådana angelägenheter är också de som har att göra med dyra hobbyer och saker som har att göra med anskaffning eller innehav av lyxföremål. Dessa är särskilda angelägenheter som inte hör till den sedvanliga levnadssfären. När en person, som med hänsyn till sin förmögenhetsställning skulle varar berättigad till rättshjälp, använder sina resurser för dylika ändamål kan det också krävas att han själv skall bekosta det behov av juridisk hjälp som hänför sig till dem.

På basis av skälighetsbedömning skall rättshjälp kunna förvägras också i angelägenheter där syftena eller de medel som står till buds skulle stå på gränsen mellan det godtagbara och det klandervärda.

Sakens ekonomiska och övriga betydelse skall bedömas utgående från sökandens synvinkel. En sak som är av uppenbart ringa betydelse för kunden skall falla utanför rättshjälpens ramar, på samma sätt som enligt 14 § 2 mom. i den gällande lagen om allmän rättshjälpsverksamhet. Något konkret mark-

belopp kan inte anges för rättstvistens godtagbara värde, emedan dess betydelse är relativ. Samma belopp har olika betydelse för olika sökande, beroende på envars ekonomiska ställning. Vid bedömningen av sakens betydelse är det av vikt att man beaktar vilken betydelse saken och dess följdverkningar har i sökandens liv. T.ex. sökandens livssituation och förmåga att reda ut sitt rättsliga problem är sådana övriga omständigheter som skall beaktas vid bedömningen. Bedömningen skall basera sig på en helhetsbetonad situationsbedömning där de olika faktorerna avvägs mot varandra.

Vid skälighetsbedömningen skall man också i viss mån kunna beakta sökandens möjligheter att få hjälp från annat håll, t.ex. genom konsumentrådgivningen, barnatillsyningsmannen, en patientförening eller en fackförening. Det skall dock inte vara en förutsättning för beviljande av rättshjälp att sökanden anlitar dylika instanser. När en person beställer tid hos rättshjälpsbyrån kan man diskutera med honom om vilken instans som skulle vara den rätta att betjäna den hjälpsökande och hjälpa honom med hans problem. Problemets art och helhetssituationen är då det avgörande kriteriet.

Vid prövningen av de rättsliga förutsättningarna för rättshjälp bör tröskeln för att bevilja rättshjälp inte ställas alltför högt, då det oftast är viktigt för rättshjälpsökanden att han får råd av en jurist i sina rättsliga problem. Med juridiska råd som har getts i tid angående t.ex. procedurfrågor, lagens innehåll eller rättspraxis kan man ofta förebygga besvärliga rättsliga problem som senare också skulle kunna förorsaka stora kostnader. I många gränsfall är redan endast ett juridiskt råd tillräckligt för sökanden, och efter att han fått det anser han inte andra åtgärder vara nödvändiga.

Enligt det föreslagna 2 mom. skall rättshjälp alltså begränsas så att den endast beviljas fysiska personer. I en sak som har samband med drivande av näring skall rättshjälp kunna beviljas endast när det är fråga om ett brottmål. Ett åtal är alltid i hög grad riktat mot en person, även om det i åtalet skulle varar fråga om en persons affärsverksamhet. Därför skall rättshjälp beviljas i brottmål som har samband med affärsverksamhet, även om angelägenheter som har samband med näringsverksamhet till övriga delar har lämnats utanför rättshjälp, av orsaker som har angetts i den allmänna mo-

tiveringingen.

6 §. *Begränsningar i rättshjälpen.* Genom denna paragraf begränsas de åtgärder som hör till rättshjälpen så att rättshjälpen endast gäller åtgärder som ur samhällets synvinkel kan anses vara skäliga i den enskilda saken. Om saken är sådan att rättshjälp beviljas för den, skall det särskilt prövas vilka åtgärder som skall vidtas i det enskilda fallet. Därvid skall det alltid göras en helhetsbedömning av situationen och om skäligheten av att samhället deltar i kostnaderna, på samma sätt som vid prövningen av om rättshjälp skall ges. Vid prövningen skall man således använda samma bedömningsgrunder som de för vilka det har redogjorts i motiveringingen till 5 §. Vid prövning av tillämpningen av denna paragraf skall bedömningen dock vara mera restriktiv än när frågan om beviljande eller förvägran av rättshjälp avgörs.

Rättshjälpen skall omfatta de åtgärder som en person som själv helt betalar för den juridiska sakunnighjälpen i genomsnitt skulle vidta i saken, dvs. så mycket tjänster som man i motsvarande sak i allmänhet skulle vara villig att köpa av en jurist. I mål och ärenden av relativt ringa betydelse kan åtgärderna begränsas t.ex. så att de endast omfattar förlikningsförhandlingar eller rådgivning. Om utgången i målet är osäker skall det inte drivas, om intresset är litet i förhållande till kostnaderna för skötseln av saken.

Vid begränsning av åtgärderna skall samma grunder iaktas oberoende av om det är ett rättsbiträde eller ett privat biträde som lämnar rättshjälp i saken. I angelägenheter där det för närvarande i en fri rättegång inte förordnas något biträde emedan det på grund av att saken är ringa inte behövs ett biträde, skall åtgärderna inom rättshjälpen begränsas till rådgivning och annan ombudshjälp, t.ex. så att biträdet sköter förlikningsförhandlingar eller upprättar handlingar.

I allmänhet begränsas rättshjälpen inom ramen för uppdraget så att rättsbiträdet eller det privata biträdet avslutar uppdraget efter att i saken ha vidtagit de åtgärder som rättshjälpen enligt detta stadgande omfattar. I klara fall begränsas åtgärderna redan i rättshjälpsbeslutet.

Man kan begränsa åtgärderna även i de fall då saken är oklar ännu då ansökan om rättshjälp görs och sökanden väljer ett privat biträde att sköta saken. Oklarheten i saken kan t.ex. bero på att motpartens ståndpunkt inte ännu har klarlagts eller att bevisfrågorna

är outhärdade. Efter att denna bakgrundsutredning gjorts skall vid behov mer omfattande rättshjälp kunna beviljas.

7 §. *Begränsningar i vissa domstolsaker.* I denna paragraf föreslås särskilda bestämmelser om mål och ärenden i vilka det inte skall anses vara nödvändigt med ett biträde vid behandling i domstol. I paragrafen anges vissa situationer där åtgärderna med stöd av lag begränsas till rättshjälp som inte omfattar biträdande i domstol. I dessa angelägenheter skall det således vid behov ges råd eller kanske bistås vid förlikningsförhandlingar, men biträdet skall inte delta i domstolsbehandlingen. Det föreslås att paragrafen i fråga om förordnande av biträde i mål och ärenden som behandlas vid allmän domstol skall innehålla samma begränsningar som i 10 § i den gällande lagen om fri rättegång. Till denna del är rättspraxis vedertagen.

I ansökningsärenden beviljas fri rättegång i allmänhet i familjerättsliga ärenden. Sådana är t.ex. ansökningar om äktenskapsskillnad som innehåller tvistiga biyrkanden samt övriga ansökningsärenden som gäller vårdnad om barn, underhåll och umgängesrätt.

I brottmål där rättspraxis har stadgats har i högsta domstolens avgörande 1995:54 beaktats mål som gäller rattfylleri och stöld, då gärningarna har erkänts och det inte beträffande dem har anförts ersättningsanspråk som lämnar rum för tolkning. Emedan rättspraxis i de angelägenheter som avses i den föreslagna paragrafen har visat sig fungera väl och vara tillräcklig, är avsikten att praxis skall kvarstå oförändrad.

I fråga om ärenden som skall behandlas i förvaltningsdomstol föreslås det begränsningar i fråga om ärenden som gäller beskattning och offentliga avgifter. När det gäller fysiska personer har man velat utforma proceduren eller förfaringsätten så att de är så enkla som möjligt. Med stöd av lagen om förvaltningsförfarande får man också av vederbörande myndigheter tillräckliga råd om hur man skall förfara i dessa ärenden, så att gemene man i allmänhet kan sköta dem själv. En parts rättskydd tryggas också av den officialprincip som iakttas i förvaltningsdomstolarna och enligt vilken domstolen är skyldig att på eget initiativ utreda de omständigheter som inverkar på avgörandet i saken. Om det finns särskilda skäl skall rättshjälp dock kunna beviljas i dessa ärenden, t.ex. om det är fråga om en

juridiskt svår sak där intresset är synnerligen stort. Vid prövningen av om det finns välgående skäl skall också rättshjälpsökandens personliga egenskaper och förmåga att själv sköta sin sak beaktas.

Utöver ovan nämnda angelägenheter skall rättshjälpen inte heller omfatta besvär som i förvaltningsdomstolar anförts på basis av medlemskap i ett offentligt samfund, exempelvis kommunalbesvär som görs i egenskap av invånare i en kommun. En person som anför besvär med stöd av medlemskap i ett offentligt samfund kan inte anses ha sådant behov av rättsskydd som avses i 5 §, och därför faller besvär som har anförts på denna grund utanför rättshjälpens ramar direkt med stöd av lagen.

8 §. *Biträde.* Med biträde avses i denna lag en jurist som i ett beslut om rättshjälp har förordnats till biträde i ett rättshjälpsärende. I det juridiska språkbruket avses med biträde i allmänhet den som biträder en person vid domstol. Inom rättshjälpen är detta ett av biträdets viktigaste uppgifter. Ett biträde kan dock också utföra alla slag av ombudsuppgifter som hör till servicen inom advokatverksamhet. Också vid domstolsbehandlingen skall han vid behov kunna fungera som sin klients ombud när klienten inte har ålagts att infinna sig till rättens sammanträde personligen.

Ett rättsbiträde eller ett privat biträde skall kunna verka som biträde. Med rättsbiträde avses här en sådan jurist vid en rättshjälpsbyrå vars tjänstebestämmelse är rättsbiträde. På de grunder som har anförts i den allmänna motiveringen föreslås det att ett privat biträde skall vara advokat eller en biträdande jurist vid en advokatbyrå. De sistnämnda kan jämföras med advokater, då en advokat övervakar deras verksamhet och svarar för den. Endast av särskilda skäl skall någon annan person som har avlagt juris kandidatexamen kunna verka som biträde. Ett sådant skäl kan t.ex. vara att det är svårt att få en advokat i trakten, eller att det krävs särskild sakkunskap inom det område som sökandens sak gäller. Endast den omständigheten att sökanden meddelar att han uttryckligen önskar ett visst biträde skall inte betraktas som ett särskilt skäl att förordna någon annan än en advokat.

Till sistnämnda grupp hänförs också personer som har avlagt tidigare examen som motsvarar juris kandidatexamen. Även om någon annan än en advokat förordnas till

biträde, skall han när han verkar som biträde med stöd av rättshjälpslagen vara skyldig att iaktta god advokatsed.

I den föreslagna paragrafen uppräknas de domstolar där den som har beviljats rättshjälp kan välja antingen ett rättsbiträde eller ett privat biträde som sitt biträde. På de grunder som anges i den allmänna motiveringen föreslås det att ett privat biträdets tjänster skall kunna användas med allmänna medel på samma sätt som inom den nuvarande fria rättegången. Dessutom skall möjligheten att anlita ett privat biträde utvidgas i förvaltningslagskipningsärenden. Rättshjälpen skall alljämt täcka också extraordinära rättsmedel, dvs. klagan, ärenden som gäller återbrytande av laga kraft vunnna dom och ärenden som gäller återställande av försutten fatalitetid, som ansluter sig till huvudsaken och förs till nämnda domstolar.

Den som ansöker om rättshjälp skall i samband med sin ansökan kunna meddela vem han önskar få som sitt biträde. Om saken är sådan där ett privat biträde kan anlitas, kan sökanden välja en advokat eller ett rättsbiträde vid en rättshjälpsbyrå som sitt biträde. En förteckning över de advokater på orten som har anmält att de sköter rättshjälpsärenden skall finnas tillgänglig vid rättshjälpsbyrån.

När rättshjälpsstagaren använder en privat advokat som sitt biträde skall dennes samtycke till att sköta saken inhämtas innan rättshjälpsbeslutet fattas. Genom att biträdet anges i rättshjälpsbeslutet individualiseras ansvaret för rättshjälpsuppdraget. Därigenom visas också det förordnade biträdets rätt till ersättning av statens medel för skötseln av det enskilda rättshjälpsärendet. Genom sitt samtycke förbinder sig biträdet att iaktta de författningar och bestämmelser som gäller rättshjälpen. Det är nödvändigt samtycke ges separat för varje rättshjälpsbeslut, emedan en advokat alltid har möjlighet att vägra åta sig ett uppdrag. Han kan också vara jävig i en enskild sak. Samtycket skall kunna ges skriftligen i samband med ansökan, vilket för närvarande är fallet i fråga om ansökan om fri rättegång, eller begäras formfritt, t.ex. per telefon.

I 2 mom. skall det bestämmas att i övriga än i 1 mom. nämnda domstolssaker skall det vara rättsbiträdena som lämnar rättshjälp. Avvikelse från detta kan ske vid de tillfällen som nämns i 9 § den föreslagna lagen om förvaltning av rättshjälpsverksamheten.

De utgörs av jäv för rättsbiträdet, förhinder och annan orsak, varvid den som ansöker om rättshjälp anvisas till någon annan rättshjälpsbyrå eller en advokatbyrå.

I 3 mom. skall det bestämmas att den som enligt rättshjälpsbeslutet förordnats till biträde kan av godtagbart skäl tillfälligt sätta en annan person i sitt ställe. Han bör uppfylla behörighetsvillkoren för ett biträde. Den föreslagna bestämmelsen motsvarar 13 § lagen om fri rättegång.

2 kap. Rättshjälpsbeslut

9 §. *Ansökan.* Rättshjälp kan sökas hos vilken rättshjälpsbyrå som helst som är belägen inom rimligt besöksavstånd från sökandens boningsort. I samband med ansökan skall sökanden ge de uppgifter som behövs för beslutet och bekräfta dem med sin namnteckning. Samtidigt skall sökanden förete behövliga skriftliga utredningar ur vilka hans ekonomiska ställning och de förutsättningar som anknyter till saken framgår. För den som vill bli kund hos rättshjälpsbyrån kommer rättshjälpsbeslutet enligt det föreslagna systemet att fattas i samband med att sökanden har bokat tid för att rådgöra med ett rättsbiträde, på samma sätt som för närvarande vid allmänna rättshjälpsbyråer. I övriga angelägenheter skall sökanden eller hans ombud göra ansökan skriftligen eller muntligen. I klara fall kan ansökan göras och rättshjälpsbeslutet meddelas också per telefon, varvid ett skriftligt beslut skickas separat. Detta förutsätter dock att rättshjälpsbyrån redan har kontrollerat eller kan kontrollera de uppgifter om sökanden som behövs för att rättshjälp skall kunna beviljas. Vid behov skall man beställa tid hos rättshjälpsbyrån för att göra ansökan.

10 §. *Beviljande.* Förutsättningarna för rättshjälp prövas och rättshjälp beviljas i regel vid en rättshjälpsbyrå. Rättshjälp beviljas, om förutsättningarna gällande person i 3 § samt de ekonomiska förutsättningarna i 4 § och de rättsliga förutsättningarna i 5 § för sådan uppfylls. I samband med att rättshjälp beviljas förordnas ett biträde för sökanden och besluts huruvida sökanden skall betala en självriskandel av rättegångskostnaderna till staten. Ett rättsbiträde eller en av det ledande rättsbiträdet förordnad medlem av kanslipersonalen fattar beslutet om rättshjälp.

De ekonomiska förutsättningarna för rätts-

hjälp skall utredas av kanslipersonalen, med hjälp av ett adb-program som utarbetats för beviljande av rättshjälp. Inkomst- och förmögenhetsuppgifterna beträffande rättshjälpsökanden och dem som lever i samma hushålls som han, samt personer som han försörjer, antecknas enligt hans anmälan och kontrolleras vid behov ur skriftliga utredningar.

I klara fall kan beslutet också till den del det gäller de rättsliga förutsättningarna fattas av en medlem av kanslipersonalen som det ledande rättsbiträdet har förordnat att sköta dessa uppgifter. Klara är t.ex. sådana fall där sökanden har instämts som svarande i ett omfattande tvistemål som han bestrider av grundad anledning. I brottmålsrättegångar kan sådana fall där rättshjälpsökanden har instämts som svarande beträffande en gärning som han av grundad anledning bestrider och på vilken det enligt allmän straffpraxis följer fängelse betraktas som klara. I dessa fall kan kanslipersonalen bevilja rättshjälp. I andra än klara fall fattas beslutet av ett rättsbiträde. Rättsbiträdet prövar om saken är ringa på det sättet att rättshjälp inte beviljas eller om den är smärre på det sättet att rättshjälpen begränsas. En medlem av kanslipersonalen skall inte kunna fatta ett beslut som innebär avslag på ansökan om rättshjälp, utan ett sådant skall alltid fattas av ett rättsbiträde.

I den allmänna motiveringen har det redogjorts för problem som kan uppstå av att rättshjälp beviljas vid rättshjälpsbyrån i sådana fall då motparten till den som anhåller om rättshjälp redan är klient hos rättshjälpsbyrån. Det torde dock sällan uppstå problem, emedan sökanden kan vända sig till den rättshjälpsbyrå han önskar. Enligt den föreslagna paragrafen skall den som söker rättshjälp vid den rättshjälpsbyrå som biträder motparten hänvisas att söka rättshjälp vid en annan rättshjälpsbyrå. Rättshjälpsbeslutet kunde dock fattas vid den först nämnda rättshjälpsbyrån, om sökande begär det och omständigheterna inte utgör hinder för det. Det rättsbiträde som biträder motparten skall inte kunna fatta beslutet. Beroende på omständigheterna skall rättshjälpsökanden anvisas till en annan rättshjälpsbyrå t.ex. när sådana uppgifter som han är tvungen att ge för beslutet om rättshjälp har en väsentlig betydelse i huvudsaken, t.ex. i ett ärende som gäller underhåll.

Det föreslås att principen enligt vilken

rättshjälp beviljas från ansökningstidpunkten skall inskrivas i 2 mom. I det föreslagna systemet finns det inte ett sådant behov av retroaktivt beslut som det tidigare fanns i fri rättegång, där rättspraxis blev sådan att fri rättegång beviljades först i samband med behandlingen av huvudsaken. Hos rättshjälpsbyrån fås beslutet om rättshjälp genast när saken blir anhängig. Då får rättshjälpsökanden och hans ombud redan på förhand kännedom om rättshjälpsbeslutet och om sökandens eventuella partiella ersättningskyldighet till staten. Ofta har sökanden redan då ansökan görs haft en inledande konsultation med sitt biträde. Rättshjälpen omfattar naturligtvis en sådan inledande konsultation och det anses inte att rättshjälpen på den grunden har beviljats retroaktivt. Endast i undantagsfall skall rättshjälp beviljas retroaktivt. Behov att bestämma att rättshjälpen skall vara retroaktiv kommer att finnas när rättshjälp beviljas vid domstol. I dessa situationer skall det i rättshjälpsbeslutet föreskrivas från vilken tidpunkt rättshjälp beviljas. Enligt huvudregeln skall rättshjälp beviljas tidigast från den tidpunkt då sökanden har lämnat in sin ansökan till rättshjälpsbyrån eller från den första konsultation som skett innan man ansökt om rättshjälp.

11 §. *Beviljande vid domstolen.* Den domstol som behandlar huvudsaken skall kunna bevilja sökanden rättshjälp enligt prövning i två olika situationer. Om det vid rättshjälpsbyrån har utretts att de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp uppfylls, men det har ansetts att de rättsliga förutsättningarna enligt 5 § inte uppfylls eller att rättshjälpen skall begränsas enligt 6 och 7 §, skall sökanden oavsett rättsbitrådets avslagsbeslut eller begränsande beslut ännu av domstolen kunna begära ett rättshjälpsbeslut och förordnande av biträde. Emedan den domstol som prövar sökandens domstolssak i alla händelser utreder sakens rättsliga natur är det ändamålsenligt att de rättsliga förutsättningarna för rättshjälp skall kunna prövas vid den domstol som behandlar huvudsaken. Denna domstol har också de bästa förutsättningarna att se behovet av rättshjälp i saken. Genom detta förfarande kan onödigt ändringssökande undvikas. Också emedan det kan hända att saken under rättegångens lopp blir mera komplicerad än den var när parten ansökte om rättshjälp vid rättshjälpsbyrån är det viktigt att denna möjlighet att bevilja rättshjälp finns.

I 2 mom. föreslås en bestämmelse om att domstolen i undantagsfall skall ha prövningsrätt också i fråga om de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp. Behov av detta finns i de fall där rättegångskostnaderna på grund av sakens omfattning eller svårighetsgrad skulle bli oskäligt stora med hänsyn till rättshjälpsökandens ekonomiska omständigheter. Då skall domstolen kunna bevilja rättshjälp mot partiell ersättning. Emedan rättegångskostnadernas belopp i allmänhet framgår först när rättegången lider mot sitt slut, ser domstolen bättre än rättshjälpsbyrån att saken är komplicerad eller att det finns sådana andra omständigheter som orsakar osedvanligt stora rättegångskostnader. När sökandens ekonomiska omständigheter avvägs i relation till de kostnader som uppstår i saken utövas större prövningsmakt än i genomsnitt, och en sådan avvägning är svår att göra i tabellform. Därför är det motiverat att domstolen i dylika situationer skall få besluta om rättshjälp också till den del det är fråga om de ekonomiska förutsättningarna. Också i dessa situationer skall prövningen av de ekonomiska förutsättningarna basera sig på den utredning om sökandens ekonomiska omständigheter som rättshjälpsbyrån har fastställt.

12 §. *Innehållet i ett rättshjälpsbeslut.* Ur den föreslagna paragrafen framgår vad som skall anges i rättshjälpsbeslutet. Rättshjälpsökanden skall ges ett skriftligt beslut ur vilket det för det första framgår i vilken sak och från vilken tidpunkt rättshjälp lämnas. Om åtgärderna begränsas i enlighet med 6 § i samband med rättshjälpsbeslutet, skall det i beslutet anges vilka åtgärder rättshjälpen omfattar. För det andra skall i beslutet antecknas sökandens ekonomiska ställning, eventuell ersättningskyldighet till staten och ersättningens maximibelopp. Dessutom skall namnet på den som förordnats till biträde framgå av beslutet. Genom att beslutet är skriftligt tryggas rättshjälpsökandens möjlighet att yrka på rättelse och söka ändring i beslutet. Motsvarande uppgifter skall lagras i rättshjälpsbyråns datafil som originalprotokoll. När domstolen beviljar rättshjälp skall den underrätta rättshjälpsbyrån om detta.

Enligt lagen om förvaltningsförfarande skall ett beslut genom vilken ansökan avslås motiveras. I beslutet skall anges huruvida ansökan har avslagits på ekonomiska eller på rättsliga grunder samt motiveringen för avslaget. Till ett beslut genom vilken an-

sökan avslås samt till andra beslut i vilken rättelse kan sökas skall fogas anvisning för anförande av rättelseyrkande.

13 §. *Skyldighet att anmäla ändringar.* Enligt paragrafen skall både rättshjälpstagaren och hans biträde vara skyldiga att underrätta rättshjälpsbyrån om ändringar i de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp. Anmälningsplikten skall gälla sådana ändringar och fel på grund av vilka rättshjälpstagarens ersättningsskyldighet skulle kunna bestämmas på annat sätt än i beslutet om rättshjälp.

Ändringar och brister i de rättsliga förutsättningarna bedöms inom ramen för advokatuppdraget mellan biträdet och klienten. Sålunda förutsätter ändringar i de rättsliga förutsättningarna att biträdet överväger vilka åtgärder som är behövliga enligt 5 och 6 §, varför någon särskild bestämmelse om dem inte är nödvändig. När de rättsliga förutsättningarna inte längre finns upphör uppdraget.

14 §. *Ändring av beslut om rättshjälp.* Enligt den föreslagna paragrafen skall rättsbiträdet ändra beslutet om rättshjälp när han har fått kännedom om ändringar som har skett i eller om fel i uppgifterna som gäller de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälpen. När rättsbiträdet ändrar ett beslut om rättshjälp skall han samtidigt bestämma om beslutet är retroaktivt. Enligt huvudregeln skall det bestämmas att ett rättshjälpsbeslut som har ändrats på grund av ändrade omständigheter skall träda i kraft från den tidpunkt då ändringen skedde.

Vid bedömningen av om ersättningsskyldigheten skall vara retroaktiv skall rättshjälpstagarens ekonomiska omständigheter och situationen som helhet beaktas. Vid bedömningen skall det fästas avseende vid hur uppenbart fel det är fråga om och vad felet beror på. Ändringens eller felets storlek skall också beaktas vid bedömningen. Det kan bestämmas att ersättningsskyldigheten skall inträda från den tidpunkt då beslutet ändras, om uppgiftens felaktighet beror på misstag från rättshjälps sökandens eller hans biträdes sida och en retroaktiv ersättning skulle vara oskälig med hänsyn till den ersättningsskyldigas ekonomiska ställning. Om det avsiktligt ges felaktiga eller bristfälliga uppgifter om förutsättningarna för rättshjälp, eller om ändringar i förutsättningarna avsiktligt förtigs, blir det aktuellt att utöver retroaktiv ersättning också överväga om saken skall föras till straffrättslig prövning.

15 § *Upphörande av rättshjälp.* Med stöd

av den föreslagna paragrafen skall domstolen ha självständig prövningsrätt och kunna bestämma att rättshjälpen skall indras, om någon av de rättsliga förutsättningarna för rättshjälp i en sak som domstolen behandlar inte längre finns eller har saknats helt. Eftersom domstolen sätter sig in i huvudsaken och därigenom upptäcker behovet av rättshjälp när den behandlar huvudsaken, är det ändamålsenligt att den kan dra in rättshjälpen när det inte längre finns rättsliga eller ekonomiska förutsättningar för sådan. På motsvarande sätt skall rättshjälpsbyrån förordna att rättshjälpen upphör då man upptäcker att de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp helt saknats eller upphört.

Då rättshjälpen upphör på grund av bristfälliga eller felaktiga uppgifter, bestäms i allmänhet att ersättningsskyldigheten omfattar all rättshjälp som givits. Vid prövningen skall man dock kunna använda samma bedömningsgrunder som används när självriskan ändras med stöd av 14 §. Då domstolen eller rättshjälpsbyrån beslutar om upphörande skall de fastställa beloppet av det arvode och ersättningar som skall betalas till biträdet samt beloppet av rättshjälpstagarens ersättningsskyldighet till staten.

16 §. *Byte av biträde.* Det föreslås att domstolen och rättshjälpsbyrån med stöd av denna paragraf skall ha möjlighet att återkalla ett biträdes förordnande och förordna ett nytt biträde, om det finns grundad anledning till det. Biträdet skall kunna bytas ut på rättshjälpstagarens eller biträdets begäran. Då ett byte av biträde i allmänhet förorsakar staten tilläggsutgifter, är det nödvändigt att det finns tillräckliga grunder för en sådan begäran. En begäran om att biträdets förordnande skall återkallas skall motiveras, men det kan inte uppställas stränga krav i fråga om orsakerna för återkallade. Ett förtroendefullt förhållande mellan ombudet och hans huvudman är grunden för all advokatverksamhet. Om rättshjälpstagaren visar att detta förtroende har brutit, skall biträdets förordnande återkallas. Också ett privat biträde som har förordnats till biträde skall kunna begära att hans förordnande återkallas, varvid det kan krävas att han anger orsaken. Som grund för begäran kan anföras samma orsaker som i Finlands Advokatförbunds anvisningar om god advokatsed anges när det gäller att avstå från ett uppdrag. Sådana orsaker är bl.a. jäv, att huvudmannen begär att hans biträde skall handla lagstridigt, att

det finns avvikande åsikter om hur saken bör skötas, samt underlåtelse att betala förskott.

I mål och ärenden som behandlas vid domstol skall domstolen också på eget initiativ kunna besluta om byte av biträde. Bestämmelsen är viktig med tanke på kontrollen av rättshjälpens kvalitet. När domstolen följer med biträdenas arbete märker den bäst när ett biträde försummar sina åligganden eller när hans arbete annars är av så dålig kvalitet att den som är berättigad till rättshjälp inte får den hjälp han behöver av biträdet. På motsvarande sätt skall rättshjälpsbyrån av grundad anledning på eget initiativ kunna besluta om byte av biträde. Ett byte av biträde skall övervägas, om biträdet inte iakttar god advokatsed. Också av andra biträden än advokater skall det krävas att de iakttar god advokatsed vid skötseln av ett rättshjälpsärende. Emedan biträdenas arvoden betalas av allmänna medel kan det uppställas vissa kvalitetskrav på bitrådets verksamhet.

3 kap. Ersättningar

17 §. *Arvode och kostnadsersättning till privat biträde.* I paragrafen anges grunderna för betalningen av arvode och kostnadsersättning till ett förordnat privat biträde. Ett privat biträde skall ha rätt att av statens medel få arvode för de åtgärder han vidtagit i ett rättshjälpsärende och som på basis av en helhetsbedömning som skall företas i saken kan anses vara nödvändiga. Genom denna bestämmelse förpliktas de privata biträdena att pröva frågan om vilka åtgärder som i saken hör till rättshjälpen. Bedömningen skall vara likadan som den bedömning som ett rättsbiträde skall företa enligt 5 och 6 § beträffande rättshjälpens omfattning. För att arvode och ersättning skall kunna bestämmas och nödvändiga åtgärder bedömas skall biträdet förete en specificerad räkning över de åtgärder han vidtagit och över sina kostnader. På de grunder som anförts i den allmänna motiveringen föreslås det att närmare bestämmelser om grunderna för arvoden skall utfärdas genom förordning.

I 2 mom. skall det som huvudregel beskrivas att de ersättningar som betalas till biträdet skall täcka endast de kostnader som vid den domstol som behandlar saken normalt uppstår för ett ombud. Förslaget motvarar bestämmelsen i 15 § 1 mom. i den

nuvarande lagen om fri rättegång. I momentet avses i första hand situationer där en sökande som bor inom domstolsortens domkrets väljer till sitt biträde ett biträde som normalt arbetar inom en annan domkrets. På de grunder som anförts beträffande de föreslagna 5 och 6 § kan det inte anses vara skäligt att med allmänna medel betala de tilläggskostnader som uppstår av att det anlitas ett biträde som normalt arbetar inom en annan domkrets. En person som själv betalar sina rättegångskostnader skulle inte agera så i en normal sak. Den omständigheten att saken är exceptionellt svår eller av särskild natur samt att biträde väljs från rättshjälpsökandens hemort kan utgöra grund för att förordna till biträde även andra biträden än sådana som sköter advokatuppdrag på orten i fråga och att av statens medel betala de tilläggskostnader som detta förorsakar.

18 §. *Arvode enligt prövning i besvärdomstol.* I paragrafen föreslås besvärdomstolen få prövningsrätt när det gäller att bestämma ersättning till biträdet, om besvären är uppenbart grundlösa. Hovrätterna, länsrätterna, jorddomstolarna, vattendomstolarna, vattenöverdomstolen, högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen skall kunna låta bli att bestämma arvode när de konstaterar att besvären har varit uppenbart grundlösa. På motsvarande sätt skall högsta domstolen, när det är fråga om grundlösa ansökningar om besvärstillstånd, enligt prövning kunna låta bli att bestämma arvode för biträdet när besvärstillstånd har förvägrats.

Enligt vad som har anförts i den allmänna motiveringen kan man på basis av statistiska uppgifter sluta sig till att det hos hovrätterna sannolikt anförs besvär vilkas enda syfte är att uppskjuta verkställigheten. I sådana situationer kan rättshjälpsökanden inte anses ha sådant behov av rättsskydd att han bör erbjudas rättshjälp av allmänna medel. Det torde vara osannolikt att det anförs grundlösa besvär vid förvaltningsdomstolar och specialdomstolar. Den domstol som prövar besvären märker när besvärsansökan har gjorts utan sådana grunder som har att göra med tryggande av rättssäkerheten, och det är således ändamålsenligt att den skall ha möjlighet att enligt prövning besluta att arvode till biträdet inte skall betalas av statens medel.

19 §. *Bestämmande av arvoden och ersättningar.* I den föreslagna paragrafen före-

skrivs hur de förmåner som enligt 2 § hör till rättshjälpen skall bestämmas att utgå av statens medel. Domstolen skall bestämma arvodet till privata biträden när den behandlar huvudsaken. I andra angelägenheter skall det ledande rättsbiträdet bestämma ersättningen. När denna uppgift vid rättshjälpsbyrån förbehålls det ledande rättsbiträdet blir praxis mera enhetlig än om varje rättsbiträde fattar ersättningsbeslut. Bestämmelser om de principer som skall iaktas när beloppet av de ersättningar som skall betalas till biträdet skall utfärdas i 17 § och i förordning som utfärdas med stöd av den.

Enligt det föreslagna 2 mom. skall man vid bestämmande av de ersättningar som skall betalas till vittnen och för annan bevisning iaktta samma principer som anges i lagen och förordningen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/1972 och 813/1972). Denna lagstiftning skall iaktas också när dessa ersättningar bestäms och utbetalas samt när ändring söks i ett avgörande som gäller ersättningens belopp. Arvoden och ersättningar till tolkar skall ersättas på samma grunder som de ersättningar som skall betalas till svarandens tolk i en brottmålsrättegång.

Om ett biträde tillfälligt har fått sätta någon annan i sitt ställe med stöd av 8 §, kan arvodet och ersättning för de biträdestjänster som ställföreträdaren har utfört bestämmas att utgå särskilt till honom.

Ersättningar som avses i denna paragraf och som skall betalas av statens medel skall bestämmas när behandlingen av saken avslutas i domstolen. För varje rättsinstans bestäms arvoden och ersättningarna särskilt. Om domstolen bestämmer att rättshjälpen skall upphöra eller återkallar biträdet förordnande, skall den samtidigt bestämma det arvode och den ersättning som skall betalas till biträdet för dennes åtgärder. Om rättshjälp beviljas efter ett besvär sedan huvudmålet redan behandlats, fastställer den domstol som behandlat huvudsaken arvodet och ersättningarna. Beträffande arvoden och ersättningarna anförs besvär till hovrätten. I de fall då det ledande rättsbiträdet bestämmer arvodet och ersättningen, skall arvodet bestämmas när man slutar ge rättshjälp. I dessa fall söks ändring i arvoden och ersättningar av länsrätten.

20 §. *Rättshjälpsbyråns debiteringsgrunder.* Enligt den föreslagna paragrafen skall bestämmelser om rättshjälpsbyråns debite-

ringsgrunder utfärdas genom förordning. Debiteringsgrunderna blir då enhetliga i hela landet, varvid de som får rättshjälp mot självriskandel försätts i en jämbördig ställning sinsemellan. När debiteringsgrunderna bestäms skall man beakta de kostnader som uppstår av att rättshjälp lämnas vid rättshjälpsbyrån.

21 §. *Rättshjälpsavgift.* På de grunder som anförts i den allmänna motiveringen föreslås det att det skall bestämmas en rättshjälpsavgift. Avgiften skall uppbäras i samband med att rättshjälp beviljas, och genom lag skall det bestämmas att dess belopp är 200 mk. Om rättshjälpsstagarens inkomster är så små att han skulle vara berättigad till utkomststöd skall ingen rättshjälpsavgift uppbäras av honom. Förutsättningarna för befrielse från avgiften skall bestämmas genom förordning. Rättshjälpsbyrån skall uppbära avgiften. Den skall betalas till rättshjälpsbyråns kassa och i annat fall skall sökanden ges en bankgiroblankett. Rättshjälpsökanden skall underrättas om avgiften redan när han beställer tid för att ansöka om rättshjälp.

Avgift skall inte uppbäras för sådan rådgivning som en myndighet är skyldig att lämna enligt lagen om förvaltningsförfarande. Sådan rådgivning omfattar t.ex. uppgiften att anvisa kunden till rätt myndighet eller att upplysa honom om förfarandena vid olika myndigheter. Ett sådant råd är t.ex. att anvisa kunden till rätt myndighet eller att redogöra för olika förfaringssätt som myndigheterna tillämpar eller något annat mindre råd.

22 §. *Bestämmande av självriskandel.* I mål och ärenden där ett privat biträde har lämnat rättshjälp skall den domstol som behandlar huvudsaken fastställa beloppet av den självriskandel som skall betalas av den som har fått rättshjälp mot partiell ersättning. I övriga angelägenheter skall det vara rättsbiträdet som bestämmer den självriskandel som skall betalas till staten. Ersättningens belopp skall beräknas på summan av de ersättningar som med stöd av 19 § skall betalas av statens medel, enligt den procentandel eller det maximibelopp som i rättshjälpsbeslutet har bestämts utgöra rättshjälpsstagarens självriskandel. Vid fastställande av självriskandel beaktas den mervärdesskatt som ingår i biträdetes räkning. I enlighet med gällande praxis föreslås att det i paragrafen skall intas en bestämmelse enligt vilken rättshjälpsbyrån kan uppbära självriskaande-

len eller en del av den som förskott.

Enligt 2 mom. skall för ringa juridiska råd inte uppbäras någon partiell ersättning. Eftersom det av dem som får rättshjälp mot partiell ersättning alltid, på grund av deras ekonomiska ställning, skall uppbäras rättshjälpavgift enligt den föreslagna 21 §, skulle det kunna hända att totalkostnaderna för råden skulle bli oskäligt höga om man inte i dessa situationer skulle avstå från att uppbära partiell ersättning. Med ringa råd avses ett juridiskt råd som ges vid en förhandling som varar i ungefär en halv timme. Biträdet behöver inte utföra något särskilt utredningsarbete för det, ty ett biträde ger ett ringa juridiskt råd på basis av sin sakkunskap. Ett ringa råd omfattar inte uppgörande av handlingar och innebär inte att biträdet sätter sig in i saken på ett mera omfattande sätt.

23 §. *Dröjsmålsränta på ersättning.* Det föreslås att en bestämmelse om dröjsmålsränta skall tas in i lagen. Detta behövs för att rättshjälpens självriskandelar och rättshjälpavgifter skall betalas i normal ordning och inte uppskjutas i onödan. Fördröjda betalningar orsakar indrivningskostnader och ränteförluster. I vissa fall kräver indrivningen av dröjsmålsränta så mycket arbete att det inte är ändamålsenligt. Då kan rättshjälpbyrån enligt prövning avstå från att uppbära dröjsmålsränta.

Som dröjsmålsränta föreslås dröjsmålsränta enligt 4 § 3 mom. räntelagen (633/1982). Denna ränta är sju procentenheter större än den av Finlands Bank fastställda referensränta som gäller vid ifrågavarande tidpunkt. Motsvarande ränta har föreskrivits för ett flertal offentliga avgifter, bl.a. för avgifter inom den allmänna rättshjälpverksamheten. Förfallodagen skall inte kunna sättas ut så att den infaller tidigare än en månad från domen givits eller den dag då räkningen har skickats.

24 §. *Indrivning av ersättning i utsväningsväg.* Enligt den föreslagna paragrafen skall ersättningar som avses i rättshjälpslagen med stöd av rättsbitrådets beslut kunna indrivnas hos rättshjälpstagaren i den ordning som bestäms i lagen om indrivning av skatter och avgifter i utsväningsväg (367/1961). Den betalningsskyldiga skall höras innan beslutet fattas. Det rättsskyddsmedel som står till buds för den betalningsskyldige är att han kan framställa rättelseyrkande hos rättshjälpbyrån. Dessutom kan han anföra grundbesvär med stöd av 8 § lagen om in-

drivning av skatter och avgifter i utsväningsväg. Den föreslagna bestämmelsen motsvarar det förfarande som föreskrivs i lagen om allmän rättshjälpverksamhet.

25 §. *Ersättningsskyldighet för rättshjälpstagarens motpart.* Det föreslås att det i denna paragraf för rättshjälpstagarens motpart skall bestämmas ersättningsskyldighet i ett rättshjälpärende på samma sätt som det i 21 kap. rättegångsbalken, 9 kap. lagen om rättegång i brottmål och 13 kap. förvaltningsprocesslagen föreskrivs om ersättning av rättegångskostnaderna mellan parterna. Den domstol som behandlar huvudsaken skall, när den fastställer ersättningsbeloppen, ålägga rättshjälpstagarens motpart att betala ersättningarna till staten och rättshjälpstagaren. Till staten skall det betalas ersättning för de kostnader staten orsakats i saken, inklusive den mervärdesskatt som ingår i bitrådets räkning. Från dem avdras ett belopp som motsvarar den självriskandel som har bestämts med stöd av 22 § och som rättshjälpstagaren skall betala till staten. Till rättshjälpstagaren skall således betalas ersättning för de kostnader han har betalat i saken och för ovan nämnda självriskandel. Bl.a. rättshjälpavgiften hör till kostnaderna.

4 kap. Särskilda bestämmelser

26 §. *Rättshjälp i en sak som sköts utomlands.* Det föreslås att huvudregeln skall vara att rättshjälp i angelägenheter som sköts utomlands endast skall omfatta allmän rådgivning. Detta kan inbegripa uppsättande av ett brev eller en handling, men inte biträdande vid behandling i domstol. I enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringens kan rättshjälp av sådan omfattning anses tillräcklig i angelägenheter som behandlas utomlands, emedan varje stat i enlighet med internationella fördrag och internationell rättspraxis ansvarar för att principerna om rättvis rättegång iaktas vid dess domstolar.

Enligt 2 mom. skall det dock undantagsvis vara möjligt att få mera omfattande rättshjälp också i en angelägenhet som sköts utomlands. För att rättshjälp skall kunna beviljas i en angelägenhet som behandlas utomlands skall det dock alltid krävas särskilda skäl. Prövningen skall ske på basis av rättshjälpssökandens behov av rättsskydd och på att det kan anses vara rimligt att rättshjälpkostnader i saken ersätts av all-

männa medel. Därvid skall man beakta sakens betydelse för sökanden, sakens art och omständigheterna i sin helhet. Kostnaderna för en angelägenhet som sköts utomlands skall kunna ersättas endast i de fall då särskilt vägande humanitära skäl talar för det. Sådana fall är det fråga om t.ex. när de gäller kapning av barn eller brottmål i vilka en i Finland bosatt person som utomlands har fallit offer för ett sexualbrott behöver rätts-hjälp.

Emedan avsikten är att rätts-hjälp utomlands skall beviljas bara i särskilda situationer, föreslås det att uppgiften att bevilja rätts-hjälp skall ankomma på justitieministeriet. Rättspraxis blir enhetlig då behandlingen av ärendena koncentreras till ett ställe. Uppgiften att utreda förutsättningarna för rätts-hjälp i en sak som skall behandlas utomlands skulle vara oskäligt betungande för enskilda rätts-hjälpsbyråer, emedan de saknar kännedom om andra länders rättssystem.

Justitieministeriet skall också bestämma de ersättningar som av statsmedel skall betalas till ett biträde och övriga kostnader på grund av den rätts-hjälp som beviljats i en angelägenhet som skall behandlas utomlands. Närmare bestämmelser om grunderna för dessa ersättningar skall utfärdas genom förordning.

27 §. *Juridisk rådgivning i vissa situationer.* Den föreslagna paragrafen är ägnad att uppfylla vissa bestämmelser i konventionen om internationell rätts-hjälp. Dessa bestämmelser gäller juridisk rådgivning till personer som omfattas av konventionen. En särskild bestämmelse behövs med tanke på de situationer som rätts-hjälpen annars inte skulle täcka med stöd av denna lag.

28 §. *Jäv för rättsbiträde.* I paragrafens 1 mom. stadgas om jäv för rättsbiträdena. I fråga om de principer som gäller i detta avseende skall bestämmelserna om jäv för rättsbiträdena motsvara de regler om jäv för advokater som inskrivits i Finlands Advokatförbunds anvisningar om god advokatsed. Rättsbiträden vid samma byrå skall vara jäviga att biträda motparter. Rättsbiträden vid olika byråer skall kunna vara biträden för motparter, om det inte i enskilda fall föreligger något hinder för det. Direktören för rätts-hjälpsverksamheten skall dock vara jävig att vara ombud för en motpart till den som är kund till ett rättsbiträde vid en rätts-hjälpsbyrå inom hans hovrättsdistrikt.

29 §. *Rättelse och ändringssökande.* Frågan om beviljande av rätts-hjälp avgörs enligt

huvudregeln vid rätts-hjälpsbyrån. Den möjlighet att bevilja rätts-hjälp som den domstol som behandlar huvudsaken har utgör i detta hänseende en utvidgning. För att undvika parallella ändringssökningar föreslås det att ett besvärshjälpsförbud införs gällande avgöranden som den domstol som behandlar huvudsaken har fattat om beviljande av rätts-hjälp. Med dessa avgöranden jämföras sådana avgöranden som gäller byrån av biträde och sökandens ersättningsskyldighet till staten. Enligt 1 mom. i den föreslagna paragrafen får ändring i domstolens avgörande om beviljande eller upphörande av rätts-hjälp upphörande, byte av biträde och fastställande av självriskandel inte sökas genom besvär.

I rätts-hjälpsbyråns avgörande skall man inte heller direkt få söka ändring genom besvär. En förutsättning för ändringssökande är att ärendet först förs till rätts-hjälpsbyrån för att behandlas på nytt i rättelseförfarande. Detta förfarande används i förvaltningen inom olika förvaltningsområden.

Den som är missnöjd med ett rätts-hjälpsbeslut skall enligt det föreslagna 2 mom. kunna yrka på rättelse hos rätts-hjälpsbyrån. Ändring i rättelsebeslutet skall sökas genom besvär hos länsrätten. Ett rätts-hjälpsbeslut är ett förvaltningsbeslut som bygger på ett i någon mån summariskt förfarande. På grundval av ett rättelseyrkande som sökanden framställt skall det beslut som har fattats ses över grundligt vid rätts-hjälpsbyrån till den del sökanden yrkar ändring i beslutet, och vid behov skall beslutet rättas. På det sättet kan man undvika att det söks ändring i onödan.

Förfarandet med rättelseyrkande tryggar också rätts-hjälps sökandens ställning. Det är enklare att framställa ett rättelseyrkande än att anföra besvär över ett beslut. Yrkandet skall kunna framställas muntligen eller skriftligen genom att sökanden anger till vilka delar han yrkar ändring i beslutet och vad som är grunden för yrkandet. Avsikten är att sökanden skall kunna framställa sitt rättelseyrkande själv, utan hjälp av ombud.

I mål och ärenden som beträffande huvudmålet skall behandlas vid domstol skall rättelseyrkande framställas inom 30 dagar från den dag då huvudsaken har avgjorts i domstolen genom ett lagakraftvunnet avgörande. För att onödiga rättelseyrkanden och onödigt ändringssökande skall kunna undvikas är det nödvändigt att det för framställande av rättelseyrkande bestäms en tidsfrist

som avviker från det sedvanliga. Tack vare detta kan rättshjälpsökanden först utnyttja sin rätt att be om ett rättshjälpsbeslut av domstolen, om rättshjälpsbyrån har avslagit ansökan på rättsliga grunder eller begränsat rättshjälpen. Vid behandlingen av saken har domstolen i alla händelser satt sig in i det, och det är således ändamålsenligt att den domstol som prövar huvudsaken kan pröva frågan om de rättsliga förutsättningarna för rättshjälp innan rättelseyrkande anförs och ändring söks.

Ändring i ett rättshjälpsbeslut som en rättshjälpsbyrå har fattat skall sökas i administrativ väg hos länsrätten och vidare hos högsta förvaltningsdomstolen. På förfarandet skall förvaltningsprocesslagen tillämpas. Besvärstiden börjar löpa när sökanden har fått del av rättelsebeslutet.

Om ansökan om rättshjälp har avslagits på grund av att de ekonomiska förutsättningarna inte uppfylls, kan domstolen bevilja rättshjälp endast i en sådan exceptionell situation som avses i 11 § 2 mom. Vanligen ligger det i rättshjälpsökandens intresse att yrka på rättelse och söka ändring omedelbart när han har fått ett beslut där ansökan om rättshjälp har avslagits på ekonomiska grunder eller där rättshjälp har beviljats mot partiell ersättning. Samma behov att söka ändring omedelbart gäller också för angelägenheter som inte behandlas i domstol.

Den omständigheten att besvär över rättshjälpsbeslutet är anhängiga hindrar inte att huvudsaken behandlas i domstol. Innan länsstyrelsen och högsta förvaltningsdomstolen avgör besvär angående frågan om huruvida de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp uppfylls kontrollerar de i den sak som är under behandling om ansökan om rättshjälp har gjorts vid den domstol som behandlar huvudsaken och huruvida det redan har meddelats beslut beträffande ansökan. Om ansökan om rättshjälp redan har beviljats vid allmän domstol, i länsrätten eller i högsta förvaltningsdomstolen i samband med behandlingen av huvudsaken, förfaller den ansökan som är under behandling. Om ansökan om rättshjälp avslås i den domstol som behandlar huvudsaken, får fullföljdomstolen för kännedom det material som gäller saken och som finns hos domstolen.

Även om länsrätten skulle ha förkastat ändringsansökan, kan domstolen även efter länsrättens avgörande, när domstolen behandlar huvudsaken, bevilja rättshjälp på

grund av ändrade förhållanden som visas i saken. Sökanden kan också när som helst göra en ny rättshjälpsansökan, om omständigheterna efter att rättshjälpsbeslutet meddelades har ändrats så att sökanden anser sig vara berättigad till rättshjälp.

Det föreslås att det skall föreskrivas att besvären skall behandlas i brådskande ordning i länsrätten. Motsvarande bestämmelse ingår i den nuvarande lagen om fri rättegång. Det är nödvändigt att besvären behandlas i brådskande ordning, emedan rättshjälpsökandens ställning i förhållande till biträdet är beroende av det avgörande som meddelas med anledning av besvären. Då rättelseyrkandet till sin art är ett sådant förfarande som kräver avgörande i brådskande ordning är det inte nödvändigt att med en bestämmelse om brådskande behandling.

Över tingsrättens beslut om arvode och ersättningar till privata biträden, vittnen och tolkar skall besvär anföras till hovrätten.

30 §. *Åtgärder i samband med avslag på ansökan om rättshjälp.* I paragrafen skall det föreskrivas att ett rättsbiträde skall vara skyldigt att biträda rättshjälpsökanden i brådskande angelägenheter när denne begär det, även om ansökan om rättshjälp avslås och rättelseyrkande förkastas. För allmänna rättsbiträden föreskrivs en sådan skyldighet i 16 § lagen om allmän rättshjälpsverksamhet. I vårt system har privata advokater inte en skyldighet att ställa upp som biträde. Om ansökan om rättshjälp avslås i en sak där sökanden har ett privat ombud, har sökanden möjlighet att komma överens om förfarandet med sitt ombud eller be ett rättsbiträde om hjälp för att sköta nödvändiga åtgärder. Rättsbitrådets skyldighet att bistå fortgår tills rättshjälpsbesvären har avgjorts i länsrätten. Då har man fått ett avgörande i saken av besvärdomstolen, och saken är inte längre beroende av ett förvaltningsbeslut. Om besvär inte anförs, upphör skyldigheten att biträda när fristen för anförande av besvär har löpt ut.

Om besvären förkastas, skall sökanden vara skyldig att betala ersättning till rättshjälpsbyrån för de åtgärder som vidtagits samt för kostnaderna. Ersättningen belopp skall motsvara det advokatarvode som i motsvarande angelägenheter i genomsnitt uppbärs.

31 §. *Närmare bestämmelser.* Närmare bestämmelser om verkställigheten av lagen utfärdas genom en förordning.

5 kap. Ikraftträdande

32 §. *Ikraftträdande.* Lagen avses träda i kraft den 1 juni 1998. Genom denna lag skall lagen om fri rättegång samt lagen om allmän rättshjälpsverksamhet jämte ändringar upphävas. Om fri rättegång eller allmän rättshjälp har beviljats med stöd av de lagar som gäller när den föreslagna lagen träder i kraft, skall dessa tidigare lagar alltjämt tillämpas på dessa ärenden. De ersättningar som hos dem som ansökt om allmän rättshjälp har uppburits för detta och deras motparter ersättningar skall dock uppbäras till staten från den 1 juni 1998. De statsanställda rättsbiträdena skall vara skyldiga att slutföra sina uppdrag. I första hand skall samma rättsbiträde fortsätta att sköta saken, men om detta inte är möjligt t.ex. på grund av att rättsbiträdet har flyttat till annan ort, skall ett annat rättsbiträde sköta saken.

1.2. Lag om förvaltning av rättshjälpsverksamheten

1 §. I den föreslagna paragrafen anges rättshjälpsbyråernas huvudsakliga uppgift, dvs. uppgiften att ge rättshjälp. I fråga om de övriga uppgifterna skall paragrafen innehålla en hänvisning till rättshjälpslagen och till annan lagstiftning. Vid rättshjälpsbyråerna fattas beslut om beviljande av rättshjälp. Dessutom skall man vid rättshjälpsbyråerna bl.a. bestämma de ersättningar som rättshjälpstagarna skall betala i vissa angelägenheter samt uppbära ersättningarna. En rättshjälpsbyrå skall kunna ha en filialbyrå, med vilket avses en byrå där ett rättsbiträde arbetar på heltid. Dessutom skall en rättshjälpsbyrå kunna ha filialmottagningar, där det på basis av tidsbeställning tas emot kunder under vissa, regelbundet återkommande tider.

2 §. Enligt den föreslagna paragrafen skall justitieministeriet bestämma rättshjälpsbyråernas placeringskommuner. Avsikten är att det skall inrättas ca 70 rättshjälpsbyråer, främst i de kommuner där det finns en tingsrätt. Rättshjälpsökandena skall få vända sig till den rättshjälpsbyrå de vill. Därför är det inte nödvändigt att särskilt fastställa verksamhetsområden för rättshjälpsbyråerna. Justitieministeriet skall även besluta om rättshjälpsbyråernas filialbyråers och filialmottagningars placering.

3 §. Det skall inte finns någon egentlig mellannivå inom rättshjälpsverksamheten. I

varje hovrättsdistrikt skall det finnas en direktör för rättshjälpsverksamheten. En direktör för rättshjälpsverksamhet skall ha till uppgift att svara för att det finns ett rättvist utbud av rättshjälpstjänster inom hovrättsens domkrets. Han skall därigenom ha ett visst ansvar för verksamhetens utveckling. Direktören för rättshjälpsverksamheten skall samtidigt vara chef för en rättshjälpsbyrå. I fråga om skötseln av en enskild sak skall direktören för rättshjälpsverksamheten inte ha behörighet att ingripa i ett annat rättsbiträdes verksamhet. Direktören för rättshjälpsverksamheten skall samtidigt verka som rättsbiträde och skall i mån av möjlighet fortlöpande sköta rättshjälpsuppdrag.

Justitieministeriet skall föra resultatförhandlingar med direktörerna för rättshjälpsverksamheten. Vid dessa förhandlingar skall behovet av resurser och resultatmålen för hela distriktet samt för de enskilda direktörernas egna rättshjälpsbyråer fastställas. Direktörerna för rättshjälpsverksamheten skall föra motsvarande förhandlingar med de övriga rättshjälpsbyråerna i distriktet. Direktören för rättshjälpsverksamheten skall få ta initiativ för att omorganisera verksamheten inom det egna området. Dessutom skall han ge utlåtanden i utnämningssärenden.

4 §. En rättshjälpsbyrå skall ledas av ett ledande rättsbiträde och den skall ha behövligt antal rättsbiträden. Det ledande rättsbiträdet skall svara för byråns förvaltning och för hur arbetet organiseras vid byråen. Av verksamhetens natur följer att varje rättsbiträde skall sköta sina egna uppdrag mycket självständigt.

Målsättningen har varit att utforma behörighetsvillkoren för rättsbiträdena så att de så långt som möjligt motsvarar behörighetsvillkoren för advokater. Därigenom understryks likheten mellan rättsbiträdenas verksamhet och advokaternas verksamhet. Rättsbiträdena gör ett motsvarande arbete som de privata advokaterna. Av rättsbiträdena skall det krävas samma praktiska erfarenhet som av advokaterna. Ett undantag är dock att ett rättsbiträdes behörighetsvillkor uppfylls genom tillräcklig domarerfarenhet.

För att få bli advokat krävs det att sökanden har förvärvat den skicklighet som krävs för utövande av advokatverksamhet samt att han förvärvat praktisk erfarenhet i dylik verksamhet genom att efter avlagd examen under minst fyra år ha varit verksam på rättsvårdens område eller i därmed jäm-

förbara befattningar eller uppdrag som förutsätter juridisk utbildning, i varje fall under minst två år som allmänt rättsbiträde, som biträde hos en advokat eller som självständig handhavare av advokatuppdrag eller i annan sådan syssla där han i motsvarande mån har utfört advokatuppdrag. Enbart domstolspraktik kan inte betraktas som sådan domarerfarenhet som skulle räcka som behörighetsvillkor för ett rättsbiträde. Med hänsyn till att det av en blivande advokat krävs minst fyra års arbetserfarenhet, inklusive två år i advokatuppdrag, skall motsvarande tidsmässiga krav också uppställas i fråga om domarerfarenheten.

5 §. Justitieministeriet skall anförtros uppgiften att utnämna de ledande rättsbiträdena och de övriga rättsbiträdena. Nämnna tjänster är av central betydelse med tanke på rättsvården. Uppgiften att sköta utnämningarna till övriga motsvarande tjänster har också anförtrotts antingen justitieministeriet eller justitiekanslern. Därför är det motiverat att justitieministeriet sköter ifrågavarande utnämningar. Vid utnämningen skall det beaktas att tjänster ges både på finska och svenska så som språklagen (148/1922) förutsätter.

Avsikten är att direktörerna för rättshjälpsverksamheten skall förordnas på viss tid. Ett förordnande på viss tid lämpar sig bäst för uppdragets natur. En direktör för rättshjälpsverksamheten skall återgå till att sköta sin tjänst som ledande rättsbiträde på heltid när ett annat ledande rättsbiträde förordnas till direktör för rättshjälpsverksamheten.

6 §. Bestämmelserna om god advokatsed skall tillämpas på ett rättsbiträde när det är fråga om egentligt advokatarbete. Rättsbiträdena skall också stå under Finlands Advokatförbunds tillsyn. Till denna del motsvarar regleringen gällande lagstiftning. Genom detta understryks likheten i rättsbiträdenas och de privata advokaternas uppgifter.

7 §. I paragrafen skall rättsbiträdena förbjudas att vara delägare i en sammanslutning som bedriver advokatverksamhet. Rättsbiträdena skall inte heller få ha någon annan bisyssla som inverkar menligt på hans uppgift. Regleringen motsvarar gällande lagstiftning. På rättsbiträdena skall också statstjänstemannalagens (750/1994) bestämmelser om förbud att ha bisyssla och om bisysslotillstånd tillämpas.

8 §. Enligt den föreslagna paragrafen skall ett rättsbiträde i vissa fall alltjämt kunna lämna rättshjälp även mot full ersättning. Av

de skäl som anförts i den allmänna motiveringen är det dock meningen att denna möjlighet skall begränsas jämfört med vad som är möjligt enligt gällande lagstiftning. Rättshjälp skall lämnas mot full ersättning, om detta underlättar organiseringen av rättshjälpsverksamheten. Detta kommer i fråga närmast i glest bebyggda trakter. En tilläggsförutsättning är att det är svårt att få advokattjänster på orten. I vissa fall har det visat sig vara svårt att få advokattjänster. I undantagsfall skall rättshjälp mot full ersättning kunna beviljas också sådana personer som inte har fått motsvarande tjänster hos advokaterna på orten.

Enligt 2 mom. skall ett rättsbiträde få sköta till slut ett redan påbörjat uppdrag i situationer där omständigheterna har ändrats så att kunden inte längre är berättigad till rättshjälp. Om saken redan har hunnit skötas mycket långt är det ofta inte ändamålsenligt att byta ombud. Förändringarna kan antingen gälla sökandens ekonomiska situation eller den sak som skall skötas. Det kan t.ex. varar fråga om att ett ursprungligen tvistigt äktenskapsskillnadsärende förändras så att det blir ett ärende som sköts på gemensam ansökan, varvid också den andra makens ekonomiska ställning har betydelse vid prövningen av om rättshjälp skall beviljas.

Enligt det föreslagna 3 mom. skall det i ovan nämnda angelägenheter uppbäras full ersättning. Med detta avses en ersättning som motsvarar det genomsnittliga advokatarvode som uppbärs på orten. I angelägenheter som sköts mot full ersättning skall inte den i 20 § rättshjälpslagen avsedda förordningen som innehåller debiteringsgrunderna för rättshjälpen tillämpas, emedan det i dessa situationer inte är fråga om att ge rättshjälp enligt rättshjälpslagen.

9 §. I den föreslagna paragrafen uppräknas de grunder på vilka ett rättsbiträde skall vara skyldig att anvisa en rättshjälpsökande till någon annan rättshjälpsbyrå eller till ett privat ombud. Utöver jäv skall sakens brådskande natur och förtroendeklyfta anges som sådana grunder, men också någon annan orsak som inte nämns i lagen kan utgöra skäl att anvisa kunden annanstans. Sökanden skall anvisas annanstans på grund av sakens brådskande natur, om de uppdrag som rättsbiträdena vid rättshjälpsbyrån har fått redan tidigare kräver omedelbara åtgärder och dessa biträden därför är förhindrade att sköta den brådskande saken inom utsatt tid. Så

som god advokatsed förutsätter skall ombudet bytas ut, om det saknas förtroende mellan rättsbiträdet och den som är berättigad till rättshjälp eller om förtroendet upphör. Emedan advokatverksamheten bygger på ett förtroendeförhållande, är ett sådant förhållande en ovillkorlig förutsättning för att uppdraget skall kunna skötas.

10 §. Enligt den föreslagna paragrafen skall rättsbiträdena vara skyldiga att ge varandra handräckning. Regleringen motsvarar gällande lagstiftning. Avsikten är att den rättshjälpsbyrå som har fått handräckning inte skall debiteras för handräckningen. Handräckning skall även ges åt rättshjälpsmyndigheter i andra länder kostnadsfritt. Det arbete som utförts som handräckning skall beaktas i den räkning som den rättshjälpsbyrå som fått det egentliga uppdraget eventuellt ger till rättshjälpsstagaren att betala.

11 §. I den föreslagna paragrafen föreskrivs om tystnadsplikt för personalen inom rättshjälpsverksamheten. Bestämmelsen motsvarar gällande lagstiftning. Dessutom skall 40 kap. 5 § strafflagen, som gäller brott mot tjänstehemlighet, vara tillämplig på personalen.

12 §. Den allmänna styrningen av verksamheten och tillsynen över den skall alljämt ankomma på justitieministeriet. Regleringen motsvarar gällande lagstiftning.

13 §. Den föreslagna paragrafen innehåller ett sedanligt bemyndigande att utfärda närmare bestämmelser samt en bestämmelse om rättshjälpsbyråns arbetsordning. Det ledande rättsbiträdet skall fastställa arbetsordningen.

14 §. Den föreslagna paragrafen skall innehålla en ikraftträdelsebestämmelse. Lagen avses träda i kraft den 1 juni 1998.

För att verksamheten skall kunna fortsätta utan avbrott måste vissa förberedande åtgärder vidtas i god tid innan lagen träder i kraft. Det är bl.a. fråga om att bestämma byråernas placeringar, besluta om filialbyråer och filialmottagningar, inrätta tjänster, utnämna tjänstemän samt planera arbetet vid varje byrå. Ett bemyndigande att göra detta föreslås ingå i 2 mom.

Avsikten är att de nuvarande tjänsteinnehavarna inom rättshjälpsverksamheten skall få företräde när de nya tjänsterna besätts. Därför skall tjänsterna inte förklaras lediga när de skall besättas första gången, utan de nuvarande tjänsteinnehavarna och den nuvarande personalen i arbetsavtalsförhållande skall få anmäla sig till tjänsterna. Nya byråer

skall inte inrättas på alla de orter där det i dag finns en rättshjälpsbyrå. Arbetsmängderna förutsätter också annars att tjänster i viss utsträckning överförs till andra orter än de där de nuvarande tjänsterna finns. Därför kan inte alla arbetstagare garanteras en tjänst på den nuvarande orten. Enligt lagförslaget skall de nuvarande tjänsteinnehavarna utnämnas till en ny tjänst som inrättas inom samma hovrättsdistrikt. Med samtycke av tjänsteinnehavaren skall han även kunna utnämnas till en tjänst som inrättas inom ett annat hovrättsdistrikt. Den som år 1996 eller tidigare har utnämnts till en tjänst inom rättshjälpsverksamheten skall garanteras en ny tjänst. Under övergångsperioden kommer det inte ännu att finnas nya byråer eller behöriga tjänstemän vid byråerna. Avsikten är därför att behörigheten att utnämna personer denna första gång till alla tjänster, också när det gäller kanslipersonalen, skall anförtros justitieministeriet. De tjänster som förblir obesatta vid nämnda förfarande skall förklaras lediga i normal ordning.

När villkoren för tjänsteförhållandet för de nya tjänsterna bestäms skall den tid personen i fråga har arbetat i kommunens tjänst beaktas som tid i statens tjänst. Den omständigheten att verksamheten överförs från kommunen till staten skall inte påverka tjänstemännens semesterrättigheter. Under övergångsåret kommer tjänstemännen dock inte att ha ett fullt kvalifikationsår i statens tjänst och därför skulle de enligt de allmänna bestämmelserna vara berättigade till en kortare semester. Det föreslås därför att 4 mom. skall innehålla en bestämmelse som garanterar tjänstemännen samma rätt till semester som den de skulle ha haft om de hade fortsatt i kommunens tjänst. De nya byråerna skall inleda sin verksamhet den 1 juni. Tjänsteinnehavarna kommer således inte att ha hållit semestern för övergångsåret innan de övergår i statens tjänst. För klarhetens skull är det skäl att föreskriva om att de i statens tjänst kan hålla den semester de har intjänat hos kommunen. Denna regel skall också gälla s.k. semesterersättningsledighet.

I det föreslagna 5 mom. anges att de allmänna rättshjälpsbyråernas lösöre övergår till staten tillsammans med verksamheten. Detta skall också gälla rättshjälpsbyråns arkiv, emedan arkivet huvudsakligen innehåller material som hänför sig till advokatverksamheten. Detta material behövs också i fortsättningen.

I det föreslagna 6 mom. föreskrivs det om kommunens skyldighet att överlåta nyttjanderätten till telefoner, vissa adb-program och telekommunikationsförbindelser. Under en övergångsperiod är detta nödvändigt för att verksamheten skall kunna fortgå utan avbrott.

1.3. Lag om rättegång i brottmål

2 kap. Om biträdande av part

Emedan det i 2 kap. skall införas bestämmelser både om biträdande av svarande och om biträdande av målsäganden skall kapitlets rubrik ändras så att den motsvarar hela innehållet i paragrafen.

1 §. I den föreslagna paragrafen ges den som misstänks för brott rätt att under vissa förutsättningar få en försvarare som betalas av statens medel. I olika punkter i 1 mom. anges när den misstänkta har rätt till försvarare. För det första skall en försvarare förordnas för den som misstänks eller för vilken yrkas straff för ett brott för vilket det inte har föreskrivits lindrigare straff än fängelse i fyra månader. I samband med den ändring av strafflagen som trädde i kraft den 1 januari 1991 och som hänför sig till totalrevideringen av strafflagen föreskrevs det att det lindrigaste straffet för de s.k. grova gärningsformerna av brotten skall vara fängelse i fyra månader. På motsvarande sätt skall den som misstänks för försök eller delaktighet i ett sådant brott vara berättigad till försvarare. Den föreslagna bestämmelsen baserar sig på att den som misstänks för ett allvarligt brott alltid skall ha rätt att få en försvarare.

Även den som är anhållen eller häktad skall ha rätt till en försvarare. Denna bestämmelse föreslås emedan en person som har förlorat sin frihet också annars har små möjligheter att ordna sitt försvar. T.ex. uppgiften att skaffa fram bevismaterial kan vara övermäktigt svår för honom.

I det föreslagna 2 mom. föreskrivs att den som är under 18 år och misstänkt för brott i regel skall ha rätt till försvarare. Den som är under 18 år skall ha större rätt än andra att få en försvarare, eftersom det inte kan förutsättas att en ung person som inte har uppnått myndighetsåldern i normala fall skall förmå sköta sitt försvar själv tillräckligt väl. När det gäller vissa typer av brott och även annars kan det i enskilda fall hända att en ung

person kan klara sig väl som svarande även utan försvarare. Det föreslås därför att försvarare inte skall förordnas, om det är uppenbart att den unga misstänkta inte behöver någon sådan.

En försvarare skall kunna förordnas för förundersökningen och för rättegången. Vid förundersökningen är det viktigt med en försvarare bl.a. för att det material som åtalsprövningen grundar sig på insamlas under förundersökningen. I de fall där den som misstänks för brott blir föremål för sådana tvångsmedel som begränsar hans möjligheter att vidta åtgärder som behövs för den kommande rättegången är det särskilt viktigt att det finns möjlighet att få en försvarare redan vid förundersökningen.

I det föreslagna 3 mom. föreskrivs för rätten att förordna offentlig försvarare motsvarande begränsningar som i 10 § lagen om fri rättegång och i 7 § i den föreslagna rätts-hjälpslagen. Motiveringen till förslaget är den samma som för nämnda paragraf i rättshjälpslagen.

1 a §. Det föreslås att den nuvarande 1 § som gäller målsägandebitråde skall bli 1 a §, för att den ur straffrättslig synvinkel viktigare paragrafen om offentlig försvarare skall kunna bli den första paragrafen i 2 kap.

2 §. Det föreslås att paragrafen skall ändras så att det i bestämmelsen anges vem som kan förordnas till försvarare och vem som kan förordnas till målsägandebitråde. För båda uppgifterna skall enligt den huvudregel som anges i 1 mom. förordnas en advokat, en biträdande jurist vid en advokatbyrå eller ett rättsbiträde. Av särskilda skäl skall också någon annan person som avlagt juris kandidatexamen kunna förordnas till försvarare. En advokat eller en person som avlagt juris kandidatexamen skall kunna förordnas till uppgiften när han har gett sitt samtycke till den. Ett rättsbiträde är på tjänstens vägnar skyldigt att sköta dylika uppdrag, men ett samtycke bör inhämtas även av honom så att han kan meddela möjligt jäv eller förhinder.

De föreslagna behörighetsvillkoren motsvarar de behörighetsvillkor som enligt den föreslagna i rättshjälpslagen skall gälla för ett biträde. Eftersom en försvarare, ett målsägandebitråde och ett biträde som förordnats enligt rättshjälpslagen är lagfarna sakkunnigbiträden som av statens medel bekostats för en rättegång kan de jämföras med varandra. För dem som förordnas till dessa uppdrag kan det uppställas samma behörighets-

villkor, genom vilka systemens kvalitet säkerställs. Motiveringen till den föreslagna paragrafen är samma som motiveringen till den 2 kap. 2 § lagen om rättegång i brottmål (688/1997) och som de grunder som i den allmänna motiveringen till rättshjälpslagen anförts beträffande behörighetsvillkoren för ett biträde inom rättshjälpen.

Det föreslagna 2 mom. skall innehålla bestämmelser om förhållande mellan försvarare och biträde inom rättshjälpen. Den rätt som denna lag ger en svarade att oberoende av sina ekonomiska omständigheter få en försvarare innebär ett system som är primärt i förhållande till systemet med biträde som förordnas enligt rättshjälpslagen. När det har förordnats en försvarare för en person, skall det inte kunnas förordnas ett biträde för honom med stöd av rättshjälpslagen. Förslaget baserar sig på att svaranden inte längre är i behov av ett biträde enligt rättshjälpslagen, om det har förordnats en försvarare för honom. Däremot är det möjligt att bevilja svaranden rättshjälp i övrigt. Om en person som är berättigad till försvarare förts har beviljats rättshjälp och sedan ber om en försvarare, skall den person som har förordnats till biträde förordnas till försvarare. I praktiken torde det inte finnas behov att både förordna biträde och försvarare, men genom bestämmelsen understryks att systemet med försvarare är primärt i förhållande till systemet med rättshjälp.

3 §. Emedan det föreslås att den nuvarande 1 § skall ändras till 1 a §, skall hänvisningen i paragrafen ändras så att den gäller 1 a § i stället för 1 §.

4 §. Paragrafen skall ändras så att där bestäms om det förfarande som skall iakttas när en försvarare och ett målsägandebitråde förordnas. Det måste utfärdas särskilda bestämmelser om förfarandet, emedan lagen om fri rättegång skall upphävas och en hänvisning till den således inte längre skulle vara möjlig. Förfarandet skall motsvara det förfarande som för närvarande iakttas vid beviljande av fri rättegång.

I 1 mom. skall det föreskrivas att en försvarare och ett målsägandebitråde skall förordnas av den domstol där brottmålet är anhängigt, där det kan anhängiggöras eller där det har behandlats. I sistnämnda fall skall begäran framställas tills tiden för sökande av ändring eller för inlämnande av bemötande har löpt ut.

I 2 mom. skall det föreskrivas att ifrågava-

rande förordnanden kan ges i tingsrätten i sammanträde i en sammansättning med endast en domare eller i tingsrättens kansli. För hovrätten föreskrivs att ärendet skall kunna avgöras av en ledamot.

Förordnandet kan överföras för att behandlas tillsammans med ifrågavarande brottmål. Om frågan om förordnandet inte avgörs i enlighet med sökandens begäran när den behandlas i kansliet, skall tingsrätten i god tid innan beslut meddelas underrätta sökanden skriftligen vilken dag beslutet kommer att meddelas. Genom denna bestämmelse tryggas sökandens rätt att anföra besvär inom viss tid.

Ändring i beslut som gäller förordnande av försvarare och målsägandebitråde skall sökas hos hovrätten och vidare hos högsta domstolen enligt vad som föreskrivs om sökande av ändring i underrättens beslut.

Om återkallande av en försvarares och ett målsägandebitrådes förordnande skall det föreskrivas i 3 mom. Förordnande för försvarare förfaller automatiskt om de förutsättningarna som bestäms i 1 § upphör. Beträffande återkallande av förordnandet och byte av biträde hänvisas till motsvarande förfarande enligt rättshjälpslagen. I 15 § i den föreslagna rättshjälpslagen föreskrivs om upphörande av rättshjälp genom domstolens beslut. Enligt detta skall domstolen kunna återkalla en försvarares eller ett målsägandebitrådes förordnande, om de i lagen angivna förutsättningarna för förordnande har saknats eller inte längre finns. I 16 § rättshjälpslagen skall det finnas en bestämmelse om återkallande av ett bitrådes förordnande. Enligt detta skall domstolen kunna återkalla ett förordnande på grundad begäran av den som har fått en försvarare eller den målsägande som har fått ett biträde. Dessutom skall domstolen också kunna återkalla ett förordnande på eget initiativ, om det finns grundat skäl för det. Ett sådant skäl kan vara t.ex. att den förordnande försvararen eller det förordnande målsägandebitrådet försummar sina uppgifter.

8 §. Emedan lagen om fri rättegång skall upphävas och den bl.a. till den del det är fråga om de principer som gäller beträffande biträde skall ersättas av rättshjälpslagen, föreslås det att den hänvisning till lagen om fri rättegång som ingår i paragrafen skall ändras så att den gäller rättshjälpslagen.

Ytterligare föreslås det att paragrafen skall ändras så att de bestämmelser i 15 kap. rät-

tegångsbalken och i rättshjälpslagen som gäller rättegångsombud och rättegångsbiträde skall tillämpas inte bara på målsägandebiträde utan också på försvarare. Till den del det gäller biträdenas uppgifters karaktär av advokatuppdrag är försvararens och målsägandebiträdets uppgifter jämförbara. Därför är motiveringen till förslaget samma som för 2 kap. 8 § lagen om rättegång i brottmål, som gäller målsägandebiträde.

10 §. Det föreslås att 1 och 2 mom. skall ändras, emedan lagen om fri rättegång skall upphävas och ersättas av rättshjälpslagen. En försvarare och ett målsägandebiträde skall ha rätt att av statens medel få arvode och ersättning för kostnader enligt samma principer som inom rättshjälpen. I fråga om bestämmande av dessa arvoden och kostnader tillämpas vad som i 17-19 § rättshjälpslagen föreskrivs om arvode och kostnadsersättning till ett privat biträde. Enligt dessa bestämmelser skall den domstol som behandlar brottmålet bestämma det arvode och den kostnadsersättning som av statens medel skall betalas till en försvarare och ett målsägandebiträde för nödvändiga åtgärder i saken. En försvarare och ett målsägandebiträde skall inte få uppbära arvode av den person som de bistår i saken. För bestämmande av ersättningar skall det företes en specificerad räkning. Om det till försvarare eller målsägandebiträde förordnas en person som inte allmänt sköter advokatuppdrag vid den domstol som behandlar ifrågavarande brottmål, skall de merkostnader detta föranleder ersättas endast av särskilda skäl. Med stöd av 17 § rättshjälpslagen skall närmare bestämmelser om grunderna för arvoden utfärdas genom förordning.

Även arvoden och kostnadsersättningar till vittnen som har åberopats av en svarande som har fått en försvarare eller av en målsägande som har fått ett rättegångsbiträde skall betalas av statens medel på samma sätt som inom rättshjälpen. Enligt 19 § rättshjälpslagen skall den domstol som behandlar huvudsaken bestämma de ersättningar som skall betalas till ett vittne. Vittneskostnaderna skall ersättas till den del bevisningen har varit nödvändig för utredning av saken. I 2 mom. i nämnda paragraf hänvisas det till bestämmelserna om bestämmande av summan av de ersättningar som skall betalas för de kostnader som av staten medel skall betalas till ett vittne som har hörts i domstolen, samt om betalning av dylika ersättningar och

om sökande av ändring.

Det föreslås att det i 2 mom. skall bestämmas att beträffande motpartens ersättningskyldighet till staten, när det är fråga om motparten till den som har fått en försvarare eller ett biträde, i tillämpliga delar skall iaktas vad som bestäms i rättshjälpslagen. Mad tillämpning i tillämpliga delar av 25 § rättshjälpslagen skall motpart till en målsägande som har fått ett målsägandebiträde åläggas att ersätta till staten de kostnader som han enligt principerna i 21 kap. rättegångsbalken skall vara skyldig att ersätta till sin motpart. På samma sätt skall det bestämmas att de ersättningar för rättegångskostnader som målsäganden med stöd av 9 kap. 8 § denna lag skulle vara skyldig att ersätta till motparten som fått en försvarare skall betala till staten.

Det nuvarande 3 mom. blir onödigt. Till denna del blir det inte fråga om att hänvisa till rättshjälpslagen, emedan förfarandet vid sökande av ändring i rättshjälpsärende skall ske i förvaltningsrättslig besvärsväg. Det föreslås att till den del det är fråga om ändringssökande som gäller förordnande av försvarare och förordnande av målsägandebiträde skall den allmänna besvärsvägen från underrätten till hovrätten iaktas.

11 §. Det föreslås att det i paragrafen skall införas en bestämmelse om svarandens skyldighet att ersätta staten för de ersättningar som med stöd av 10 § betalats av statens medel, dvs. arvoden och ersättningar till försvarare och vittnen som åberopats av den som har fått en försvarare. Ersättningskyldighet skall påföras, om den som har fått en försvarare döms till straff för det brott som var föremål för den förundersökning och den rättegång för vilken han hade förordnats en försvarare. Ersättningskyldigheten skall också gälla situationer där domstolen finner att svaranden har gjort sig skyldig till brott, men låter med stöd av 3 kap. 5 § 3 eller 4 mom. strafflagen bli att döma honom till straff. Domstolen skall fastställa ersättningskyldigheten när den meddelar sin dom i brottmålet. På ersättningen skall det bestämmas dröjsmålsränta enligt räntelagen.

Ersättningskyldigheten skall dock vara bunden vid svarandens betalningsförmåga. Om svaranden ekonomiska ställning är sådan att han skulle vara berättigad till rättshjälp, skall ersättningen kunna dömas ut till högst det belopp som en rättshjälpstagares ersättning skulle vara. Om svaranden skulle

ha varit berättigad till ersättningsfri rätts-
hjälp, skall han inte kunna åläggas att betala
ersättningar till staten på grund av att en
försvarare har förordnats.

9 kap. Om rättegångskostnader

1 a §. I paragrafen föreslås bestämmelser
om svarandens rämöjlighet att av statens
medel få ersättning för sina rättegångskost-
nader i ett brottmål som åklagaren driver.
Enligt vår gällande rätt har den åtalade ing-
en sådan möjlighet i samband med brott-
målsrättegången. Den åtalade har, när åtalet
mot honom har förkastats, endast rätt att få
skadestånd av staten genom att väcka talan,
men detta förutsätter att åklagaren befinns
ha väckt åtal utan sannolika skäl och att han
således gjort sig skyldig till ett förfarande
som skall betraktas som tjänstefel.

Det är inte skäl att begränsa den åtalades
rätt till ersättning för sina rättegångskostna-
der endast till de fall där åklagaren befinns
ha väckt åtal utan sannolika skäl, utan denna
rätt bör finnas även när åtalet antingen helt
eller delvis förkastas, avvisas eller avskrivs.
Svaranden skall ha rätt till ersättning då om-
ständigheterna som helhet bedömas att det är
skäligt att man med offentliga medel deltar i
dessa kostnader. Utdömmande av ersättning
skall alltid vara beroende av prövning. Då
åtalströskel klart överskridits, dvs. då det
funnits sannolika skäl att misstänka svaranden
för ett brott och åklagaren således har
haft tjänsteplikt att väcka åtal, bör inte er-
sättning för rättegångskostnaderna utdömas
om åtalet har förkastats på grund av bevis-
ningsskäl, exempelvis med stöd av ett bevis
som svaranden har lagt fram först i domsto-
len. Situationen är den samma om åtalet har
turvis gillats och förkastats i olika rättsin-
stanser.

För att svaranden skall ha möjlighet att få
sina kostnader ersatta med stöd av denna
paragraf förutsätts det att han framför ersät-
tningsyrkande. Domstolen skall bestämma
den skäliga ersättning som skall betalas med
stöd av paragrafen.

Om det för svaranden har förordnats en
försvarare med stöd av 2 kap. 1 mom. i den-
na lag eller ett biträde med stöd av rätts-
hjälpslagen, skall det inte med stöd av denna
lag finnas någon rätt till ersättning för rätte-
gångsbiträdets kostnader, emedan en sådan
försvarares och ett sådant biträdes arvoden

och kostnader ersätts av statens medel med
stöd av ovan nämnda lagar, och de åsamkar
således inte svaranden några kostnader. Om
svaranden har beviljats rättshjälp mot partiell
ersättning, skall han med stöd av denna pa-
ragraf ha rätt till en ersättning som motsvar-
ar självriskandelen.

Enligt det föreslagna 2 mom. skall ersätt-
ning inte betalas, om en del av de anförda
åtalen eller straffrättsliga yrkandena god-
känns och en del avgörs enligt 1 mom. Av
särskilda skäl skall i en sådan situation till
svaranden dock kunna betalas partiell ersätt-
ning för rättegångskostnaderna. Situationen
är sådan t.ex. när det huvudsakliga åtalet
förkastats, men svaranden döms till straff för
ett brott som är ringare och mindre förkast-
ligt.

1.4 Förundersökningslagen

I 29 § 2 mom. föreskrivs det om skyldig-
heten att före förhöret upplysa den som
misstänks för ett brott om hans rättighet att
använda biträde. För att rätten till försvarare
skall tryggas i praktiken föreslås det att mo-
mentet ändras så att där även bestäms en
skyldighet att upplysa den som misstänks
för ett brott om möjligheten att få en försva-
rare.

I 3 mom. har man upptäckt ett hänvis-
ningsfel. I det hänvisas till bestämmelsen i 3
kap. lagen om rättegång i brottmål gällande
biträde för målsäganden eller stödperson
fastän hänvisningen borde gälla 2 kap.

1.5. Lag om internering av farliga återfallsförbrytare

Det föreslås att nämnda bestämmelse skall
ändras i tekniskt avseende så att det i den
hänvisas till rättshjälpslagen. Samtidigt skall
den hänvisning som gäller skriftlig försäkran
för fri rättegång slopas, emedan avsikten är
sådan skriftlig försäkran inte skall finnas i
det nya systemet. Däremot skall det inte krä-
vas sådan utredning av de ekonomiska förut-
sättningarna som skall göras enligt rätts-
hjälpslagen om inte fängelsesdomstolen för-
ordnar annat. Detta beror på att de har ut-
retts redan i samband med det egentliga
brottmålet.

1.6. Lag om unga förbrytare

Det föreslås att motsvarande ändringar

som skall göras i 8 § lagen om internering av farliga återfallsförbrytare skall göras i 15 § 2 mom. denna lag.

1.7. Lag om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar

Det föreslås att hänvisningarna skall ändras så att det i 1 a och 1 d § talas om rätts-hjälp och inte om fri rättegång.

1.8. Lag om ersättning av kommuns eller kommunalförbunds medel till dem som är anställda hos kommunen eller kommunalförbundet för kostnader för vissa rättegångar

1 a §. Enligt den nya kommunlagen ersättes kommunförbunden med samkommuner. Av denna orsak föreslås det att till lagen fogas en bestämmelse enligt vilken vad som i denna lag bestäms om kommunförbund även tillämpas på samkommuner.

I 2, 4, 5 och 8 § skall det göras motsvarande ändringar som i den föregående lagen.

1.9. Lag om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter

Hänvisningen i 82 § 3 mom. skall ändras så att den gäller rättshjälpslagen och inte lagen om fri rättegång. I fortsättningen är det inte motiverat att inlösningskommissionerna särskilt beviljar rättshjälp i dessa ärenden, utan beslutet skall kunna fattas av ett rättsbiträde. Därför föreslås det att den formulering enligt vilken inlösningskommissionen beslutar om beviljande av förmånen skall slopas ur bestämmelsen.

1.10. Lag om skuldsanering för privatpersoner

I 62 § 2 mom. föreskrivs det om ersättningar som skall betalas till kommunerna för allmän rättshjälp som har givits i ett skuldsaneringsärende. När uppgiften att sköta rättshjälpsverksamheten överförs på staten skall kommunerna alltjämt till en del sköta skuldrådgivningen. Rättsbiträdena skall också i fortsättningen bistå vid uppgörandet av skuldsaneringar. Skuldrådgivningen är dock mera omfattande än enbart biträdande vid uppgörande av skuldsanering. Den omfattar också ekonomisk rådgivning och den har

nära anknytning till bl.a. socialväsendet. Därför skulle det vara ändamålsenligt att staten alltjämt skulle kunna stöda den skuldrådgivning som bedrivs i kommunerna. Detta möjliggörs genom den föreslagna bestämmelsen. Justitieministeriet har för avsikt att förenkla utbetalningen av understödet så att det i stället för ett understöd som betalas för ett enskilt fall betalas ett årligt bidrag som bestäms enligt omfattningen av den skuldrådgivning som skall ges.

1.11. Lag om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer

Det föreslås att det till 7 § 1 mom. skall fogas en ny 5 a-punkt där det föreskrivs om att den som har fått rättshjälp skall vara befriad från avgifter som avses i denna lag. Regleringen motsvarar gällande lagstiftning.

Till samma moment föreslås också en ny 5 b-punkt som befriar vissa statsanställda personer som åtalas för lagstridigt tillgripande av maktmedel i tjänsteutövning eller i arbete eller avkrävs skadestånd på grund av sådant förfarande. Motsvarande föreskruift för vissa kommunalt anställda eller anställda av samkommun skall ingå i en ny 5 c-punkt i momentet. Regleringen motsvarar gällande lagstiftning.

1.12. Rättegångsbalken

Den hänvisning till lagen om fri rättegång som finns i 12 kap. 14 § 2 mom. rättegångsbalken föreslås bli ändrad så att den gäller rättshjälpslagen.

Då den allmänna rättshjälpsverksamheten överförs till staten ändras allmänna rättsbiträdenas tjänstebestämmelse till rättsbiträde varför omnämnande av allmänna rättsbiträden i 15 kap. 4 § 1 mom. rättegångsbalken föreslås ändrat till rättsbiträde.

1.13. Militära rättegångslagen

Den hänvisning till lagen om fri rättegång som finns i 28 § 1 mom. föreslås bli ändrad så att den gäller rättshjälpslagen.

1.14. Utlänningslagen

I 67 § föreskrivs om den ersättning som kommunen får för allmän rättshjälp som har givits i ett ärende som avses i utlänningsla-

gen. I det nya rättshjälpsystemet upprätthåller staten rättshjälpsbyråerna. Det föreslås att paragrafen skall upphävas såsom obehövlig.

2. Närmare bestämmelser

Med stöd av 4 och 11 § i den föreslagna rättshjälpslagen skall närmare bestämmelser om de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp och om sökandens ersättningsskyldighet till staten utfärdas genom förordning. Med stöd av 17 § i nämnda lag skall grunderna för arvoden och ersättningar som skall betalas till privata biträden utfärdas genom förordning. Enligt 20 § lagen skall också de debiteringsgrunder som skall iaktas när ersättningar uppbärs hos den som har fått rättshjälp hos en rättshjälpsbyrå utfärdas genom förordning. Dessutom skall denna lag innehålla ett allmänt bemyndigande att utfärda förordning.

Även med stöd av den föreslagna lagen om förvaltning av rättshjälpsverksamheten skall en förordning utfärdas. Närmare bestämmelser om hur arbetet skall organiseras vid en rättshjälpsbyrå skall utfärdas i rättshjälpsbyråns arbetsordning. Det ledande rättsbiträdet skall fastställa arbetsordningen.

3. Ikraftträdande

Propositionen ansluter sig till budgetpropositionen för 1998 och avses bli behandlad i samband med den. De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 juni 1998. Dock skall 9 kap. 1 a § lagen om rättegång i brottmål tillämpas först från den 1 januari 1999.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Rättshjälpslag

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §

Definition

Med rättshjälp avses behövliga juridiska tjänster som med statens medel tillhandahålls dem som på grund av sin ekonomiska ställning inte själv kan skaffa sig den sakkunnighjälp som de behöver i sina rättsliga angelägenheter.

Rättshjälp ges på ansökan enligt vad som bestäms i denna lag.

2 §

Förmåner som hör till rättshjälpen

Rättshjälpen omfattar ett juridiskt biträdes tjänster. Dessutom svarar staten för behövliga kostnader för tolkning och översättning samt för sådana bevisnings- och kungörelsekostnader som är nödvändiga för att saken skall kunna skötas.

3 §

Personer som är berättigade till rättshjälp

Rättshjälp ges personer som har sin hemkommun i Finland samt personer som är medborgare i en stat som hör till Europeiska unionen eller Europeiska ekonomiska samarbetsområdet och vilka arbetar eller söker arbete i Finland i enlighet med rådets förordning (EEG) nr 1612/68 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapens område och avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet förutsätter.

Andra personer ges rättshjälp, om deras

sak skall behandlas vid en finsk domstol. I andra angelägenheter kan sådana personer ges rättshjälp av särskilda skäl.

4 §

Ekonomiska förutsättningar

Rättshjälp ges kostnadsfritt eller mot partiell ersättning (*självriskandel*) på grundval av sökandens ekonomiska ställning.

Vid bedömningen av den ekonomiska ställningen beaktas de inkomster, den försörjningsplikt och egendom som sökanden och personer som lever i samma hushåll som sökanden har, samt övriga omständigheter som väsentligt inverkar på sökandens ekonomiska ställning.

Om rättshjälpstagaren får en betydande ekonomisk fördel i den sak i vilken rättshjälp har beviljats, beaktas detta i rättshjälpstagarens ersättningskyldighet gentemot staten.

Närmare bestämmelser om de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp och om rättshjälpstagarens ersättningskyldighet gentemot staten utfärdas genom förordning.

5 §

Rättsliga förutsättningar

Rättshjälp ges, om sökanden är i behov av rättsskydd och om det utifrån en helhetsbedömning är skäligt att med allmänna medel delta i kostnaderna för skötseln av saken. Vid bedömning av skäligheten beaktas sakens ekonomiska och övriga betydelse för sökanden samt sakens art och övriga omständigheter.

I en sak som har samband med idkande av näring ges rättshjälp endast till den som är svarande i brottmål.

6 §

Begränsningar i rättshjälpen

Rättshjälpen omfattar ett rättsbiträdes tjänster i den omfattning som de utifrån en helhetsbedömning enligt 5 § kan anses behövliga i saken. I rättshjälpsbeslutet kan rättshjälpen på basis av denna bedömning begränsas till att endast omfatta vissa åtgärder.

7 §

Begränsningar i vissa domstolssaker

Rättshjälpen omfattar inte anlåtande av biträde i allmänna domstolar

1) i ansökningsärenden, om det inte finns särskilt vägande skäl för det, och inte heller

2) för svaranden i ett enkelt brottmål där det enligt allmän straffpraxis döms ut böter eller där sökandens rättsskydd, med hänsyn till vedertagen straffpraxis eller utredningen i målet, inte kräver att ett biträde förordnas.

Rättshjälpen omfattar inte anlåtande av biträde i förvaltningsdomstolar

1) i en sak som gäller beskattning eller offentlig avgift, om det inte finns särskilt vägande skäl för det, och inte heller

2) i en sak där besvaren baserar sig på medlemskap i en kommun eller något annat samfund.

8 §

Biträde

I mål eller ärenden som behandlas i allmän domstol, förvaltningsdomstol, vatten-domstol, vattenöverdomstolen, jorddomstol eller militärdomstol samt i förundersökning i brottmål kan enligt vad som närmare bestäms nedan till biträde förordnas ett rättsbiträde, eller en advokat eller en biträdande jurist vid en advokatbyrå som har gett sitt samtycke till uppgiften (*privat biträde*). Av särskilda skäl kan till privat biträde förordnas någon annan person som har gett sitt samtycke till uppgiften och har avlagt juris kandidatexamen.

I övriga ärenden lämnas rättshjälp av ett rättsbiträde. Även i dessa ärenden kan ett privat biträde utses till biträde i situationer som avses i 9 § lagen om förvaltning av rättshjälpsverksamheten (/).

Ett biträde får av godtagbart skäl tillfälligt i sitt ställe sätta någon annan person som uppfyller behörighetskraven för ett biträde.

2 kap.

Rättshjälpsbeslut

9 §

Ansökan

Rättshjälp söks hos rättshjälpsbyrån. Sökanden skall lägga fram utredning om sina ekonomiska omständigheter och om den sak i vilken rättshjälp söks.

10 §

Beviljande

Ett rättsbiträde beslutar om beviljande av rättshjälp och förordnar ett biträde. Rättshjälpsbyråns ledande rättsbiträde kan förordna en medlem av kanslipersonalen att bevilja rättshjälp i en klar sak.

Om ett rättsbiträde vid rättshjälpsbyrån är jävig i huvudsaken, skall den som anhåller om rättshjälp anvisas att söka ett rättshjälpsbeslut vid en annan rättshjälpsbyrå. På sökandens begäran kan beslutet dock göras vid den ifrågavarande rättshjälpsbyrån, om inte omständigheterna kräver att ärendet överförs. Det rättsbiträde som biträder motparten får inte avgöra rättshjälpsansökan.

Rättshjälp beviljas från ansökningsdagen, eller av särskilda skäl retroaktivt.

11 §

Beviljande vid domstol

En domstol kan på sökandens begäran vid behov bevilja rättshjälp och förordna ett biträde i ett mål eller ärende som den behandlar, om ett rättsbiträde har avslagit ansökan med stöd av 5 § eller begränsat rättshjälpen med stöd av 6 eller 7 §.

Domstolen kan även bevilja rättshjälp med självriskandel fastän de allmänna ekonomiska förutsättningarna enligt 4 § inte uppfylls, om kostnaderna för behandlingen av saken på grund av sakens omfattning eller svårighetsgrad skulle bli oskäligt stora med hänsyn till sökandens betalningsförmåga.

Om dessa förutsättningar bestäms närmare genom förordning.

12 §

Innehållet i ett rättshjälpsbeslut

Av ett rättshjälpsbeslut skall följande framgå

- 1) saken,
- 2) sökandens ekonomiska ställning,
- 3) från vilken tidpunkt rättshjälp beviljas,
- 4) vilken del och hur mycket av kostnaderna för rättshjälpstugaren rättshjälpsstugaren högst skall ersätta staten, samt
- 5) biträdets namn.

Om de åtgärder som hör till rättshjälp begränsas enligt 6 §, skall i beslutet dessutom anges vilka åtgärder rättshjälpstugaren omfattar.

13 §

Skyldighet att anmäla ändringar

Rättshjälpsstugaren samt hans biträde är skyldiga att under den tid uppdraget varar underrätta rättshjälpsstugaren om ändringar som sker i rättshjälpsstugarens ekonomiska förhållanden.

14 §

Ändring av beslut om rättshjälp

Om de ekonomiska förutsättningarna har förändrats, skall rättshjälpsbeslutet ändras vid rättshjälpsstugaren. När rättshjälpsstugarens ersättningsskyldighet ändras skall det bestämmas om det nya beslutet skall tillämpas retroaktivt.

15 §

Upphörande av rättshjälp

Om förutsättningarna för beviljande av rättshjälp har saknats eller inte längre finns, skall den domstol som behandlar huvudsaken eller rättshjälpsstugaren besluta att rättshjälpstugaren upphör. Samtidigt skall det bestäms

mas om rättshjälpsstugaren skall ersätta staten rättshjälpstugaren samt ersättningsens belopp fastställas.

16 §

Byte av biträde

Domstolen eller rättshjälpsstugaren kan på motiverad begäran av rättshjälpsstugaren eller av grundad anledning på eget initiativ återkalla ett biträdes förordnande och förordna ett nytt biträde.

3 kap.

Ersättningar

17 §

Arvode och kostnadsersättning till privat biträde

Till ett privat biträde som har förordnats enligt denna lag betalas av statens medel arvode för åtgärder enligt 6 § och ersättning för nödvändiga kostnader. För att arvodet skall kunna bestämmas skall biträdet lägga fram utredning över de åtgärder som vidtagits i saken och över kostnaderna. Biträdet får inte uppbära arvode hos rättshjälpsstugaren i ett rättshjälpsärende.

Om till biträde har förordnats en person som inte allmänt sköter advokatuppdrag vid domstolen, ersätts de därav föranledda tilläggskostnaderna endast av särskilda skäl.

Närmare bestämmelser om grunderna för arviden och ersättningar som avses i denna paragraf utfärdas genom förordning.

18 §

Arvode enligt prövning i besvärdomstol

Besvärdomstolen kan enligt prövning besluta att arvode till ett biträde inte ersätts av statens medel, om besvären är uppenbart grundlösa. Högsta domstolen kan enligt prövning besluta att biträdets arvode inte ersätts av statens medel, om besvärstillstånd inte har beviljats i huvudsaken.

19 §

Bestämmande av arvoden och ersättningar

Den domstol som behandlar eller har behandlat huvudsaken bestämmer det arvode och den ersättning som av statens medel skall betalas till ett privat biträde, ett vittne och en tolk samt de ersättningar som med stöd av 2 § skall betalas till rättshjälpsstagarerna.

I fråga om bestämmande av ersättningar till ett vittne och i fråga om utbetalning av dessa och av övriga bevisningskostnader samt i fråga om sökande av ändring i ett avgörande som gäller ersättningsbeloppet gäller vad som föreskrivs om ersättningar som av statens medel skall betalas till ett vittne som har hörts i domstol.

Det ledande rättsbiträdet bestämmer ersättningen till ett biträde och till en tolk i ärenden som inte behandlas i domstol.

20 §

Rättshjälpsbyråns debiteringsgrunder

Genom förordning fastställs de debiteringsgrunder som skall iakttas när självrisikandelen för den som har fått rättshjälp vid en rättshjälpsbyrå bestäms. I debiteringsgrunderna beaktas de kostnader som har orsakats av att rättshjälp har getts.

21 §

Rättshjälpsavgift

Hos rättshjälpsstagarerna uppbärs en rättshjälpsavgift på 200 mark. Bestämmelser om befrielse från avgiften på grund av ekonomisk ställning kan utfärdas genom förordning.

22 §

Bestämmande av självrisikandelen

När ett privat biträde har gett rättshjälp mot partiell ersättning skall domstolen när den meddelar sitt avgörande i huvudsaken bestämma storleken av den självrisikandel som rättshjälpsstagarerna skall betala till staten.

I annat fall bestämmer ett rättsbiträde storleken av rättshjälpsstagarernas självrisikandel. Självrisikandelen eller en del av den kan uppbäras i förskott.

För juridiska råd i liten skala uppbärs ingen självrisikandel.

23 §

Dröjsmålsränta på ersättning

Om rättshjälpsstagarernas självrisikandel eller rättshjälpsavgift inte har betalats på förfalldagen, får på det försenade beloppet uppbäras i 4 § 3 mom. räntelagen (633/1982) avsedd årlig dröjsmålsränta, som börjar löpa en månad efter den dag då domstolen har fastställt betalningsskyldigheten eller räkningen har skickats till den betalningsskyldige.

24 §

Indrivning av ersättning i utsokningsväg

Med stöd av ett beslut av rättsbiträdet får rättshjälpsstagarernas självrisikandel, ersättningar som av statens medel har betalats för rättshjälpsstagarerna samt rättshjälpsavgiften drivas in hos rättshjälpsstagarerna så som bestäms i lagen om indrivning av skatter och avgifter i utsokningsväg (367/1961). Innan indrivningsbeslutet fattas skall rättshjälpsbyrån bereda den betalningsskyldige tillfälle att bli hörd.

25 §

Ersättningskyldighet för rättshjälpsstagarernas motpart

Om rättshjälpsstagarernas motpart enligt 21 kap. rättegångsbalken, 9 kap. lagen om rättegång i brottmål (689/1997) eller 13 kap. förvaltningsprocesslagen (586/1996) skulle vara skyldig att ersätta rättshjälpsstagarernas rättegångskostnader, skall motparten åläggas att ersätta staten för dess kostnader i saken samt att ersätta rättshjälpsstagarerna för de kostnader denne betalt och för rättshjälpsstagarernas självrisikandel.

Biträdet skall lämna utredning över de åtgärder vidtagits i saken och de kostnader som åtgärderna förorsakat, samt över de kostnader som åsamkats rättshjälpsstagarerna.

4 kap.

Särskilda bestämmelser

26 §

Rättshjälp i en sak som sköts utomlands

I en sak som sköts utomlands omfattar rättshjälpen allmän rådgivning.

För en sak som sköts utomlands kan justitieministeriet av särskilt vägande skäl bevilja rättshjälp som är mera omfattande än vad som avses i 1 mom. I dessa angelägenheter bestämmer justitieministeriet de nödvändiga kostnader och ersättningar som skall betalas av statens medel.

27 §

Juridisk rådgivning i vissa situationer

Under de förutsättningar som anges i konventionen om internationell rättshjälp (FördrS 47/1988) skall personer som inte kan få rättshjälp med stöd av 3 § lämnas sådan juridisk rådgivning som hör till rättshjälpen.

28 §

Jäv för rättsbiträde

I fråga om jäv för ett rättsbiträde gäller vad som bestäms om jäv för advokater.

Direktören för rättshjälpsverksamheten får inte biträda motparten till den som är klient hos ett rättsbiträde inom det hovrättsdistrikt som utgör direktörens verksamhetsområde. I övrigt kan rättsbiträden som arbetar vid olika rättshjälpsbyråer biträda motparter, om de inte är jäviga i det enskilda fallet.

29 §

Rättelse och ändringssökande

I rättshjälpsbyråns beslut som har fattats med stöd av denna lag eller i domstolens beslut som har fattats med stöd av 11, 15, 16, 17, 22 eller 23 § får ändring inte sökas genom besvär.

Sökanden kan föra ett ärende som nämns i 1 mom. till rättshjälpsbyrån för ny behandling. Ett sådant rättelseyrkande skall fram-

ställas inom 30 dagar från den dag då huvudsaken har avgjorts genom dom eller beslut som har vunnit laga kraft eller från den dag då behandlingen av huvudsaken annars har avslutats. I yrkandet skall uppges till vilka delar sökanden är missnöjd med beslutet.

Ändring i ett beslut som har meddelats med anledning av ett rättelseyrkande får sökas genom besvär hos länsrätten så som bestäms i förvaltningsprocesslagen. Besvär över beslut som gäller beviljande av rättshjälp skall i länsrätten behandlas i brådskan-de ordning.

30 §

Åtgärder i samband med avslag på ansökan om rättshjälp

När en ansökan om rättshjälp har avslagits och ett rättelseyrkande angående beslutet har lämnats in, skall ett rättsbiträde på begäran av rättshjälpssökanden vidta de åtgärder som är nödvändiga för att sökandens rättigheter skall kunna bevaras tills besvären har avgjorts i länsrätten eller tills tiden för anförande av besvär har löpt ut, ifall inte besvär har anförts. Om ändringsansökan avslås, uppbärs hos sökanden ersättning för vidtagna åtgärder. Ersättningen eller en del av den kan uppbäras i förskott.

31 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om verkställigheten av denna lag utfärdas genom förordning.

5 kap.

Ikraftträdande

32 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 19 .

Genom denna lag upphävs lagen den 2 februari 1973 om fri rättegång (87/1973) och lagen den 2 februari 1973 om allmän rättshjälpsverksamhet (88/1973) jämte ändringar.

Åtgärder som verkställigheten av lagen

förutsätter kan vidtas innan den träder i kraft.

Vad som i någon annan lag bestäms om lagen om fri rättegång eller lagen om allmän rättshjälpsverksamhet gäller i tillämpliga delar denna lag.

I en sak där fri rättegång har beviljats innan denna lag träder i kraft skall lagen om fri rättegång alltjämt tillämpas.

I en sak där allmän rättshjälp har beviljats innan denna lag träder i kraft skall lagen om allmän rättshjälpsverksamhet alltjämt iaktas

i tillämpliga delar. Ett rättsbiträde som har biträtt den som har fått allmän rättshjälp är alltjämt skyldig att verka som dennes biträde.

De ersättningar som en rättshjälpsökande med stöd av 20 § lagen om allmän rättshjälp skall åläggas betala till kommunen skall betalas till staten och de ersättningar som motparten med stöd av 21 a § skall åläggas betala till kommunen tilldöms staten från den 1 juni 1998.

2.

Lag

om förvaltning av rättshjälpsverksamheten

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Rättshjälp ges av rättshjälpsbyråer. Rättshjälpsbyråerna utför de uppgifter som enligt rättshjälpslagen (/) eller bestämmelser i någon annan lag eller i förordning ankommer på dem. En rättshjälpsbyrå kan ha en filialbyrå eller en filialmottagning.

2 §

Justitieministeriet beslutar vilka kommuner som skall vara placeringskommuner för rättshjälpsbyråerna samt filialbyråerna och filialmottagningarna.

3 §

Inom varje hovrätts domkrets finns en direktör för rättshjälpsverksamheten. Direktören för rättshjälpsverksamheten skall svara för att utbudet av rättshjälpstjänster är jämt fördelat inom hovrättens domkrets. Direktören för rättshjälpsverksamheten är samtidigt ledande rättsbiträde vid en rättshjälpsbyrå. När direktören för rättshjälpsverksamheten sköter ett enskilt uppdrag skall på honom tillämpas vad som bestäms om rättsbiträde.

4 §

En rättshjälpsbyrå leds av ett ledande rättsbiträde, och vid den finns ett behövt antal andra rättsbiträden och övrig personal.

Behörighetskraven för en direktör för rätts-

hjälpverksamheten, ett ledande rättsbiträde och ett rättsbiträde är juris kandidatexamen samt sådan praktisk erfarenhet som krävs för medlemskap i Finlands Advokatförbund eller tillräcklig erfarenhet av domaruppgifter.

5 §

Justitieministeriet förordnar direktörer för en rättshjälpsverksamheten bland de ledande rättsbiträdena för högst fem år i sänder. Justitieministeriet utnämner ledande rättsbiträdena och de övriga rättsbiträdena.

6 §

Rättsbiträdena skall hederligt och samvetsgrannt utföra de uppgifter som anförtrots dem samt iakttä god advokatsed i all sin verksamhet.

Rättsbiträdena står under advokatföreningens tillsyn så som bestäms i 6, 6 a och 7 § lagen om advokater (496/1958).

7 §

Ett rättsbiträde får inte vara delägare, bolagsman eller medlem i bolag eller samfund som bedriver advokatverksamhet. Rättsbiträdet får inte heller ha någon annan sådan avlönad befattning som inverkar menligt på hans uppgift och som han har rätt att avsäga sig.

8 §

Rättshjälpsbyrån kan ge juridisk hjälp även

till andra än dem som är berättigade till rättshjälp, om sådan rättshjälp underlättar ordnandet av rättshjälpsverksamheten inom ett visst område och det är svårt att få tjänster av advokater på orten. Rättshjälpsbyrån kan biträda en person som inte får motsvarande tjänster av advokaterna på orten.

Ett rättshjälpsbiträde kan sköta ett påbörjat uppdrag till slut även om klienten på grund av förändringar i sin ekonomiska situation eller i saken inte längre är berättigad till rättshjälp.

I angelägenheter som avses i 1 och 2 mom. upp bärs full ersättning.

9 §

En rättshjälpsökande skall hänvisas till ett rättsbiträde vid en annan rättshjälpsbyrå eller till ett privat biträde

- 1) om ett rättsbiträde är jävigt i saken,
- 2) om byråns rättsbiträden på grund av sin arbetssituation inte kan sköta ett brådskande ärende,
- 3) om det inte råder ett förtroende mellan rättsbiträdet och den som begär rättshjälp, eller
- 4) om det finns annan grundad anledning.

10 §

Rättsbiträden skall på begäran ge varandra handräckning.

Rättsbiträdena kan kostnadsfritt ge handräckning till utländska rättshjälpsmyndigheter.

11 §

Den som hör till rättshjälpsverksamhetens personal och andra som deltar i verksamhet enligt denna lag får inte i sin befattning och inte heller sedan den upphört olovligt röja vad de vid fullgörande av sina uppgifter har fått veta om rättshjälpsökanden och dennes angelägenheter.

12 §

Den allmänna styrningen av och tillsynen över rättshjälpsverksamheten ankommer på justitieministeriet.

13 §

Närmare bestämmelser om verkställigheten av denna lag utfärdas genom förordning.

Närmare bestämmelser om hur arbetet ordnas vid en rättshjälpsbyrå utfärdas i rätts-

hjälpbyråns arbetsordning som fastställs av det ledande rättsbiträdet.

14 §

Denna lag träder i kraft den 19 . Åtgärder som verkställigheten av denna lag förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

När tjänster vid rättshjälpsbyråerna besätts första gången kan de besättas utan att de förklaras lediga. De ordinarie tjänsteinnehavare och arbetstagare i arbetsavtalsförhållande vid kommunernas allmänna rättshjälpsbyråer, vilka utnämns till sin tjänst eller anställts i arbetsförhållande år 1996 eller tidigare, utnämns, utan hinder av behörighetsvillkoren i 4 §, till en tjänst som inrättas inom samma hovrätts domkrets. Med samtycke av ifrågavarande tjänsteman kan han också utnämnas till en tjänst som inrättats inom en annan hovrätts domkrets. Justitieministeriet beslutar om utnämningen.

Vid bestämmande av anställningsvillkoren för den som utnämns till en statlig tjänst med stöd av 3 mom. skall den tid som räknas personen till godo som tjänstgöringstid hos kommunen beaktas som om den skulle vara tjänstgöring hos staten. En sådan person får sedan han har övergått till statens tjänst behålla den semesterrätt han har intjänat i kommunens tjänst. Under det år han övergår i statens tjänst och under det följande året skall han ges minst lika lång semester som den han hade varit berättigad till enligt de grunder som vid övergångstidpunkten gällde för kommunala tjänsteinnehavare eller arbetstagare.

En allmän rättshjälpsbyrås arkiv samt de möbler och den inredning, de böcker, kontorsmaskiner, adb-program samt övrigt ur myndighetens synvinkel nödvändigt lösöre som kommunen äger och som används uteslutande för den allmänna rättshjälpsbyråns skall utan ersättning överlåtas till staten när denna lag träder i kraft.

Kommunen är skyldig att för tre år, räknat från den dag denna lag träder i kraft, till den allmänna rättshjälpsbyråns behov överlåta nyttjanderätten till de telefoner samt till de ADB-program i kommunens nätserver och telekommunikationsförbindelser som är i den allmänna rättshjälpsbyråns bruk när denna lag träder i kraft.

3.

Lag**om ändring av lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut ändras i lagen den 11 juli 1997 om rättegång i brottmål (689/1997) rubriken för 2 kap. samt 2 kap. 1—4, 8 och 10 §, samt fogas till 2 kap. nya 1 a och 11 § samt till 9 kap. en ny 1 a § som följer:

2 kap.

Om biträdande av part

1 §

Den som är misstänkt för brott har rätt att på sin begäran få en försvarare för förundersökning och rättegång, om

1) han misstänks eller för honom yrkas straff för ett brott för vilket det inte föreskrivs lindrigare straff än fängelse i fyra månader, eller för försök till eller delaktighet i sådant brott, eller

2) han är anhållen eller häktad.

Den som är under 18 och är misstänkt för brott har rätt att få en försvarare också i andra situationer än de som avses i 1 mom., om det inte är uppenbart att han inte behöver någon försvarare.

En försvarare får inte förordnas i sådana enkla brottmål där det enligt allmän straffpraxis döms ut bötesstraff eller där svarandens rättsskydd, med hänsyn till vedertagen straffpraxis eller utredningen i målet, inte kräver att en försvarare förordnas.

1 a §

Domstolen kan förordna ett rättegångsbiträde för att bistå målsäganden under förundersökningen och, om målsäganden är part i en rättegång i ett mål som drivs av allmänna åklagaren, under rättegången, när målet gäller

1) sedlighetsbrott som avses i 20 kap. strafflagen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt, eller

2) brott som avses i 21 kap. 1—6 § strafflagen, om ett förordnande skall anse befogat med hänsyn till förhållandet mellan målsäganden och den misstänkte.

2 §

Till försvarare och till målsägandebiträde kan utses en advokat eller en biträdande ju-

rist vid en advokatbyrå som har gett sitt samtycke till uppdraget, eller ett rättsbiträde. Av särskilda skäl kan till uppdraget förordnas någon annan som har samtyckt till det och som har avlagt juris kandidatexamen.

Om en försvarare förordnas för den misstänkte, kan för honom inte förordnas biträde med stöd av rättshjälpslagen (/). Om det med stöd av rättshjälpslagen har förordnats ett biträde för den misstänkte innan det förordnas en försvarare för honom, skall biträdet förordnas till förvarare.

3 §

Under de förutsättningar som framgår av 1 a § kan för en målsägande som avses i 1 a §, om han inte uppträder som part i rättegången men blir hörd personligen för utredning av saken och anses behöva stöd vid förundersökningen och i rättegången, förordnas en stödperson som har tillräcklig kompetens för att sköta uppdraget.

4 §

En försvarare och ett målsägandebiträde förordnas av den domstol där brottmålet är anhängigt eller där det kan anhängiggöras. Om behandlingen av målet har avslutats och den tid som har bestämts för sökande av ändring eller inlämnande av bemötande inte har gått ut, ges ovan nämnda förordnanden av den domstol som senast har behandlat målet.

I ärenden som avses i 1 mom. är tingsrätten beslutför i sammansättning med en domare och hovrätten med en ledamot. Frågan om ett förordnande kan överföras för att behandlas tillsammans med det brottmål för vilket förordnande begärs. När begäran om förordnande behandlas i kansliet och ärendet inte avgörs i överensstämmelse med begäran, skall sökanden i god tid innan beslutet ges skriftligen underrättas om vilken dag beslutet kommer att ges.

Om förutsättningarna för förordnande av försvarare enligt 1 § upphör, förfaller förordnandet till försvarare. Beträffande återkallande av en försvarares och ett målsägandebiträdes förordnande gäller i tillämpliga delar vad som i rättshjälpslagen bestäms om biträde.

8 §

Beträffande försvarare och målsägandebiträde gäller i tillämpliga delar vad som i 15 kap. rättegångsbalken och i rättshjälpslagen bestäms om rättegångsombud och rättegångsbiträde.

10 §

Till en försvarare, ett målsägandebiträde och en målsägandes stödperson samt till ett vittne som har åberopats av en svarande som har fått en försvarare och till ett vittne som har åberopats av en målsägande som har fått ett biträde betalas av statens medel arvode och ersättning med iakttagande i tillämpliga delar av vad som i rättshjälpslagen bestäms om arvode och ersättning till biträden och vittnen.

Beträffande motpartens ersättningskyldighet gentemot staten gäller i tillämpliga delar vad som bestäms i rättshjälpslagen.

11 §

Om domstolen finner att den misstänkte har gjort sig skyldig till det brott som var föremål för den förundersökning och den

rättegång för vilken ett biträde förordnats, skall han åläggas att till staten betala de ersättningar som med stöd av 10 § betalats av statsmedel. Om den misstänkte uppfyller de ekonomiska förutsättningarna för erhållande av rättshjälp, får ersättningen inte vara större än den skulle vara enligt rättshjälpslagen.

9 kap.

Om rättegångskostnader

1 a §

Om ett åtal eller något annat yrkande som har framförts av allmänna åklagaren förkastas eller avvisas eller avskrivs, kan domstolen på svarandens yrkande ålägga staten att ersätta svarandens rättegångskostnader med ett belopp som prövas vara skäligt.

Om i samma mål har framställts flera åtal eller andra yrkanden av vilka en del bifalls och en del avgörs enligt 1 mom., skall ersättning för rättegångskostnader inte dömas ut, om det inte finns särskilda skäl att betala en del av dem. Ersättning för rättegångskostnader tilldöms inte heller en svarande som genom att vilseleda förundersökningen eller på något annat därmed jämförbart sätt har gett anledning till väckande av åtal.

Denna lag träder i kraft den 19 .
Bästemselserna i 9 kap. 1 a § tillämpas dock först från den 1 januari 1999.

4.

Lag

om ändring av 29 § förundersökningslagen

I enlighet med riksdagens beslut ändras i förundersökningslagen av den 30 april 1987 (449/1987) 29 § 2 och 3 mom., av dessa lagrum 3 mom. sådant det lyder i lag 692/1997, som följer:

29 §

Före förhöret skall den misstänkte också upplysas om att han har rätt att anlita biträde vid förundersökningen samt om när en försvarare kan förordnas för honom.

Innan förhöret inleds skall målsäganden,

hans lagliga företrädare och ombud samt vittne underrättas om plikten att hålla sig till sanningen och om hotet om straff för osann utsaga. Målsäganden skall innan förhöret inleds upplysas om när för honom enligt 2 kap. lagen om rättegång i brottmål kan förordnas ett rättegångsbiträde eller en stödper-

son.

Denna lag träder i kraft den 19 .

5.

Lag**om ändring av 8 §
lagen om internering av farliga återfallsförbrytare**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 9 juli 1953 om internering av farliga återfallsförbrytare (317/1953) 8 §
2 mom., sådant det lyder i lag 303/1971, som följer:

8 §

Fängelsedomstolen kan vid behandlingen
av ärenden som avses i denna lag bevilja
rättshjälp och förordna rättegångsbiträde för
förbrytaren på det sätt som bestäms i rätts-

hjälpslagen (/). Utredning över de eko-
nomiska förutsättningarna behöver inte före-
tes, om inte fängelsedomstolen bestämmer
något annat.

Denna lag träder i kraft den 19 .

6.

Lag**om ändring av 15 § lagen om unga förbrytare**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 31 maj 1940 om unga förbrytare (262/1940) 15 § 2 mom., sådant det
lyder i lag 618/1974, som följer:

15 §

Fängelsedomstolen kan vid behandlingen
av ärenden som avses i denna lag bevilja
rättshjälp och förordna ett rättegångsbiträde
för förbrytaren så som bestäms i rätts-
hjälpslagen (/). Utredning över de eko-

nomiska förutsättningarna behöver inte före-
tes, om inte fängelsedomstolen bestämmer
något annat.

Denna lag träder i kraft den 19 .

7.

Lag**om ändring av 1 a och 1 d § lagen om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 29 mars 1974 om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar (269/1974) 1 a § 1 mom. och 1 d §, dessa lagrum sådana de lyder, 1 a § 1 mom. i lag 891/1980 och 1 d § i lag 270/1987, som följer:

1 a §

Om en polisman, gränsbevakningsman, tullman, inom fångvården verksam person eller en statsanställd som har satts att upprätthålla ordning åtalas för lagstridigt tillgripande av maktmedel i tjänsteutövning eller i arbete eller avkrävs han skadestånd på grund av sådant förfarande, skall han beviljas befrielse från avgifter och kostnader som avses i 2 § rätts hjälpslagen (/). Är det på grund av sakens art eller av någon annan orsak uppenbart att han inte utan biträde på behörigt sätt förmår bevaka sin rätt och fördel vid behandlingen av saken, skall domstolen på begäran förordna ett rättegångsbiträde för honom.

1 d §

Om beviljande av de förmåner som avses i 1 a och 1 c § samt om betalning av de avgifter och kostnader som nämns i dessa lagrum, om motpartens skyldighet att ersätta staten för dem och om sökande av ändring i avgöranden som meddelats med stöd av 1 a—1 c § gäller vad som bestäms i rätts hjälpslagen.

Bestämmelserna i 1 a—1 c § tillämpas inte på den som har beviljats rättshjälp.

Denna lag träder i kraft den 19 .

8.

Lag**om ändring av lagen om ersättning av kommuns eller kommunalförbunds medel till dem som är anställda hos kommunen eller kommunalförbundet för kostnader för vissa rättegångar**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 6 januari 1984 om ersättning av kommuns eller kommunalförbunds medel till dem som är anställda hos kommunen eller kommunalförbundet för kostnader för vissa rättegångar (21/1984) 2 § 1 mom., 4 § 2 mom. 5 och 8 §, av dessa lagrum 4 § 2 mom. och 8 § sådana de lyder i lag 271/1987, samt
fogas till lagen en ny 1 a § som följer:

1 a §

Vad som i denna lag bestäms om kommunförbund tillämpas på motsvarande sätt på samkommuner.

2 §

Om den som är anställd hos en kommun

eller en samkommun och som har på lag grundad rätt att tillgripa maktmedel åtalas för lagstridigt tillgripande av maktmedel i tjänsteutövning eller i arbete eller avkrävs han skadestånd på grund av sådant förfarande, skall han beviljas befrielse från avgifter och kostnader som avses i 2 § rätts hjälpsla-

gen (/). Är det på grund av sakens art eller av någon annan orsak uppenbart att han inte utan biträde på behörigt sätt förmår bevaka sin rätt och fördel vid behandlingen av saken, skall domstolen på begäran förordna ett rättegångsbiträde för honom.

4 §

Om beviljande av förmåner som avses i 2 och 2 a § samt om betalning av de avgifter och kostnader som nämns i dessa lagrum gäller vad som bestäms i rättshjälpslagen.

5 §

Bestämmelserna i 2—4 § tillämpas inte på den som har beviljas rättshjälp.

8 §

Om sökande av ändring i beslut som har givits med stöd av 2 och 2 a § gäller i tillämpliga delar vad som i rättshjälpslagen bestäms om ändringssökande. I övrigt söks ändring i beslut av domstol med stöd av denna lag genom besvär.

Denna lag träder i kraft den 19 .

9.

Lag

om ändring av 82 § lagen om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter

I enlighet med riksdagens beslut ändras i lagen den 29 juli 1977 om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter (603/1977) 82 § 3 mom. som följer:

82 §

Ägare av egendom som skall inlösas beviljas vid inlösningsförrättningen och tillträdessynen rättshjälp enligt vad som bestäms i rättshjälpslagen (/). Sökanden skall

åläggas att i den omfattning som avses i 1 mom. betala de kostnader som har betalats av statens medel.

Denna lag träder i kraft den 19 .

10.

Lag

om ändring av 62 § lagen om skuldsanering för privatpersoner

I enlighet med riksdagens beslut ändras i lagen den 25 januari 1993 om skuldsanering för privatpersoner (57/1993) 62 § 2 mom. som följer:

62 §

För skuldrådgivning som kommunen har gett i ett skuldsaneringsärende som avses i denna lag betalas ersättning till kommunen

av statsmedel i enlighet med de grunder som fastställs av justitieministeriet.

Denna lag träder i kraft den 19 .

11.

Lag**om ändring av 7 § lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer**

I enlighet med riksdagens beslut fogas till 7 § 1 mom. lagen den 26 juli 1993 om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/1993), sådant detta lagrum lyder delvis ändrat i lag 1651/1995, en ny 5 a—5 c punkter som följer:

7 §

Befrielse från betalningsskyldighet

Befriade från att betala avgifter enligt denna lag är

-
- 5 a) parter som har beviljats rättshjälp,
5 b) en polisman, gränsbevakningsman, tullman, inom fångvården verksam person och en statsanställd som har satts att upprätthålla ordning och som åtalas för lagstri-

dig tillgripande av maktmedel i tjänsteutövning eller i arbete eller avkrävs skadestånd på grund av sådant förfarande,

5 c) en person som är anställd hos en kommun eller samkommun och som har på lag grundad rätt att tillgripa maktmedel i de fall som avses i 5 b-punkten,

Denna lag träder i kraft den 19 .

12.

Lag**om ändring av 12 kap. 14 § och 15 kap. 4 § rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut ändras i rättegångsbalken 12 kap 14 § 2 mom. och 15 kap. 4 § 1 mom, sådana de lyder i lag 1052/1991, som följer:

12 kap.

Om parterna

14 §

Domstolen skall dock ha hand om delgivningen av tredskodom, om

1) det har bestämts att betalning för en fordran skall ske ur den fasta egendom som utgör säkerhet för fordran, eller

2) den mot vilken tredskodomen har meddelats, i domen ålagts att betala ersättning till staten med stöd av rättshjälpslagen.

15 kap.

Om rättegångsombud

4 §

Ett rättegångsombud skall, om inte huvudmannen muntligen inför domstolen har befullmäktigat honom, visa en fullmakt som huvudmannen egenhändigt har undertecknat. Advokater och rättsbiträden skall visa fullmakt endast om domstolen betämmer det.

Denna lag träder i kraft den 19 .

13.**Lag****om ändring av 28 § militära rättegångslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i militära rättegångslagen av den 25 mars 1983 (326/1983) 28 § 1 mom., sådant det lyder i lag 1126/1988, som följer:

28 §

Har svaranden inte ett rättegångsbiträde eller rättegångsombud vid domstolen när den behandlar ärende som nämns i 2 § och kan det av sakens natur eller av någon annan orsak antas att han inte ensam förmår bevaka sin rätt, skall domstolen förordna ett rättegångsbiträde för honom. Rättegångsbiträde kan också förordnas under förundersökning,

oberoende av om saken kommer att behandlas vid domstol. Om förordnande av biträde samt om arvode och ersättning till biträde gäller i tillämpliga delar rättshjälpslagen (/).

Denna lag träder i kraft den 19 .

14.**Lag****om upphävande av 67 § utlänningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Genom denna lag upphävs 67 § utlänningslagen av den 22 februari 1991 (378/1991).

2 §

Denna lag träder i kraft den 19 .

Helsingfors den 3 oktober 1997

Republikens President

MARTTI AHTISAARI

Justitieminister *Kari Häkämies*

3.

Lag**om ändring av lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut ändras i lagen den 11 juli 1997 om rättegång i brottmål (689/1997) rubriken för 2 kap. samt 2 kap. 1—4, 8 och 10 §, samt fogas till 2 kap. nya 1 a och 11 § samt till 9 kap. en ny 1 a § som följer:

Gällande lydelse

2 kap.

Om målsägandebiträde*Föreslagen lydelse*

2 kap.

Om biträdande av part

1 §

Den som är misstänkt för brott har rätt att på sin begäran få en försvarare för förundersökning och rättegång, om

1) han misstänks eller för honom yrkas straff för ett brott för vilket det inte föreskrivs lindrigare straff än fängelse i fyra månader, eller för försök till eller delaktighet i sådant brott, eller

2) han är anhållen eller häktad.

Den som är under 18 och är misstänkt för brott har rätt att få en försvarare också i andra situationer än de som avses i 1 mom., om det inte är uppenbart att han inte behöver någon försvarare.

En försvarare får inte förordnas i sådana enkla brottmål där det enligt allmän straffpraxis döms ut bötesstraff eller där svarandens rättsskydd, med hänsyn till vedertagen straffpraxis eller utredningen i målet, inte kräver att en försvarare förordnas.

1 §

Domstolen kan förordna ett målsägandebiträde för att bistå målsäganden under förundersökning och, om målsäganden är part i ett mål där allmänna åklagaren för talan, även under rättegången, när målet gäller

1) sedlighetsbrott som avses i 20 kap. strafflagen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt, eller

2) brott som avses i 21 kap. 1—6 §§ strafflagen, om ett förordnande skall anse befogat med hänsyn till förhållandet mellan målsäganden och den misstänkte.

1 a §

Domstolen kan förordna ett rättegångsbiträde för att bistå målsäganden under förundersökningen och, om målsäganden är part i en rättegång i ett mål som drivs av allmänna åklagaren, under rättegången, när målet gäller

1) sedlighetsbrott som avses i 20 kap. strafflagen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt, eller

2) brott som avses i 21 kap. 1—6 § strafflagen, om ett förordnande skall anse befogat med hänsyn till förhållandet mellan målsäganden och den misstänkte.

Gällande lydelse

2 §

Till målsägandebitråde enligt 1 § skall förordnas en advokat. Om ingen lämplig advokat kan anlitas eller om det finns andra särskilda skäl, kan till biträde även förordnas någon annan som har avlagt juris kandidatexamen och som enligt lag får vara ombud. Innan en person förordnas till målsägandebitråde skall domstolen ge honom möjlighet att bli hörd om förordnandet.

3 §

Under de förutsättningar som framgår av 1 § kan en stödperson med tillräcklig kompetens förordnas för en målsägande som avses i 1 §, om han inte är part i rättegången men blir hörd personligen för utredning av ärendet och anses behöva stöd under förundersökningen och rättegången.

4 §

Beträffande behandlingen av begäran om rättegångsbiträde och befrielse av biträde från dennes uppdrag gäller i tillämpliga delar 4 och 14 §§ lagen om fri rättegång.

Föreslagen lydelse

2 §

Till försvarare och till målsägandebitråde kan utses en advokat eller en biträdande jurist vid en advokatbyrå som har gett sitt samtycke till uppdraget, eller ett rättsbiträde. Av särskilda skäl kan till uppdraget förordnas någon annan som har samtyckt till det och som har avlagt juris kandidatexamen.

Om en försvarare förordnas för den misstänkte, kan för honom inte förordnas biträde med stöd av rättshjälpslagen (/). Om det med stöd av rättshjälpslagen har förordnats ett biträde för den misstänkte innan det förordnas en försvarare för honom, skall biträdet förordnas till förvarare.

3 §

Under de förutsättningar som framgår av 1 a § kan för en målsägande som avses i 1 a §, om han inte uppträder som part i rättegången men blir hörd personligen för utredning av saken och anses behöva stöd vid förundersökningen och i rättegången, förordnas en stödperson som har tillräcklig kompetens för att sköta uppdraget.

4 §

En försvarare och ett målsägandebitråde förordnas av den domstol där brottmålet är anhängigt eller där det kan anhängiggöras. Om behandlingen av målet har avslutats och den tid som har bestämts för sökande av ändring eller inlämnande av bemötande inte har gått ut, ges ovan nämnda förordnanden av den domstol som senast har behandlat målet.

I ärenden som avses i 1 mom. är tingsrätten beslutförlig i sammansättning med en domare och hovrätten med en ledamot. Frågan om ett förordnande kan överföras för att behandlas tillsammans med det brottmål för vilket förordnande begärs. När begäran om förordnande behandlas i kansliet och ärendet inte avgörs i överensstämmelse med begäran, skall sökanden i god tid innan beslutet ges skriftligen underrättas om vilken dag beslutet kommer att ges.

Om förutsättningarna för förordnande av försvarare enligt 1 § upphör, förfaller förordnandet till försvarare. Beträffande återkallande av en försvarares och ett målsägandebitrådes förordnande gäller i tillämpliga

Gällande lydelse

delar vad som i rättshjälpslagen bestäms om biträde.

8 §

Beträffande målsägandebitråde gäller *dessutom* i tillämpliga delar vad som stadgas om rättegångsombud och rättegångsbiträde i 15 kap. rättegångsbalken och i lagen om fri rättegång.

10 §

Ett målsägandebitråde och en stödperson får av statsmedel arvode ersättning för sina kostnader, *med iakttagande i tillämpliga delar av 15 § och 16 § 1 och 3 mom. lagen om fri rättegång. Har ett rättegångsbiträde förordnats för målsäganden och åberopar målsäganden vittnen, får dessa ersättning av statsmedel enligt 8 § lagen om fri rättegång.*

Om skyldigheten att ersätta staten för de kostnader som avses i 1 mom. gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 21 § lagen om fri rättegång.

Ett beslut enligt denna paragraf får överklagas med iakttagande i tillämpliga delar av 23, 24, 27 §§ lagen om fri rättegång.

Föreslagen lydelse

8 §

Beträffande *försvarare* och målsägandebitråde gäller i tillämpliga delar vad som i 15 kap. rättegångsbalken och i *rättshjälpslagen* bestäms om rättegångsombud och rättegångsbiträde.

10 §

Till en försvarare, ett målsägandebitråde och en målsägandes stödperson samt till ett vittne som har åberopats av en svarande som har fått en försvarare och till ett vittne som har åberopats av en målsägande som har fått ett biträde betalas av statens medel arvode och ersättning med iakttagande i tillämpliga delar av vad som i rättshjälpslagen bestäms om arvode och ersättning till biträden och vittnen.

Beträffande motpartens ersättningsskyldighet gentemot staten gäller i tillämpliga delar vad som bestäms i rättshjälpslagen.

11 §

Om domstolen finner att den misstänkte har gjort sig skyldig till det brott som var föremål för den förundersökning och den rättegång för vilken ett biträde förordnats, skall han åläggas att till staten de ersättningar som med stöd av 10 § betalas av statsmedel. Om den misstänkte uppfyller de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp, får ersättningen inte vara större än den skulle vara enligt rättshjälpslagen.

9 kap.

Om rättegångskostnader

1 a §

Om ett åtal eller något annat yrkande som har framförts av allmänna åklagaren förkastas eller avvisas eller avskrivs, kan domstolen på svarandens yrkande ålägga staten att ersätta svarandens rättegångskostnader med ett belopp som prövas vara skäligt.

Om i samma mål har framställts flera åtal eller andra yrkanden av vilka en del bifalls och en del avgörs enligt 1 mom., skall er-

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

sättning för rättegångskostnader inte dömas ut, om det inte finns särskilda skäl att betala en del av dem. Ersättning för rättegångskostnader tilldöms inte heller en svarande som genom att vilseleda förundersökningen eller på något annat därmed jämförbart sätt har gett anledning till väckande av åtal.

*Denna lag träder i kraft den 19 .
Bestämmelserna i 9 kap. 1 a § tillämpas dock först från den 1 januari 1999.*

4.

Lag

om ändring av 29 § förundersökningslagen

I enlighet med riksdagens beslut *ändras* i förundersökningslagen av den 30 april 1987 (449/1987) 29 § 2 och 3 mom., av dessa lagrum 3 mom. sådant det lyder i lag 692/1997, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

29 §

Före förhöret skall den misstänkte också upplysas om att han har rätt att anlita biträde vid förundersökningen

Innan förhöret inleds skall målsäganden, hans lagliga företrädare och ombud samt vittne underrättas om plikten att hålla sig till sanningen och om hotet om straff för osann utsaga. Målsäganden skall innan förhöret inleds upplysas om när för honom enligt 3 kap. lagen om rättegång i brottmål kan förordnas ett rättegångsbiträde eller en stödperson.

Före förhöret skall den misstänkte också upplysas om att han har rätt att anlita biträde vid förundersökningen *samt om när en för-svarare kan förordnas för honom.*

Innan förhöret inleds skall målsäganden, hans lagliga företrädare och ombud samt vittne underrättas om plikten att hålla sig till sanningen och om hotet om straff för osann utsaga. Målsäganden skall innan förhöret inleds upplysas om när för honom enligt 2 kap. lagen om rättegång i brottmål kan förordnas ett rättegångsbiträde eller en stödperson.

Denna lag träder i kraft den 19 .

5.

Lag**om ändring av 8 §
lagen om internering av farliga återfallsförbrytare**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 9 juli 1953 om internering av farliga återfallsförbrytare (317/1953) 8 § 2 mom., sådant det lyder i lag 303/1971, som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

8 §

I fängelsedomstolen må vid handläggning av ärenden som avses i denna lag beviljas fri rättegång och förordnas rättegångsbiträde för förbrytaren på sätt i lagen den 6 maj 1955 om fri rättegång (212/55) är stadgat, dock sålunda, att skriftlig försäkran om förmögenhetsförhållanden och underhållsskyldighet icke behöver företes, såframt ej fängelsedomstolen annorlunda förordnar.

Fängelsedomstolen kan vid behandlingen av ärenden som avses i denna lag bevilja *rättshjälp* och förordna rättegångsbiträde för förbrytaren på det sätt som bestäms i *rätts-hjälpslagen* (/). *Utredning över de ekonomiska förutsättningarna* behöver inte företes, om inte fängelsedomstolen bestämmer något annat.

Denna lag träder i kraft den 19 .

6.

Lag**om ändring av 15 § lagen om unga förbrytare**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 31 maj 1940 om unga förbrytare (262/1940) 15 § 2 mom., sådant det lyder i lag 618/1974, som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

15 §

I fängelsedomstolen kan vid handläggning av ärenden som avses i denna lag fri rättegång beviljas och rättegångsbiträde för förbrytaren förordnas på sätt som stadgas i lagen om fri rättegång (87/73). Skriftlig försäkran om förmögenhetsförhållanden och underhållsskyldighet behöver likväl icke företes, såframt ej fängelsedomstolen annorlunda förordnar.

Fängelsedomstolen kan vid behandlingen av ärenden som avses i denna lag bevilja *rättshjälp* och förordna ett rättegångsbiträde för förbrytaren så som bestäms i *rätts-hjälpslagen* (/). *Utredning över de ekonomiska förutsättningarna* behöver inte företes, om inte fängelsedomstolen bestämmer något annat.

Denna lag träder i kraft den 19 .

7.

Lag**om ändring av 1 a och 1 d § lagen om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen den 29 mars 1974 om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar (269/1974) 1 a § 1 mom. och 1 d §, dessa lagrum sådana de lyder, 1 a § 1 mom. i lag 891/1980 och 1 d § i lag 270/1987, som följer:

Gällande lydelse

1 a §

Åtalas polisman, gränsbevakningsman, tullman, inom fångvården verksam person och statsanställd som satts att upprätthålla ordning för lagstridigt tillgripande av maktmedel i tjänsteutövning eller i arbete eller avkrävs han skadestånd på grund av sådant förfarande, skall honom beviljas befrielse från avgifter och kostnader som avses i 7 och 8 §§ lagen om fri rättegång (87/73). Är det på grund av ärendets art eller av annan orsak uppenbart att han inte utan biträde på vederbörligt sätt förmår bevaka sin rätt och fördel vid ärendets handläggning, skall domstolen på begäran förordna rättegångsbiträde för honom.

1 d §

Om beviljande av de förmåner som avses i 1 a och 1 c §§ *innan målet görs anhängigt och under de olika faser av målets behandling* samt om betalning av de avgifter och kostnader som nämns i dessa lagrum, om motpartens skyldighet att ersätta staten för dem och om sökande av ändring i avgöranden som meddelats med stöd av 1 a—1 c §§ gäller vad som stadgas i lagen om fri rättegång.

Stadgandena i 1 a—1 c §§ tillämpas inte på den som har beviljats fri rättegång.

Föreslagen lydelse

1 a §

Om en polisman, gränsbevakningsman, tullman, inom fångvården verksam person eller en statsanställd som har satts att upprätthålla ordning åtalas för lagstridigt tillgripande av maktmedel i tjänsteutövning eller i arbete eller avkrävs han skadestånd på grund av sådant förfarande, skall han beviljas befrielse från avgifter och kostnader som avses i 2 § *rättshjälpslagen* (/). Är det på grund av sakens art eller av någon annan orsak uppenbart att han inte utan biträde på behörigt sätt förmår bevaka sin rätt och fördel vid behandlingen av saken, skall domstolen på begäran förordna ett rättegångsbiträde för honom.

1 d §

Om beviljande av de förmåner som avses i 1 a och 1 c § samt om betalning av de avgifter och kostnader som nämns i dessa lagrum, om motpartens skyldighet att ersätta staten för dem och om sökande av ändring i avgöranden som meddelats med stöd av 1 a—1 c § gäller vad som *bestäms i rättshjälpslagen*.

Bestämmelserna i 1 a—1 c § tillämpas inte på den som har beviljats *rättshjälp*.

Denna lag träder i kraft den 19 .

8.

Lag

om ändring av lagen om ersättning av kommuns eller kommunalförbunds medel till dem som är anställda hos kommunen eller kommunalförbundet för kostnader för vissa rättegångar

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen den 6 januari 1984 om ersättning av kommuns eller kommunalförbunds medel till dem som är anställda hos kommunen eller kommunalförbundet för kostnader för vissa rättegångar (21/1984) 2 § 1 mom., 4 § 2 mom. 5 och 8 §, av dessa lagrum 4 § 2 mom. och 8 § sådana de lyder i lag 271/1987, samt

fogas till lagen en ny 1 a § som följer:

Gällande lydelse

2 §

Åtalas den som är anställd hos kommun eller *kommunalförbund* och som har på lag grundad rätt att tillgripa maktmedel, för lagstridigt tillgripande av maktmedel i tjänsteutövningen eller i arbetet eller avkrävs honom skadestånd på grund av sådant förfarande, skall honom beviljas befrielse från avgifter och kostnader som avses i 7 och 8 §§ lagen om fri rättegång (87/73). Är det på grund av ärendets art eller av annan orsak uppenbart att han inte utan biträde på vederbörligt sätt förmår bevaka sin rätt och fördel vid ärendets handläggning, skall domstolen på begäran förordna rättegångsbiträde för honom.

4 §

Om beviljande av de förmåner som avses i 2 och 2 a §§ innan målet görs anhängigt och under de olika faserna av målets behandling samt om betalningen av de avgifter och kostnader nämns i dessa lagrum gäller vad som stadgas i lagen om fri rättegång.

5 §

Vad som är stadgat i 2—4 §§ tillämpas inte, om den som är anställd hos kommun eller kommunalförbund har beviljats fri rättegång.

Föreslagen lydelse

1 a §

Vad som i denna lag bestäms om kommunalförbund tillämpas på motsvarande sätt på samkommuner.

2 §

Om den som är anställd hos en kommun eller en *samkommun* och som har på lag grundad rätt att tillgripa maktmedel åtalas för lagstridigt tillgripande av maktmedel i tjänsteutövning eller i arbete eller avkrävs han skadestånd på grund av sådant förfarande, skall han beviljas befrielse från avgifter och kostnader som avses i 2 § *rättshjälpslagen* (/). Är det på grund av sakens art eller av någon annan orsak uppenbart att han inte utan biträde på behörigt sätt förmår bevaka sin rätt och fördel vid behandlingen av saken, skall domstolen på begäran förordna ett rättegångsbiträde för honom.

Om beviljande av förmåner som avses i 2 och 2 a § samt om betalning av de avgifter och kostnader som nämns i dessa lagrum gäller vad som bestäms i *rättshjälpslagen*.

5 §

Bestämmelserna i 2—4 § tillämpas inte på den som har beviljats *rättshjälp*.

Gällande lydelse

8 §
 Ändring i beslut av domstol med stöd av denna lag får sökas genom besvär. Om sökande av ändring i beslut som givits med stöd av 2 eller 2 a § gäller i tillämpliga delar vad som i lagen om fri rättegång stadgas om ändringssökande.

Föreslagen lydelse

8 §
 Om sökande av ändring i beslut som har givits med stöd av 2 och 2 a § gäller i tillämpliga delar vad som i *rättshjälpslagen bestäms* om ändringssökande. I övrigt söks ändring i beslut av domstol med stöd av denna lag genom besvär.

Denna lag träder i kraft den 19 .

9.

Lag**om ändring av 82 § lagen om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter**

I enlighet med riksdagens beslut *ändras* i lagen den 29 juli 1977 om inlösen av fast egendom och särskilda rättigheter (603/1977) 82 § 3 mom. som följer:

Gällande lydelse

Ägare av egendom som skall inlösas beviljas vid inlösningsförrättningen och tillträdesynen fri rättegång i enlighet med vad som är stadgat i lagen om fri rättegång (87/73). *De på domstolen enligt sagda lag ankommande åliggandena fullgöres av inlösningkommissionen.* Sökanden skall åläggas att i ovan i 1 mom. avsedd omfattning betala de kostnader, som erlagts av statens medel.

Föreslagen lydelse

82 §

Ägare av egendom som skall inlösas beviljas vid inlösningsförrättningen och tillträdesynen *rättshjälp enligt vad som bestäms i rättshjälpslagen (/)*. Sökanden skall åläggas att i den omfattning som avses i 1 mom. betala de kostnader som har betalats av statens medel.

Denna lag träder i kraft den 19 .

10.

Lag**om ändring av 62 § lagen om skuldsanering för privatpersoner**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 25 januari 1993 om skuldsanering för privatpersoner (57/1993) 62 § 2 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

62 §

För allmän rättshjälp som kommunen har gett i ett skuldsaneringsärende som avses i denna lag betalas ersättning till kommunen ur statsmedel enlighet med de grunder som fastställs av justitieministeriet. Om skuldsaneringsärendet inte har förts till domstol beslutar justitieministeriet om ersättningen.

För *skuldrådgivning* som kommunen har gett i ett skuldsaneringsärende som avses i denna lag betalas ersättning till kommunen av statsmedel i enlighet med de grunder som fastställs av justitieministeriet.

Denna lag träder i kraft den 19

11.

Lag**om ändring av 7 § lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 7 § 1 mom. lagen den 26 juli 1993 om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/1993), sådant detta lagrum lyder delvis ändrat i lag 1651/1995, en ny 5 a—5 c punkter som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

Befrielse från betalningsskyldighet.

Befriade från att betala avgifter enligt denna lag är

5 a) parter som har beviljats rättshjälp,
5 b) en polisman, gränsbevakningsman, tullman, inom fängvården verksam person och en statsanställd som har satts att upprätthålla ordning och som åtalas för lagstridigt tillgripande av maktmedel i tjänsteutövning eller i arbete eller avkrävs skadestånd på grund av sådant förfarande,
5 c) en person som är anställd hos en kommun eller samkommun och som har på

Föreslagen lydelse

lag grundad rätt att tillgripa maktmedel i de fall som avses i 5 b-punkten,

Denna lag träder i kraft den 19 .

12.**Lag****om ändring av 12 kap. 14 § och 15 kap. 4 § rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut ändras i rättegångsbalken 12 kap 14 § 2 mom. och 15 kap. 4 § 1 mom, sådana de lyder i lag 1052/1991, som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

12 kap.

Om parterna

14 §

Domstolen skall dock ha hand om delgivningen av tredskodom, om

1) det har bestämts att betalning för en fordran skall ske ur den fasta egendom som utgör säkerhet för fordran, eller

2) den mot vilken tredskodom har meddelats, i domen har ålagts att betala ersättning till staten med stöd av lagen om fri rättegång.

Domstolen skall dock ha hand om delgivningen av tredskodom, om

1) det har bestämts att betalning för en fordran skall ske ur den fasta egendom som utgör säkerhet för fordran, eller

2) den mot vilken tredskodomen har meddelats, i domen ålagts att betala ersättning till staten med stöd av *rätteshjälpslagen* .

15 kap.

Om rättegångsombud

4 §

Ett rättegångsombud skall, om inte huvudmannen muntligen inför domstolen har befullmäktigat honom, visa en fullmakt som huvudmannen egenhändigt har undertecknat. Advokater och allmänna rättsbiträden skall visa fullmakt endast om domstolen betämmer det.

4 §

Ett rättegångsombud skall, om inte huvudmannen muntligen inför domstolen har befullmäktigat honom, visa en fullmakt som huvudmannen egenhändigt har undertecknat. Advokater och *rättsbiträden* skall visa fullmakt endast om domstolen betämmer det.

Denna lag träder i kraft den 19 .

13.

Lag**om ändring av 28 § militära rättegångslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i militära rättegångslagen av den 25 mars 1983 (326/1983) 28 § 1 mom., sådant
det lyder i lag 1126/1988, som följer:

Gällande lydelse

28 §

Har svaranden inte ett rättegångsbiträde eller rättegångsombud vid domstolen när den handlägger i 2 § nämnt ärende och kan det på grund av sakens natur eller av någon annan orsak antas att han inte ensam förmår bevaka sin rätt, skall domstolen förordna ett rättegångsbiträde för honom. Rättegångsbiträde kan också förordnas under förundersökning, oberoende av om saken kommer att behandlas vid domstol. Om förordnande av biträde samt om arvode och ersättning till biträde gäller i tillämpliga delar lagen om fri rättegång (87/73).

Föreslagen lydelse

28 §

Har svaranden inte ett rättegångsbiträde eller rättegångsombud vid domstolen när den behandlar ärende som nämns i 2 § och kan det av sakens natur eller av någon annan orsak antas att han inte ensam förmår bevaka sin rätt, skall domstolen förordna ett rättegångsbiträde för honom. Rättegångsbiträde kan också förordnas under förundersökning, oberoende av om saken kommer att behandlas vid domstol. Om förordnande av biträde samt om arvode och ersättning till biträde gäller i tillämpliga delar *rättshjälpslagen* (/).

Denna lag träder i kraft den 19 .

